

VIKTUTĖ

10 lapkričio 189.

Atėjo man noras rašyti dienraštį. Dvi yra priežastį, įkvėpusi man tą sumanymą: primo, ne visados tegalima pasakyti visus savo jausmus ir mintis, o kadangi slėpti juos savyje yra man sunku, išliesiu juos nors ant popierio; sekundo, jei sulauksiu senatvės, kada jau atsitikimai ir jaunystės jausmai išblykš atmintyje, malonu man bus, paėmus tą dienraštį, atminti „gerus, senus laikus“ ir tarsi antrą sykį išgyventi.

Ketinau savo užrašus pradėti pavasarį, pagrižus namo iš pensijos¹. Bet reikėjo pirma atsilsėti po egzaminų, paskui atsirado tiek darbo ūkyje, kad neprisirengiau. Ir praėjo vasara, ir ruduo jau baigiasi, o aš šiandieną tesiiimu plunksną.

Štai atėjo laikas, kada mokytis nėra svarbiausias tikslas, kada reikia pradėti veiklų gyvenimą, taip sakant, žmonišką. Lig šiol vis tik skolinaus, dabar atėjo laikas išsimokėti. O išmokėti turiu daug, labai daug, nes paskolinta man gausiai ir nesigailint. Skolino tėvai, pirmiausia mylėdami mane iš visos širdies ir nesigailėdami nei pinigų, nei darbo man išlavinti... Ak! Baimė mane ima, pamąščius apie tas skolas! Kaip aš jas išmokėsiu?! Ką veiksiu?! Noro ir jėgų nepritrūksiu, žinau, bet ar mokėsiu? Tai mane užvis daugiau ir baugina.

Šiandien buvau su tetušu banke, Pagirėnuose. Tetušis yra ten direktorium ir turi darbo per daug, dėl to išmoko mane vesti knygas ir ima su savim. Esu jo sekretorius. Kaip džiaugiuos, sunku apsaakyti. Taip malonu rimtai darbuotis su tetušu, lyg vyrui. Malonu prisidėti nors krisleliu prie gero darbo. Tetušis aiškino, ir aš pati matau, kad tas bankas daug naudos atneša mūsų žmonėms: už mažą sulyginant procentą gauna jie iš ten pasiskolinti, ir, užmokėjus procentus, nereikia jiems bijoti savo skolintojų. Be to, dar galima banke pamatyti visokių žmonių ir fizionomijų, dažnai labai nuostabių.

Bet ir kliūva man kartais! Reikia rašyti spėriai, sėdėti išplėtus akis ir ausis, nes tetušis nedėmesio nedovanoja, tuojau bara. Aš to, žinoma, nebijau; žinau jo būdą šaukti dažnai... juokiuos sau, ir gana! Važiuosiu dabar kas šeštadienį su tetušu.

Juokingą atsitikimą turėjome šiandieną. Po pietų išėjome su Alenute pasivaikščioti: žiūrime, vieškeliu nuo Beržų kažin kas važiuoja. Nežinau dėl ko šovė mudviem į galvą mintis, kad čia bene bus tik naujas daktaras, seniau jau laukiamas mūsų miestelyje... Platokas laukas skyrė mudvi nuo vieškelio, ir kol jį būtume išėjusios, vežimas būtų jau nuriedėjęs į pakalnę. Tad nelaukdamos ėmėme bėgti tekinos į vieškelį. Bet ar keleiviai pamatė mus ir norėjo pabėgti, ar taip sau vežėjas sudavė arkliais ir pralėkė kaip vėjas, kol mudvi pribėgom vieškelį. Tegavome pamatyti, kad vežime sėdėjo jaunas vyras su juoda baronine kepure. Taip tatai veltui vargome. Tačiau nujautimas mūsų neapgavo: buvo tai tikrai daktaras. Bobos, visados viską žinančios, jau paskelbė tą naujieną.

Gerai, kad atvažiavo. Nekalbu jau apie naudą žmonėms, džiaugiuos pati dėl savęs. Maža pas mus inteligentingų žmonių, o taip malonu nors retkarčiais pasikalbėti su tokiu. Norėčiau, kad jis būtų geras, išlavintas, knygų daug turėtų ir man jas davinėtų skaityti. O gal duos Dievas, turės ir lietuviškų knygų? Gal bus ir lietuvių patriotas, su kuriais taip trokštu susiartinti?.. To, rodos, užvis norėčiau. Pamatysime – *qui vivra – verra**.

¹ Pensija (lot.) – privati arba vienuolių globojama bendrojo lavinimo mergaičių mokykla. Lenkijoje tokias mokyklas ėmė steigti prancūzų vienuolės. Jose buvo mokoma prancūzų kalbos, dainavimo, šokių, piešimo.

* Ateitis parodys (*pranc.*). Žodžių, posakių, tekstų, kitomis kalbomis nuorodos žymimos žvaigždutėmis ir aiškinamos puslapio apačioje, o tekstologinės pastabos, svetimybės, personalijos, įvairios realijos ir kt. žymimos skaičiais ir aiškinamos knygos gale, paaiškinimuose. – Red.

11 lapkričio.

Šiandien pas mus atlaidai. Iš bažnyčios užėjome į kleboniją. Sutikome ten daktarą. Gėrė arbatą, bet pabaigęs tuojau pažiūrėjo į laikrodį ir išbėgo, sakydamas, kad pacientai jo laukia. Nė kas, nė kas! Malonus pažiūrėti. Labai dvasingas veidas. Šiandien, sekmadienį, turiu daugiau laisvų valandų. Kitos dienos yra taip užimtos, kad lekia, lyg sparnų nešamos. Ūkininkaujame su sesele, pasikeisdamos kas savaitę. Kad mano savaitė – keliuos anksti, einu prie karvių, saikau pieną paktininkui ir t. t.; pagrižus iš ten, einu prirengti arbatos. Paskui reikia nubėgti prie kiaulių, prie veršių, pažiūrėti, kaip palesintos vištos, žąsys kalakutai, paskui išduoti pietus virėjai... trumpai sakant, bėgioju iš viralinės į virtuvę, iš virtuvės į staldus² ir paukštininką. Devintoj einu į savo kambarį ir pamokau broliuką lig 12-tos. Tada pietūs. Po pietų ateina dar gaspadoriaus duktė pasimokyti. Paskui groju valandėlę, o paskui vėl reikia eiti apie ūkį: vėl melžimas karvių, vėl rūpinimasis vakariene šeimynai, arbata mums, lesinimu paukščių ir gyvulių šėrimu. Vakaraus reikia kartais padėti broliukui išmokti lekcijas rytojui; reikia pasiūti šį tą, paskaityti, pasikalbėti, – štai ir visa diena. Negalima įsakmiai aprašyti ūkio darbų; kartais reikia iš svirno išduoti grūdų ar miltų, kartais šen, kartais ten ilgiau užtrukti, – trumpai sakant, darbo yra visados, ir nė juste nepajusi, kaip išlįs jis iš ten, iš kur jo nėra nelaukei. Bet atėjus Alenutės savaitei, aš jau laisvesnė. Daug tuomet groju, ilgiau skaitau. Kaziuką noriu priruošti per žiemą į pirmąją klasę, po vakacijų³ reikia jį būtinai atiduoti į gimnaziją. Turėsiu tada tuščio laiko, reikės jį kitaip pripildyti. Aš negaliu gyventi, rankas sudėjus; nesuprantu, koks tai ir gyvenimas būtų! Esu neturtinga, dėl to reikia man būtinai dirbti ir veltui duonos nevalgyti. Bet jei būčiau ir labai turtinga, nesėdėčiau, nieko nedirbdama. Man rodos, kad vietoje „maštau – *ergo** esmu“ galėčiau pasakyti: „dirbu – *ergo* esmu“. Prisdarbavus per visą dieną, pavargus, prisibėgiojus, taip malonu atsisėsti vakare su knyga, kad nesimainyčiau nė su didžiausiu ponu.

Nuo Kalėdų reikia būtinai atstatyti kambarinę mergaitę. Mano nuomone, ji visai nereikalinga: dalį jos darbo galime atlikti mudvi su Alenute, dalį – virėja. Vis mažiau bus išlaidų. Ką darysi? Reikia taupyti, nes ūkis šioje gadynėje neduoda daug pelno, o bankas su procentais nelaukia. Turėsiu dar vargo, kol šį savo sumanymą įvykdysiu. Tetušis tiek šaukė, man pasakius, kad šeiminkės nebereikia, kad mudvi užimsime jos vietą! Sakė nieko nebūsią iš to, mudvi dar esančios per jaunos, neišmanančios, nenuadirbsiančios jos darbų ir t. t. Bet padariau, kaip norėjau, ir lig šiol, rodos, viskas gerai eina ir viso ko išeina mažiau.

Gana rašyti šiai dienai... Tetušis šaukia mane padėti perrašyti banko sąskaitas; paskui dar noriu paskaityti.

12 lapkričio, pirmadienis.

Prasidėjo Alenutės savaitė; man paliko daugiau laisvo laiko. Naudojuos juo, grodama mažiausiai po dvi valandi. Nekenčiu ir negaliu groti, kada mane nuolat trukdo, reikalaujami ko nors ūkyje, dėl to tikrai tesigėrėju muzika, būdama visiškai laisva. Šiandien galėjau gėrėtis lig soties, grodama Šopeną ir Bethoveną⁴. Tai mano mėgstamiausieji kompozitoriai, ir nors žinau, kad toli gražu neatlieku jų kompozicijų taip, kaip reikia, tačiau suprantu juos ir atjaučiu ir, įsiklausiusi į tuos stebuklingus balsus, skęstu juose, užmiršdama viską. Ir galima tuojau numanyti, koks didelis skirtumas tarp muzikos tokių Šopenų ir Bethovenų ir šiaip jau saloninių dalykėlių: klasiškoji muzika niekad

² Staldas – tvartas.

³ Vakacija – atostogos.

* Vadinasi (*lot.*).

⁴ Fryderykas Franciszekas Chopinas (1810–1849) – vienas žymiausių lenkų pianistų ir kompozitorių. Ludwigas van Beethovenas (1770–1827) – vienas žymiausių vokiečių kompozitorių.

neatsibosta, o saloninė – labai greit. Aš esu labai nepastovi muzikoje, kiekviena pjesė, nors būtų ir labai melodinga ir patiktų iš pradžių, neilgam laikui praėjus, dažnai grojama, atsibosta. O sonatas ir valsus girdžiu nuo pat mažens, groju, kaip tik geriau groti pradėjau, ir vis man jie gražūs, vis, rodos, daugiau atrandu juose grožio ir turinio. Ak, ta muzika, kaip ji man širdį pagauna! Nuo pat kūdikystės, kaip tik atminti galiu, darė ji man tokio įspūdžio, kaip niekas kitas. Atmenu, mamai užgrojus Šopeno maršą, negalėdavau niekados išklaudyti lig galo: pradėdavau verkti ir išbėgdavau iš kambario. Paskui pati pradėjau mokytis muzikos ir mokiausi lengvai ir su dideliu noru. Iš visų šalių girdėjau nuolat, kad aš turinti neabejotiną muzikos talentą, kad būtinai reikią man pasirinkti artistės karjerą. Aš ir pati jutau savyje šioj tokį gabumą ir vis mažiau palikti artiste. Norėjau, pabaigus pensiją, važiuoti į konservatoriją. Bet įvyko kitaip. Paskutiniaisiais mano mokslo metais mano mintys staigiai pakrypo visiškai į antrą pusę ir artistiška karjera išgaravo iš galvos. Atsitiko tai, mano nuomone, dėl dviejų priežasčių. Pirmiausia pamačiau, kad mano tėvų materialinė padėtis yra gana bloga; dvaras užstatytas banke, reikalauja daug darbo ir pasišventimo, kad nekliūtų į rusų rankas. Mano edukacija pensijoje kaštavo gerus pinigus. Žinodama, kaip jie sunkiai ateina tėveliams, argi galėjau reikalauti dar daugiau? Juk konservatorijai būtų reikėję dar paskirti mažiausiai 4 metus, o kad ir būtų pasisekę užsidirbti šiek tiek pamokomis, vis dėlto didesniąją dalį būtų reikėję imti iš namų. To padaryti negalėjau.

Antra priežastis lygiai svarbi. Štai pradėjau abejoti, ar verta apskritai paaukoti savo gyvenimą muzikos menui. Ir pagaliau abejojimai pavirto įsitikinimu. Ne, neverta! O neverta dėl to, kad yra daug naudingesnių užsiėmimų už muziką. Neneigiu muzikos naudos ir reikalingumo, saugok Dieve! Negalėčiau to daryti, pati taip ją mėgdama. Numanau gerai, kiek naudos, kiek laimės atnešė žmonėms tokie, kaip Šopenas, Bethovenas ir daug kitų. Bet aš ne genijus – tai viena; o antra – nors ir mėgstu svajoti, tačiau vertesnės man realios mano darbo išvados.

Nežinau, ar gerai išdėščiau savo nuomones... Trumpai: nekaip, būdama artistė, džiuginus žmones savo muzika, beveliju, sėdėdama namie, darbavusis ir mažinus išlaidas, kad žemės sklypo neišleistumėm į priešo nagus; beveliju išmokius nors keletą žmonių rašyti ir skaityti, nors keliems palengvinus sunkų gyvenimą. Ir dėl to atsisveikinau su artistės karjera, dėl to stengiuos darbuotis, mažinti tarnaites, stengiuos iš visos sielos atnešti naudos tiems žmonėms, kurie neturi tiek pinigų nei kultūros, kad galėtų naudotis artistų darbu. Ar atnešiu daugiau už tuos artistus – tai jau kitas klausimas. Ak, Dieve, ar atnešiu?! Šaukia mane arbatos – einu!

Vėliau.

Ką tik pagėrus mums arbatą, atėjo daktaras. Išbuvo kelias valandas. Sėdėjome visi salone už stalo; daktaras kalbėjo su tėvais, mažai su mumis. Aš visados esu nedrąsi su svetimu žmogumi ir mažai jį tešnekinau. Atėjo man noras pagroti, bet nedrįsau. Gal jis pripratęs prie geros muzikos ir nemalonu jam būtų išgirsti tokią, kaip manoji. Pasirodė jis man labai linksmas ir gyvas. O gražus! Gražesnis dar, kaip aną sykį klebonioj. Nesvarbu man žmogaus grožis, bet vis dėlto malonu pažiūrėti į gražų veidą. Aš tai labai mėgstu, nes mėgstu grožį visur. Gal jo veido bruožai ne visai klasiškai taisyklingi, bet visas jis gražus ir harmoningas. Tinka man jo aukštas stuomuo, juodi pasipurę plaukai, tamsus veidas ir mėlynos akys. Nepaprastai atrodo tos šviesios akys prie juodų lyg anglis plaukų ir pietų gyventojų veido.

Man rodos, kad jis turi būti geras. Labai norėčiau arčiau susipažinti. Žadėjo ateiti dar kada nors.

13 lapkričio.

Gavau laišką iš vienos savo draugės. Laiškas linksmas: jos tėvai turtingi, ji nieko nedirba, važinėjas į svečius ir linksmas. Iš vieno pokylio į kitą; per užgavėnes į Varšuvą važiuoja... Ak Dieve! Man net

skaityti nuobodu ne tik pačiai jos vietoje būti. Kaip ji gali taip nieko nedirbti?! Juk ir aš labai mėgstu šokti, reikia pasisakyti, bet tik retkarčiais, kelis sykius per metus; mėgstu šokius kaip atilsį po darbo, bet ne kaip patį darbą. O ji pasidarė iš tų pokylių savo vienintelį darbą. Dėkui už tokį gyvenimą!

Turiu dar vieną mokinį: vežėjas Stanislovas sakęs tarnaitėms, kad nedirštąs manęs prašyti, bet labai norįs išmokti rašyti. Pasivadinau jį ir paklausiau, ar tai tiesa. Nabagas Stanislovelis paraudo lyg mergelė ir, pabučiavęs į ranką man, pasakė, kad labai norįs. „Gal kur išvažiuosiu, – sako, – tai mokėsiu gromatą⁵ parašyti“. Gerai, mokysimės! Viena tik bėda: kaip aš jį mokysiu lietuviškai, kad pati nemoku?! Kalbėti moku šiaip taip, bet rašyti kaip reikia, gramatiškai – nė trupučio... Na, raidės juk tokios pat, o rašys taip, kaip ištaria.

14 lapkričio, trečiadienis.

Dažnai atsimenu laiką, praleistą pensijoje. Apskritai sakant, geras buvo laikas, bet man ne tiek, kiek kitoms. Pirmiausia, ilgėjaus namų ir savųjų; be to, niekad nesijaučiau ten taip gerai, kaip namie, ir negalėjau širdingai susibendrauti su savo draugėmis. Su visomis gyvenau gerai, bet visados buvo tarp mūsų skirtumas, Dievas žino, dėl ko. Aš negalėjau, pavyzdžiui, niekad kartu su jomis įsimylėti savo mokytojų. Juokingi man visados buvo tie visi jų idealai: juodakiai ir juodplaukiai... Aš savojo niekad neturėjau ir nežinojau, kaip jis turi atrodyti. Visados mėgau ir mėgstu svajoti apie ateitį, bet niekuomet toje ateityje nebuvo vietos mano vyrui... Vis tik mažiau darbuotis daug ir naudingai išgyventi gyvenimą... Bet mintis, kad galiu ištekėti, niekad man neatėjo į galvą. Ar dar apie tokius niekus svajoti?! Gaila laiko!

15 lapkričio, ketvirtadienis.

Yra pas mus gražus paprotys: vakarais susirenka mergelės tarnaitės į valgomąjį kambarį su rateliais, kartais dirba kitą darbą: vilnas pašo ar plunksnas plėšo. Atvažiavus vieną sykį per Kalėdas, paprašiau mergaičių, kad padainuotų. Iš pradžios nediršo, paskui padainavo ir nuo to sykio dainuoja labai dažnai. Mes visi sėdime už sienos ir klausomės. Tėveliai nesipriešina tam dainavimui, o aš tų dainų klausyčiaus ir klausyčiaus be galo. Neapsakomai patinka man jos! Jų melodija gal per daug monotoniška ir liūdna, bet man taip suprantama ir taip gerai išreiškia mūsų žmonių dvasią. Tarsi matai rusvus, lygius laukus, aprūkusias žemas trobeles, tarsi girdi tamsių miškų ūžimą... Pamėgo man tos dainos nuo pat kūdikystės, ir daug daug jų išmokau. Ir dabar dažnai, išėjus pas mergaites, vedu vis naujas ir naujas daineles. Pradėjau jas užrašinėti. Tuo būdu surinksiu jų daugybę nuo dažnai keičiamų tarnaičių.

Kaip aš užrašinėju, Dievas žino! Negalima aiškiai suprasti galinių garsų... Maniau pirma, kad lietuviška kalba jokios gramatikos nei rašybos neturi; dabar jau žinau, kad ne taip yra. Mačiau net lietuviškus laikraščius pas poną Joną. Paėmiau į rankas – nesupratau nė žodžio. Gaila! Taip norėčiau išmokti lietuviškai, taip man ta kalba reikalinga! Galėčiau paskaityti vakarais mergaitėms, galėčiau gerai išmokyti rašyti Stanislovą ir kitus... O juk mokyti juos lenkiškai per daug sunku.

O jei ir lengviausia būtų, ar turėtų kas teisės ištautinti kokią nors tautą, liepti jai išsižadėti savo praeities, kalbos, būdo? Mokyti lietuvius lenkiškai, versti juos lenkais, užmesti jiems lenkystę – ar tai ne ta pati idėja, kurios vedami rusai užmeta mums savo kalbą, naikindami kas lietuviška, tvirtindami, būk čia nuo amžių *ruskaja ziemia*?!

Lietuviai taip labai skirias nuo lenkų, taip kitonišką turi būdą, – mokyk juos dabar, kad Lenkija – jų tėvynė, lenkiška kalba turi būti jiems visų brangiausia!.. Tai reiškia – mokyk, kas savo prigimtą, lietuviškąją, pamestų, kad savo senovės dainas pakeistų į lenkiškas... Dieve! ar tai ne judošystė būtų,

⁵ Gromata – laiškas.

* Rusų žemė (*rus.*).

ar ne didžiausia niekšystė?! O prie tokių konsekvencijų⁶ reikia prieiti logiškai, nes negalima būti kartu lenku ir lietuviu...

Dabar kad ir aš štai: lenkų kalba išlavinta, girdinti nuolat, kad esu lenkė, kas esu iš tikrųjų?! Argi galiu pasakyti, ranką prie širdies pridėjus, kad esu lenkė, aš, kurios tėvai ir bočiai Lietuvoje gimę, gyvenę ir mirę, kuri taip myliu Lietuvos žmones, Lietuvos dainas, kalbą, girias ir laukus? Pripažinus save lenke, svajodama apie tėvynę Lenkiją, kokį ryšį turėčiau su Lietuvos žmonėmis? Varydama lenkišką propagandą, naikindama lietuvių, argi galėčiau susiartinti su prastais žmonėmis, ar mokėčiau juos apšviesti, pamokyti? Aš lenkė, o jie – lietuviai; stovėtume toli toli vienas nuo antro.

Ne! Gana jau to atsitolinimo, to skirtumo! Bet kad jis išnyktų, kad įtakos turėtume žmonėms, reikia taip pat jausti kaip jie, taip pat kalbėti, tą patį mylėti. Žmonės apšvietimo reikalauja, duoti jo – kiekvieno šviesaus žmogaus pareiga. Bet šviesti tegalima gimtąja kalba, ergo, reikia ją lavinti, rašyti lietuviškai, leisti laikraščius, reikia stengtis sukurti savo literatūrą.

Tai viena grįžimo į lietuvių priežastis. Bet yra antra, labai svarbi. Tai – žmogaus prievolė mylėti savo tėvynę. Lietuvių kalba užmiršta, neišlavinta, nėra jokios lietuviškos literatūros, vis tai tiesa, bet ar dėl to turime teisės jos visiškai išsižadėti? Sūnus, apleisdamas sergančią ir nuvargusią motiną, daro didesnę niekšystę, negu apleisdamas ją laimėje. Mūsų tėvai paklydo, pametė savo kalbą, – mūsų pareiga atitaisyti jų kaltes.

Domiuos neapsakomai slavų pakilimu⁷. Ir jie, ilgai miegoję, susiprato ir atbudo. Mums sunkiau, žinoma, daug sunkiau: geležinė „šiaurės erelio“⁸ ranka slegia mus taip, kad atsikvėpti sunku... Neturime spaudos, neturime nė krislelio laisvės... Bet tikiu tvirtai, kad turi būti geriau. Žinau, kad pradeda busti Lietuva, pradeda kilti, darbuotis. Nesiliaudama dėkoju Dievui už pažinimą pono Jono, vieno iš tų pabudusių patriotų. Dabar mano troškimas yra prisidėti prie to žadinimo ir darbo.

Pirmiausia išmoksiu lietuviškai. Sunku tai bus, nes mūsų užkampyje nėra iš ko nei pasimokyti, nei lietuviškų knygų gauti. Nedaug dar nežino pas mus apie tą visą judėjimą, tačiau tai nekliudo apšaukti visus lietuvius „litvomanais“ ir šnekėti apie juos nebūtus daiktus. Iš anksto žinau, kad meluoja, tauzija niekus iš apmaudos ar iš kvailystės. Bet jei kuris tų patriotų ir elgtųsi ne taip, kaip man atrodo geriau, tai koks čia ryšys su pačia atgimimo idėja – nesuprantu!

Pavyzdžiui, anabaptistai⁹ pripažino Evangeliją ir, neva ja pasirėmę, bjauriai elgėsi. Argi iš to išeina, kad Evangelija klaidinga ir reikia ją atmesti?

Tegu sau klysta kai kurie, tegu turi įvairių pažiūrų, – pati ta idėja šventa ir aukšta, ir iš visų jėgų stengsiuos jai tarnauti.

16 lapkričio, penktadienis.

Buvo vėl daktaras. Linksmi praėjo vakaras (kaip retai). Šiandien jau kiek arčiau susipažinome ir ne tokia buvau nedrąši. Labai mėgstas muziką, prašė pagroti. Grojome keturiomis rankomis su Alenute, ir paskui aš viena. Jis irgi muzikantas – griežias smuiką; sakos negerai temokąs, bet man rodos, kad per daug nusižemindamas kalba. Nudžiugau ir prašiau ateiti kada nors su smuiku, pabandyti akompanuoti. Prižadėjo. Daug turįs knygų, jei norėsime, galėsime jomis naudotis. Tėtušis nelabai patenkintas juo, nes kortomis nelošia, nebus dabar partnerio prie visto; o aš patenkinta visiškai: toks linksmas, meilus, o svarbiausia – muzikantas... tai jau grosime!

17 lapkričio, šeštadienis.

⁶ Konsekvencija – išvada.

⁷ Slavų pakilimu rašytoja vadina Vidurio Europos tautų nacionalinį išsivadavimo judėjimą.

⁸ Šiaurės erelis – dažnai vartojama metonimija carinei Rusijai ir jos ekspansinei politikai apibūdinti (erelis – Rusijos herbas).

⁹ Anabaptistai – radikalaus Reformacijos laikotarpio protestantų judėjimo atstovai XVI–XVII a.

Skaičiau šiandien apie perlų gaudymą. Sunkus darbas! Naras, kurs leidžias į jūres, negali būti vandenyje ilgiau per 50–70 sekundžių, ir tai kartais jam pradeda bėgti kraujas pro nosį, burną ir akis; nė vienas jų negyvena ilgiau, kaip 40–50 metų. Dažnai atsitinka, kad jie žūva vandenyje ar visokių jūrių gyvulių praryti, ar nutroškę. Baisu pamąščius, kaip tie žmonės vargsta ir žūva dėl tokių niekniekių! Nes kas iš tų perlų? Kokios naudos jie atneša žmonijai? Visa nauda – kad blizga ant baltų kaklų ir rankų... labai maža nauda, sulyginus su vargu, kurio reikalauja. O juk daugumas tų baltakaklių ir baltarankių gerai žino, koku būdu yra gaudomi perlai, tačiau juos dėvi ir perka. Juk jeigu niekas jų nepirktų, turėtų liautis juos gaudę, o anie žmonės užsiimtų kitu, mažiau pavojingu darbu. Gerai, kad neturiu nė vieno perlo: rodytų man, kad tai žmonių ašaros...

18 lapkričio, sekmadienis.

Mūsų mergaitės prašė mane, kad išgaučiau iš tėtušio leidimą pašokti šį vakarą. Pačios bijo. Aš kitiems galiu prašyti nors kažin kiek, tik sau kol pradrištu – mažiau ir rengiuos kelias dienas. Prašyti sau – man mirtis!

Tėtušis šokti leido, tik su sąlyga šokti neilgai. Tuoju atvedė muzikantus ir ėmė drožti sukčinį. Ir aš, užėjusi į šeimyninę, pašokau kelis sykius. Labai mėgstu šokti ir mėgstu, kai kiti šoka. Dėl to visados prašau tėtušį ir stengiuos, kad šoktų, kada tik nori. Visą savaitę dirbęs, reikalauja žmogus sekmadienį pasilinksinti. Ir taip jau mūsų žmonės tiek maža teturi pasilinksminimų. Neleisti šokti, tai tiesiog stumti į karčemėlę: kas gi bepalieka?

Iš pradžių nedrįso mūsų vaikinai šokti su mumis: įėjus mums į šeimyninę, net patys liaudavos šokę. Bet pamažu priprato ir dabar jau, priėję prie mūsų, veda šokti. Bučiuoja į ranką prašydami, bučiuoja pabaigę, tarsi Dievas žino už kokią malonę dėkoja. Dieve mano! Kokia tai malonė! Tokie jie žmonės, tokia aš, gal jie dar daug už mane geresni; o kad esu daugiau išlavinta, kad gražiau kalbu ir apsieinu – ar tai mano nuopelnas? Kad juos taip mokytų, kaip mane, gal būtų jie daug išmintingesni ir mandagesni už mane. Nemėgstu tik, kad šoka jie „poniškai“: pramanė kažin kokius kadrilius, valsus – nei šis, nei tas, negalima suprasti, koks tai šokis. Gražiausi yra tikrai tautiški šokiai, nes tuos atlieka jie gerai, kaip reikiant. Moku daug žemaitiškų šokių ir vis pradedu juos įėjus. Koks tai linksmas šokis „piršlys“! Paimtas iš gyvo gyvenimo, tikrai tautiškas: mergelė sėdi ir laukia jaunikaičio; piršlys jį atveda, ir, žinoma, giria, kaip įmanydamas, o jis, jei nenori būti išrinktas, apsimeta aklu, raišu, kuprotu; o jei ant suolo sėdi patinkanti jam mergelė, eina lieknas, linksmas, narsus... Mergelė jį renkas, ir pradeda abudu sukčinį.

19 lapkričio, pirmadienis.

Tvarkydama spintoje knygas, radau vieną lietuvišką knygėlę „Apie žemę“¹⁰, parašytą Vileišio. Džiaugiuos tomis radybomis, nes turėsiu ką paskaityti vakarais savo mergelėms. Visados lyg akmuo slegia man širdį mintis, kad tie mūsų žmonės gyvena be jokio dvasiško peno. Nekalbu apie tą, kurio turi iš tikėjimo. Bet, be maldaknygių, retai kas temato kitas knygas. Pati labai mėgstu skaityti, ir dėl to baisu man, pamąščius, kad tiek žmonių turi gyventi neskaitydami. O skaitymas jiems labai patinka: pabaigus man vieną knygą, mergaitės prašė, kad skaityčiau dar. Aš ir be jų prašymo skaityčiau, bet, deja, knygų man trūksta. Laimė, štai dabar radau vėl vieną, bet perskaičius ir tą, vėl neturėsiu. Labai sunku man skaityti lietuviškai: daugybės žodžių nesuprantu visiškai, daugybės nemoku išstarti. Kad bent greičiau galėčiau pramokti! Dažnai mažiau sau, kokia tai nelaimė, kad taip pas mus atsiskyrė ponai nuo sodiečių, o svarbiausia to priežastis, mano nuomone, yra kalbų nevienodumas. Prastas žmogelis, girdėdamas ponus kalbant visiškai kitaip, negu jis, tarias iš tikrųjų esąs iš kito molio

¹⁰ P. Vileišio knyga „Apsakinėjimas apie žemę ir atmainas oro“ (1876).

nulipdytas – iš daug prastesnio. Mokysiuos kaip galėdama. Dabar dar nieko nemoku. Už tą truputį žodžių, kuriuos galiu suprasti, knygas skaitydama, turiu būti dėkinga ponui Jonui. Atvažiavo jis pas mus visoms atostogoms mokytį mano broliuko. Jo tėvai – sodiečiai, jis yra studentas. Susidraugavau su juo, ir daug valandų praleidome kartu per atostogas. Patiko jis man dėl to, kad yra mokytojas, daug skaito, daug mąsto, trokšta ir ieško ne pašokti, gerą vietą gauti ir pilvą sau sodinti, bet visai ko kito. Pas mus čia tokių nedaug, ypač tarp dvarininkų sūnų. Jis irgi, nežinau dėl ko, nebėgo nuo mano draugijos, ir tuo būdu daug skaitėme kartu, kalbėjome, vaikščiojome. Priklauso jis vadinamųjų „litvomanų“, vadinasi, myli savo tėvynę ir kalbą. Turėjo kelias lietuviškas knygas. Paėmiau vieną skaityti, buvo tai, rodos, „Valenrodo“ vertimas¹¹. Žiūrėjau, žiūrėjau – nieko nesupratau. Paėmiau „Aušros“¹² knygelę; ten radau lengvesnių straipsnelių. Pamažu pradėjau suprasti žodžius ir sakinius; ponas Jonas padėjo, ir taip perskaičiau kelias knygeles. Gramatikos jis neturėjo tada, bet prižadėjo atvežti iš Maskvos, parvažiudamas Kalėdoms. Labai džiaugiuos, kad jis parvažiuos: apsakys apie lekcijas, profesorius, apie visą tą studentų gyvenimą, jų mintis ir veikalus. Mes čia, sodžiuje, sėdime lyg straigės savo kauliukuose; malonu nors retkarčiais išgirsti žinių ir turėti bent kokių nors ryšių su platesniu, aukštesnės proto kultūros pasauliu. Ir dabar girdžiu apie visa tai nors per laiškus, nes ponas Jonas toks geras, kad rašinėja man. Neprašiau to, apsaugok Dieve! Turiu tokios puikybės, kad prašyti nieko negaliu; tik pasiskundus man vieną sykį, kad, jam išvažiavus, nežinosiu nieko, ką jie ten veikia, ką girdi, pats jis pasisakė su mielu noru pranešiąs man apie tai, jei leisiu. Ir tuo būdu rašome viens antram: jis lietuviškai, o aš, sutelkus visas savo jėgas, rašau laiškus Babelio bokšto pavyzdžiu: pusiau lenkiškai, pusiau lietuviškai. Nežinau, ką jaučia ponas Jonas, skaitydamas juos, ir kiek supranta.

Labai geros buvo man praėjusios atostogos. Susipažinau pirmą sykį su lietuvišku judėjimu, išgirdau, kas pas mus daroma. Patriotiški dalykai man tiek įdomūs, kad nuolat klausinėju pono Jono apie juos, prašydama vis daugiau pasakoti. Širdis plėtės man iš džiaugsmo ir laimės, kad Lietuva štai jau atgimė, pabudo iš ilgo sunkaus miego... Bet ne visados buvome taip geruoju. Išgirdus apie partiją lietuvių, norinčių platinti apšvietimą be Dievo, liūdna man buvo, ir dažnai gailiai guosdavaus dėl tos priežasties. O jis, žinoma, būdamas XIX amžiaus pabaigos jaunikaitis, niekais laiko viską, ko negali savo pirštais pačiuipinėti. Mane tarsi kas durte duria, girdint tokias nesąmones apie tai, ką laikau šventa, apmauda ima, kad žmogus nesupranta tokios aiškios, rodos, tiesos.

Vienas tai yra punktas, kurs stumia mane nuo pono Jono...

Liūdna, kad yra tarp mūsų tokios šviesos platintojai, vadinasi, šviesos be Dievo... bet, kaip aš išmanau, yra tai *malum necessarium**. Dar turbūt nėra gimus tokia idėja, kurią visi vienodai būtų priėmę. Tik, žinoma, reikia su tuo kiek galint kovoti. O kada aš galėsiu tai padaryti? Kada laisvai mokėsiu išreikšti savo mintis žodžiais ir raštais?

17 lapkričio, antradienis.

Beveik kasdien rašau laiškus boboms pas vyrus. Parašiau kana kados vienai, ta turbūt pasakė kitoms, ir palikau garsi laiškų rašytoja. Kur aš jau nesu rašius! Bet daugiausia į Ameriką. Juokingai kartais atsitinka su tuo rašymu: vieną sykį, parašius man laišką, boba pabučiavo man į ranką ir išėjo. Žiūriu, ant stalo padėtas auksiniukas. Nusistebėjau, iš kur jis čia atsirado; klausiu mamos, nežino; tada dingtelėjo man į galvą, ar nepaliko jo moteriškė man už parašymą. Bėgu į virtuvę – dar ji tebesėdi – ir atiduodu jai, sakydama, bene bus užmiršusi. Atspėjau... Bobelė paraudo ir sako:

– O juk tai panelei už parašymą. Juk negali vargti veltui. Vargamistrai¹³ visados tiek mokam, o panelė daug gražiau rašai...

¹¹ Adomo Mickevičiaus „Konradą Valenrodą“ XIX a. pabaigoje į lietuvių k. vertė Kazys Bukaveckas, Jonas Žilius-Jonila, Stanislovas Dagilis. Nežinia, kuris vertimas čia minimas.

¹² „Aušra“ – pirmasis lietuvių visuomenės, politikos ir literatūros mėnesinis žurnalas, leistas 1883–1886 m. Ragainėje ir Tilžėje.

* Neišvengiama blogybė (*lot.*).

¹³ Vargamistras – vargonininkas.

Juokai mane ėmė. Vos išaiškinau jai, kad aš ne vargamistra ir rašyti man joks vargas. Antra vėl moteriškė, žinodama, kad pinigų neimu, atnešė man škaplierius¹⁴, gražiai jos pačios išsiūtus, ir taip širdingai prašė priimti juos atminimui, kad atsakyti negalėjau. Kiek tai vargų gaunu pažinti iš tų laiškų, Dieve mano! Vyras išvažiuoja, visas ūkis palieka ant žmonos galvos; kiekvienas skriaudžia vargšę moteriškę! Uriadnikas ir raštininkas iš savo pusės, o vyro giminės iš savo. Gerai dar, jei vyras siunčia pinigų –tuomet dar pusė bėdos; bet dažnai atsitinka, kad ta vyro giminė supykus įskundžia žmoną vyrui, ir tas, jei yra silpno charakterio, tiki ir meta savo pačią, nebesiūsdamas jai nieko.

Vyrų laiškai dažnai rašyti rusiškėmis raidėmis, palikusiomis atmintyje dar iš mokyklos. Nemalonu ir sunku juos skaityti... Gėda ima... Gėda už tiek inteligentų, kurie neatrado laiko ar noro parodyti savo mažesniesiems broliams, kaip reikia rašyti lotyniškas raides. Kad bent iš lenkiško patriotizmo pamokytų mesti rusiškas raides šalin iš lietuviškos rašybos... Et! Toks jų ir patriotizmas! Visas paremtas tik žodžiais, svajonėmis apie lenkų karalystę ir atmininiais „senų, gerų laikų“!..

18 lapkričio, trečiadienis.

Labai prozaiską užsiėmimą turėjau šiandien, net nežinau, kaip jį švelniau aprašyti. Visą priešpietį išstovėjau žiūrėdama, kaip mėsinėja paršus! Pabaigus šį „poetišką“ darbą, išėjau su broliuku pasivaikščioti. Diena buvo šviesi, saulėta, jokio vėjo; žemė visur pašalusi, galima eiti visur, kur nori. Nuėjome į mišką. Neapsakomai mėgstu mišką; vasarą, atsigulus ant kiminų ir įsmeigus akis į medžių viršūnes, galėčiau taip būti be galo. Įkvepia jis ramybės, tylos... Niekur nėra tiek lengva svajoti, niekur nejauti taip aiškiai gamtos gražumo. Bet dabar miškas atrodo bjauriausiai, tarsi dvasios jame nebėra. Paskui, sniegams uždengus žalias pušų ir eglių šakas, vėl bus jis lyg kokia stebuklų karalystė.

Bobos, milždomos karves, pasakojo daug šį vakarą apie daktarą. Giria jį kiek įmanydamos. Būk dabar veža jį ir veža, nes žmonės labai sergą, o jo gydymas gelbstas. Neplėšias nuo žmonių, kiek kas duodas, tiek gana, o nuo neturtėlių neimaš nieko; net pats davęs keliems vaistų veltui ir dar pinigų palikęs reikalingiems daiktams. O koks švelnus! Su kiekvienu pašnekąs gražiai, kiekvieno išklausaš... Gyrė taip jį bobelės ir gyrė be galo. Ir man jis iš karto pasirodė geras. Gaila, kad nebeateina! Žadėjo atnešti smuiką – ir nėra... Turbūt ligonys visą laiką užima.

19 lapkričio, ketvirtadienis.

Įbėgo Kaziukas, sakydamas, kad ledas geras ant Ventos. Tuoju pasiėmėm ledžingas¹⁵ ir nuėjome. Iš tikro, ledas dailus, slidus kaip stiklas. Važinėjomės, sutemo, ir tai dar nenorėdama grįžau namo. Kokia maloni pramoga tas čiuzinėjimas! Mėgstu šokti ir jodinėti, bet šokiai stovi paskutinėje vietoje. Gal dėl to, kad jie visados vyksta tokioje nenatūralioje aplinkoje: dirbtinė šviesa, troškus oras ir t. t. O čia leki lyg paukštis, laisvas, daug erdvės, daug oro, aplinkui tik gamta...

20 lapkričio, penktadienis.

Ateina kartais man sunkios valandos... Ima abejonė, ar yra kam kokios naudos iš mano gyvenimo. Ką aš čia gero darau? Išnykus man iš pasaulio, ar kas bent pajustų?! Gyvenimas vis eina ir eina savo keliu, žmogus vis arčiau ir arčiau mirties... Pamaščius, kaip sunaudojai tas praėjusias dienas, baisu daros! Rodos, nieko nedirbu, niekam iš manęs naudos nėra, niekas nepajus, ar buvau pasauly, ar ne... Ir toks ima mane nusiminimas, taip man sunku, kad vietos sau negaliu rasti. Rodos, eičiau į pasaulio

¹⁴ Škaplierius – katalikų sakramentalija – du juostele sujungti audeklo gabalėliai su Jėzaus Kristaus, Švč. M. Marijos ar šventųjų atvaizdais, nuo XIII a. nešiojami kai kurių vienuolių ir pasauliečių brolių narių.

¹⁵ Ledžingos – pačiūžos.

galą, jei žinočiau galėsianti ten padaryti gerą darbą. Kartais man rodos, kad, palikus gailėstingą seserį, patenkinčiau savo troškimą: tada jau tikrai visas jėgas atiduočiau artimų laimei ir matyčiau kasdien naudą iš savo darbo...

21 lapkričio, šeštadienis.

Maža turime čia kaimynų: dvarų yra, bet vis išnuomoti. Vieni tik ponai Būtautai gyvena arti, ir dažnai su jais susieiname. Bet pas mus svečių netrūksta: dažnai ateina kunigai, atvažiuoja gentys, kurių yra daugybė. Žinoma, pokylių nėra visai; nebent per šventes ar vakacijas, jaunuomenei susirinkus, linksminas ir mūsų kraštas. Mano pažįstamos panos gailisi manęs, kad taip sėdžiu tyliai. Bet man niekados neilgu; kad tik turėčiau knygų ir fortepijoną. Ta mūsų draugija nemaž netraukia manęs prie savęs, ir, turėdama gerų knygų ir naujų gaidų, šimtą sykių beveliju pasilikus namie, negu važiavus į pokylį. Atsiskyrėlės būdo neturiu ir pasilinksinti mėgstu, bet tik tai tokioje draugijoje, kurioje man tikrai malonu. O čia nuvažiavus reikia tik žiovauti, ir gana. Panelės kalba apie kavalierius ir parėdus¹⁶, ponios skaičiuoja savo kaimynų nuodėmes, o su ponais pašnekėti valandėlę – tai tikriausias vaistas užmigti tuojau. Bet ne visados ir užmigti tegalima, nes dažnai jų kalbos taip įerzina, kad tvertis negalima vietoje.

Vienas, pavyzdžiui, sako:

– O tai, panie, žmonės pas mus! Įsivaizduokite: vakar einu per savo kiemą ir sutinku du vežimu bevažiuojant. Žmonės žiūri į mane, mato, kad esu ponas, o kad bent ranką prie kepurės prikištų! Pyktis mane paėmė. Sušukau, kad sustotų, klausiu: „Iš kur jūs?“ – „Mes iš fabrikos pono L.“, – sako, tarsi iš kokios karalystės. „O dėl ko, durniai, nenusiimate kepurį, važiuodami per mano kiemą? Aš jums duosiu kitą sykį! Važiukite aplinkui, jei nemokate apsieiti, kaip reikia!“ Ar tai ne gyvuliai? Gyvuliai, tikri gyvuliai, panie!

Kitą sykį vėl kalbu su vienu ponu. Turi jis arti mūsų dvarą, bet gyvena antrame, netoli Gardino. Klausiu, kokie ten žmonės, kuo užsiima. Jis atsakė, kad labai neturtingi, nes žemė esanti menka, nemoką jie ūkininkauti ir t. t. Pasigailėjau jų, bet jis tarė:

– Tai ir gerai! Geriausia gyventi ten, kame žmonės neturtingi: neturi puikybės, bijo pono, klauso, nuolat į rankas bučiuoja, bent jauti, kad esi ponas.

Žinoma, ne visi tokie. Yra ir gerų žmonių, aukščiau ir plačiau žiūrinių, bet nedaug, nedaug!

22 lapkričio, sekmadienis.

Šiandien po pietų nuvažiuovome su Alenute pas Būtautus. Tai šeimyna, su kuria dažnai matomės. Yra jų motina, duktė ir sūnus. Panelė Ona jau ne per daug jauna, mažai jai turbūt trūksta lig 30; svarbiausias jos noras yra ištekėti. Dėl ko lig šiol tos nepasiekė laimės. Dievas žino! Iš pradžių pati atstūmė porą konkurentų, paskui neatsirado amatorių¹⁷; ne per daug ji graži ir, svarbiausias dalykas, – neturi dalies. Proto horizontas siauras, tačiau turi ji gerų savybių: nesėdi sudėjus rankas ir yra geros širdies. Jų materialiai padėtis yra gana bloga, taigi panelė Ona daug dirba; tarnaičių laiko mažai, pati dirba ir virėjos, ir gospadinės darbą. Ponas Juozas dar jaunas kavalierius, pirmus metus tešėimininkauja. Kaip visi mūsų dvarininkai, nebegalėdamas ilgiau būti gimnazijoje, pagrižo namo ir tapo ūkininku. Bet jis nepriklauso prie tų dvarininkų, apie kuriuos aukščiau minėjau: yra geros širdies, nepuikus, gerai apsieina su žmonėmis. Parako neišgalvos, bet, apskritai sakant, žmogelis geras. Viešėjome pas juos visą vakarą. Panelė Ona labai sujaudinta dėl naujo daktaro atvažiavimo. Matė jį bažnyčioje, ir patiko jai. Klausinėjo po šimtą sykių, kada pas mus buvęs, ką kalbėjęs, kaip sėdėjęs, labai pavydi, kad pas mus buvo, o pas juos dar ne.

¹⁶ Parėdai – rūbai.

¹⁷ Amator (*lenk.*) – mėgėjas.

– Tik veizėk tu, Viktutė, – tarė man, – nesugauk jo! Rimta sau, tarsi nieko neišmananti, o sau patyliukais ir pagaus man iš panosės tokį „cacą“ vaikiną!

Juokai mane ėmė! Kaip tat kiekvienas pagal save sprendžia!

Ponas Juozas juokias, kad dabar ūmai atsiradę daugybė reikalų į miesčiuką, ir vis Onytė pati turinti juos atlikti. Visus arklius, sako, jau nuvariusi bekeldaudama. Bet, nelaimė, daktaro nė sykio nesutikusi.

Nepasisekė man tą dieną. Pagrįžusios namo, radome mamą dar neatgulusią.

– O mes irgi svečių turėjome, – pasakė ji. – Buvo daktaras, atnešė gaidų, ketindamas padainuoti; labai gailėjosi, neradęs jūsų. Tačiau sėdėjo gana ilgai; taip linksmai praėjo vakaras, toks jis simpatingas. O savo gaidas paliko ten ant fortepijono.

Nubėgau pažiūrėti gaidų. Buvo ten kelios dainos, gražios, liūdnos – kokias mėgstu labiausiai. Stipriai gailėjaus, kad nebuvo namie. Taip retai čia tegalima muziką išgirsti, šiandien būčiau prisiklausiusi dainavimo, o dabar štai tau! Kad Onytė žinotų mano gailėstį, dar labiau sutvirtėtų jos nuomonė apie gaudymą. Bet mane ne tiek pats asmuo interesuoja, kiek muzika. Kad daktaro vietoj būtų kokia daktarė, vis tiek gailėčiau, negalėdama taip maloniai praleisti vakaro.

27 lapkričio, penktadienis.

Kai dar nebuvo pas mus daktaro, mama davinėjo kartais patarimus susirgus. Daug pacientų ateidavo. Dabar juos visus siunčia pas daktarą, o pati gydo tiktai gyvulius. Šiandien gavau prisijuokti. Ateina senelis žmogus ir sakos norįs vaistų. Klausiu jį, kas serga, ar žmogus, ar gyvulys. O jis verksmingu balsu sako: „Ne žmogus, panele, ne žmogus – boba!“

Mažne plyšau juokais! Jau XIX šimtmečio galas, o vargšės bobos vis dar nėra laikomos žmonėmis!

Pakvietė mane į kūmus pas ponus P. į Užkampius. Krikštynos sekmadienį. Reiks važiuoti ten, nes krikštys namie. Nelabai tenorėjau, bet sunku atsakyti.

30 lapkričio, pirmadienis.

Jau ir po krikštyną... Ak, gaila! Taip buvo linksma, taip gera!

Bet reikia pradėti iš pradžios. Vakar, atvažiavęs iš bažnyčios, ponas P. prašė, kad paimtume ir daktarą su savim, nes ir jį pakvietęs, susipažinęs su juo pas save, kai atvažiavęs gydyti. Tėtušis prižadėjo paimti. Pavalgę pietus, iškeliavome trijuose šlajukuose¹⁸ po vieną arklį: mama su vežėju, aš su Alenute, trečias arklys buvo daktarui. Nuvažiavome pirmiau, paskui atvyko daktaras. Maloni tai buvo kelionė: oras tylus, minkštas, kelias lyg sviestu pateptas, nes buvo mažas atlydys. Lėkėme taip greitai, kaip tik arkliai galėjo pabėgti. Nežinau dėl ko, bet man buvo taip linksma, kad nepasėdėjau vietoje. Pasilenkdama grobiau sniegus ir lipdžiau gniaužtas, tik, gaila, neturėjau į ką mėtyti. Užkampiuose radome jau kunigą, dar keletą svečių, ir tuojau prasidėjo krikštynos. Paskui išsiskirstė visi po kerčias ir ėmė šnekėtis. Prie manęs priėjo daktaras. Pradėjo tuojau gailėtis ir guostis esąs toks nelaimingas:

– Tiek laiko rengiaus eiti, prisirengiau – ir neradau tamstų namie, – sako.

Aš irgi pareiškiau savo gailėstį.

– Nedidelė bėda! – pridūrė jis. – Galima lengvai ją pataisyti.

– Prašau pataisyti kuo greičiausiai. Visokios rūšies muzikai turiu pramuštą galvą.

Daug tą vakarą kalbėjau su daktaru. Klausiau, kaip patinka vieta ir mūsų kraštas, apie praktiką. Jis sakė turįs daug darbo; daug visokių atsitikimų pasakojo iš savo praktikos, kartais juokingų, kartais liūdny. Kalba jis įdomiai ir sąmojingai, malonu klausyti. Užvis gal dėl to malonu, kad kiekviename jo pasakojime matyti tokia gili žmonių meilė ir noras palengvinti jų vargus.

¹⁸ Šlajos – darbinės rogės.

Turįs nemaža knygų, klausė mane, ar nenorėčiau jomis naudotis.

– O gal tamsta norėtumei arčiau su Lietuvos istorija susipažinti? – paklausė. – Turiu gerų studijų šioje srityje. Išleistos jos naujai, iš geresnių šaltinių už tuos, kuriais pasirėmę, lenkai rašydavo apie mūsų tautą.

Atsakai, kad, jei tik duotų, kur aš nenorėsiu! Viskas, kas liečia Lietuvą, labai man įdomu. Norėjau jį paklausti, ar neturi kokių lietuviškų knygų, bet, jam pačiam apie tai nepaminėjęs, nediršau. Patiko jis man dar labiau: išlavintas, protingas, linksmas. Nedaug tesveria žmoguje išoriniai dalykai, tačiau labai mėgstu visur švelnumą ir grožį: švelnius jausmus, gražius judėjimus – trumpai sakant, estetišką apsiėjimą. Malonu žiūrėti, kaip jis kiekvienam švelnus ir su kiekvienu meilus. Ir matai aiškiai, kad tas švelnumas kyla ne iš kodekso *comme il faut*^{*}, bet iš noro mąstyti daugiau apie kitus, nekaip apie save. Malonu žiūrėti ir į jį patį: juodai apsilvilkęs, taip gražiai atrodė, nors tapyk. Buvo tai tikras muzikos vakaras: dainavo solo viena ponija labai daug gražių dainų, dainavome paskui chorą. Daktaro balsas skyrės nuo kitų: minkštas toks, grynas tenoras. Laikas greit bėgo; nepajutau, kaip atėjo antra valanda ir reikėjo grįžti namo.

Naktis kaip pasakoje: šviesi, tyli... Visur tylu tylu ir balta... tik skamba varpelis, pririštas prie arklio važiuojančios priešakyje mamos, ir retkarčiais purkščia žirgeliai... Man ir liūdna rados, ir linksmas, ir gaila... Sunku buvo sėdėti ramiai... Norėjau dainuoti, svajoti, verkėti... Girdėtos melodijos nedavė man ramumo, reikėjo jas išdainuoti. Pradėjau pirmiau piano, paskui vis crescendo, išdainavau visas girdėtas šį vakarą dainas, paskui pradėjau seniai žinomas, net gerklę ėmė skaudėti, kol privažiavome miesčiuką. Tada nutilau. Daktaras mostelėjo su kepure, sušuko „labanaktis“, ir nulėkėme namo. Laikas buvo miegoti, tačiau mačiau auštant... Nežinau pati, kas man buvo... Ausyse vis skambėjo dainos, akyse vis stovėjo... daktaras... Supykau ant savęs, su mielu noru būčiau save išpėrus! Mano nelaimė, kad esu tokia, kaip ištempta styga: tik palytėk – kaip suskambės, skamba ir skamba. Pamačius ką gražų ar išgirdus – nėra ramumo ilgam laikui...

Šiandien jau praėjo ta „variacija“. Nurimau, ištuštėjo akys ir ausys, dėkui Dievui. Gerai, laiko nėra svajoti: pabaigus pamokas su Kaziuku, turėjau daug darbo svirne su grūdais.

1 gruodžio, antradienis.

Buvau pas Kasperus. Vargingi žmonės! Turi savo trobelę ir daržo sklypelį, bet sunku iš to pragyventi. Pats senas jau, nebegali sunkiai dirbti, vaikų būrys, o pati guli dabar serganti. Turbūt džiova, nes dažnai kraujai eina iš burnos ir krūtinę skauda. Per vasarą dar laikės, bet dabar atsigulė. Sudžiūvo kaip lenta, kosi taip, kad negalima tvertis troboje, bet apetitą turi, kad tik būtų ką valgyti. Nunešiau jai geros duonos ir pyrago. Čia pat turi daktarą, o neina pas jį. Žinoma, žmonės neturtingi, neturi iš ko užsimokėti. Pasakiau, kad daktaras neims turbūt nieko, ir liepiau jį atvesti pas ligonį. Sumaniau siųsti jai pietus kasdien; nuo mūsų visados palieka valgių, galima bus patiekti pietus ir Kasperienei. Įsakiau seniui, kad kasdien ateitų pasiimti.

2 gruodžio, trečiadienis.

Vakaras šiandien tikrai rudeninis. Tamsu, nors durk į akis, vėjas pučia, tarsi namus tuojau sugriaus, vaitoja, dejuoja, švilpauja, užia visokiais balsais. Yra sakoma, kad svetys tokiam laikui visados labai mielas. Iš tikrųjų – mūsų mielas buvo labai labai mielas.

Mums begeriant arbatą, kažin kas įėjo į saloną. Žiūrime – daktaras su smuiku ir ryšeliu gaidų ir knygų. Nustebome, kaip drįso keliauti tokiam laikui. O jis juokdamasis atsakė:

– Vėjas atnešė! Toks baisus koncertas lauke, kad vienam sėdėti pasidarė nemalonu. Mėgstu,

* Kaip pridera (*pranc.*)

sėdėdamas šiltame kambaryje, klausyti tokias pūgas šėlstant už langų ir žinoti, kad man jos nieko negali padaryti, bet tik ne vienas būdamas tarp keturių sienų. O ir grumtis taip su vėju malonu, kad ir stumdo, kad ir pučia, vis nieko nepadaro: eini sau žmogus tolyn, ir gana. Mažne nubloškė mane nuo tilto į Ventą...

Tėtušis pradėjo kalbą apie laikraščių naujienas ir, įvažiuavęs į politiką, ėmė nagrinėti kartu su daktaru Bismarko su Vilhelmu santykius¹⁹ ir visokias pasėkas, galinčias iš jų išeiti. Pabaigus jiems kalbėti, nudžiugau:

– Mačiau, tamsta smuiką atsinešei, nors vieną sykį bene galėsime pagroti.

– Nedrįsau lig šiol. Bet kad jau tamsta darai tokią malonę ir nori man akompanuoti, neišturėjau ilgiau.

– Kaip tai gerai, – atsiliepė mama. – Labai mėgstu smuiką su fortepijonu, o girdėti retai tenka. Pasiklausysiu bent šįvakar.

– Tai aš dabar bijau ir pradėti, – pasakė daktaras. – Tamsta manai, kad galėsi klausyti, o mane baimė ima, ar nebėgsi, kur nebus to koncerto girdėti.

Po arbatos nuėjau su daktaru į saloną.

– Atsinešiau porą duetų, – tarė jis, ar nepabandysime? Nieko tamsta neminėjai, kad dainuoji taip gražiai. Bet dabar jau žinau. Vos išsėdėjau savo šlajukuose, grįždamas iš krikštynų. Norėjau dangintis pas tamstas ir prašyti priimti mane nors už vežėją; norėjau pritarti tamstai ir arčiau išgirsti. Bet ir taip buvo gerai... tik vien nelaimė, kad tas kelias toks trumpas!

– Ką tamsta kalbi! Ar visiškai dainuoti nemoku ir pati sau tedainuoju. Ir aš dainuočiau dabar duetą?! Ne! to nepadarysiu!

Smuikas pritraukė drėgmės, ir tuojau groti negalėjome. Paprašiau iš pradžių padainuoti ir parinkau „Dumką“²⁰. Kaip jis gražiai dainuoja, tas daktaras! Balsas grynas, minkštas lyg aksomas, jausmingas... Iš kito kambario pradėjo delnais ploti ir prašyti daugiau. Dainavo dar vieną ir dar vieną, o aš vis dar prisiklausyti negalėjau. Paskui pradėjom groti. Visi tie jo grojamieji daiktai nelabai sunkūs, matyti, technika ne per daug aukšta, bet kiekvienas tonas iš širdies liejasi, smuikas verkte verkia jo rankose.

– Garbė Dievui, – juokės pabaigęs, – kad jau pradžia padaryta; būsiu dabar drąsesnis. Visai kitas dalykas griežti su fortepijonu ir dar su tokia akompaniatore, kaip tamsta.

Begrodami šnekėjomės. Atnešė kelias prižadėtas knygas. Girdėdama jį taip įdomiai ir karštai kalbant apie Lietuvos istoriją, išdrįsau paklausti, ar neturi jis kokių lietuviškų raštų; pasisakiau trokštanti išmokti tos kalbos, nes ir meili ji man, ir reikalinga.

Kad ir nieko nebūtų atsakęs, būčiau žinojus, kad jis – vienas tų „atbudusiųjų“: veidas jam nušvito, akys ėmė žibėti, beklausant tų mano troškimų.

– Ne tik knygų pristatysiu, bet ir padėsiu išmokti, – tarė. – Kaip gerai, kad tamsta pareiškė savo norus, ir kaip gerai, kad jų turi!

Pasakiau jam paskui savo mintis ir nuomones apie lietuvių, kurias jau, rodos, esu užrašius pirmiau šiame dienraštyje. Prisipažinau juokdamas, kad, vos tik išgirdus apie jo atvažiavimą, pradėjau mąstyti, be nebus daktaras „litvomanas“, bene duos Dievas... Mūsų užkampis giliai dar saldžiame miege paskendęs, – labai jam reikalingas žadintojas; o antra nauda – aš pati galėčiau išmokti lietuviškai ir susiartinti su tėvynės mylėtojų kuopele.

Daktaras nusijuokė.

– Matai tamsta, Dievas ir davė: esu „litvomanas“! O aš nė sapne nesapnavau atrasią čia bendradarbę ir mokinę. Padėsiu tamstai, kuo tik galėsiu.

Prižadėjo atnešti gramatiką ir kitų knygų. Kokia laimė! Mano troškimas pradeda vykti: išmoksiu lietuviškai, susipažinsiu arčiau su mūsų patriotų veikalais, o paskui... paskui gal ir pati veikti pradėsiu!..

Rodos man, kad naujas akiratis atsidarė prieš mane: taip lengva širdžiai, gyvenimas pilnesnis, turiningesnis.

¹⁹ Kalbama apie Prūsijos ir Vokietijos politinio veikėjo Otto von Bismarcko (1815–1898) santykius su Vokietijos imperatoriais ir Prūsijos karaliais Vilhelmu I ir Vilhelmu II. Neaišku, koks santykių etapas minimas.

²⁰ „Dumka“ – minoriška slavų daina.

Visą vakarą išsėdėjome prie fortepijono, net kojos nutirpo. Patiko visiems mūsų koncertas, prašė dažniau jį rengti. Ir aš pridūriau nuo savęs prašymą, kad dar kada nors ateitų su smuiku, bet labai nedrąsų prašymą. Aš, apskritai sakant, nieko neprašau labai, ypač nesikišu su savo draugija, vis bijodama būti įkyri. Nori – eik, nenori – ne. Jau vėlu... Alenutė miega, o aš sėdžiu viena ir atsimenu girdėtas dainas.

4 gruodžio, penktadienis.

Buvo daktaras ir atnešė man lietuviškų knygų. Neapsakomai esu laiminga: turėsiu ką paskaityti mergaitėms ir pati pradėsiu mokytis kaip reikiant. Jis sako, kad iš pradžių geriausiai skaityti kartu, užrašinėjant nesuprantamus žodžius, be to, jis aiškina man kai kuriuos sakinius ir gramatikos lytis. Paskui mokysiuos gramatikos, rašinėsiu... Šįvakar pradėjome skaityti vieną apysakėlę, ir sekas neblogiausiai. Mano mokytojas sako, kad, žiemai atėjus, ligonių sumažėję, tiksis turėsiąs laisvų valandų pamokoms. Sutemus sako, tarsi kas traukte traukiąs pasikalbėti ir pagroti.

– Galiu tikrai pakyrėti tamstoms, – pridūrė.

Nusijuokė visi ir pakvietė ateiti kuo dažniausiai.

Atėjo šiandien viena moteriškė, prašydama parašyti laišką jos broliui, esančiam Sachaline²¹... Jis gabeną knygą iš Prūsų ir tapo išsiųstas į katorgą. Man su ja besikalbant, įėjo į valgomąjį kambarį daktaras. Paprašiau, kad parašytų už mane, geriau mokėdamas lietuviškai. Jis rašė, o aš padėjau kiek beišmanydama. Išėjo ilgas laiškas ir taip graudžiai ir poetiškai parašytas, kad moteris beklausydama verkti pradėjo. Davė tris rublius įdėti į vidų ir prašė, kad aš tą laišką išsiųščiau. Jai išėjus, daktaras išėmė iš kišenės antrus tris rublius ir pridėjo prie anujų.

– Neverta siųsti tiek maža – tokia kelionė! Tebūnie jau ir šitie kartu.

Gerą jis turi širdį... Ak Dieve! Kad aš turėčiau daugiau pinigų, kiek gero galėčiau padaryti! Tiek yra skurdo pas mus! O taip malonu padėti kitiems, palengvinti vargus... nėra man didesnės laimės...

5 gruodžio, šeštadienis.

Po pamokų su Kaziuku ir po pietų nubėgome su ledžingomis ant prūdo. Netrukus atlėkė iš antros pusės ir daktaras. Gerai jis čiužinėja: greitai kaip vėjas, mitriai. Negalėjau atsižiūrėti toks gražus atrodė su trumpais kailiniukais, apsiūtais žilais avies kailėliais, ir su juoda baronine kepure. Važinėjome kartu, susiėmę rankas. Pati viena nemoku čiužinėti labai gerai, bet drauge su daktaru lekiu ir aš paukščiui; jis toks tvirtas, kad, laikydamas už jo rankų, stoviu kaip už kokio mūro. Išėjo kalba apie sportus. Pasakiau, kad jis turbūt labai mėgstas šokti. Bet kaip nustebau, atsakius jam, kad nešokąs visiškai, net nemokąs. Nustebau, nes jis toks guvus miklus, kad sunku tikėti, jog šokti nemoka ir nemėgsta. Pasakiau tą savo mintį ir dar paklausiau, ar niekad os nė sykio nėra šokęs?

– Gal ir esu šokęs, būdamas kūdikiu, bet kai atsimenu – niekad os. Gimnazijoje nešokome iš principo: viešpatavo tada mūsų tarpe tokia pažiūra, kad tuos mokinius, kurie vaikščiojo po pokylius, mokės šokti, mėgo gražiai apsirengti, laikėme niekšais, daug žemesniais už save žmonėmis. Ir tikrai, buvo tai vis vaikinai, kuriems daugiausia rūpėjo flirtuoti ir kurie knygų, išskyrus savo rankvedžius, bijojo lyg baltos pirštinautės deguto. Antras būrys, kurio ir aš turėjau garbės priklausyti, buvo tai vis žmonės rimti ir mąstūs. Atmenu, aš retai savo pamokų tesimokiau – nebuvo laiko: vis skaičiau ir skaičiau. Susirinkę ginčydavomės, kurdavome aukštų sumanymų, vertėme pasaulį aukštyn kojomis, griovėme karalystes, statėme naujas... Laimingas laikas! Tuo būdu per visą gimnaziją apie šokius nemaščiau. O universitete, nors jau tiek buvau subrendęs, kad nespėndžiau apie žmogų iš to, ar jis šoka, ar ne, tačiau neturėjau noro išmokti jau dėl kitų priežasčių, kurios ir dabar mane nuo šokių

²¹ Sachalinas – sala Rusijos rytuose. Tremties vieta.

sulaiko.

– Įdomu žinoti, kokios tai?

– Matai, tamsta: mano nuomone, pasigėrėjimas, kurio duoda šokiai, išeina ne iš jų pačių, ne iš paties to šokimo proceso, bet iš to, kad jie atliekami su įvairios lyties asmenimis. Tai pasigėrėjimas visiškai neidealus...

– Argi tai tiesa?

– Tik pamąstyk tamsta gerai, ir gal sutiksi su manim. Jeigu būtų kitaip, tai dėl ko nešoka moters su moterimis, o vyrai su vyrais? Dėl ko tokių šokių nemėgsta? Juk dažnai girdėti sakant įvairūs asmens: „Koks čia pasigėrėjimas šokti tarp savęs!“ Iš to išeina, kad malonūs ne tie šokiai, bet tas susiartinimas su antrąja lytimi, kurs tikrai šokant tėra galimas.

– Argi ir aš dėl tos priežasties mėgčiau šokti? Ką tamsta kalbi!

– Tamsta niekuomet nesiklausei savęs, kas tai yra šokiai, nemąstei apie tai. Aš nesakau, kad nėra išimčių – žinoma, yra. Estetikos atžvilgiu malonu yra pažiūrėti į gražius šokius, pasistebėti graakščiais judėjimais. Bet, tiesą sakant, retai tetenka šokuose surasti estetikos. Tikrai estetiško pasigėrėjimo teduoda šokiai teatruose. Bet pačiam įsimaišyti į būrį, pradėti apkabinėti tai vieną, tai antrą panelę – dėkui.

Pradėjau juoktis. Neapsakomai keista man pasirodė girdėti tokias nuomones iš tokio jauno ir gražaus vaikino. Jis irgi juokė.

– Toks jau esu, ką padarysi! Man rodos, jei kada ką mylėčiau, labai sunku man būtų matyti tą mylimą asmenį šokant. Neduok Dieve, koks tai turi būti jausmas, matant, kaip kiekvienas imas ją ir apkabinęs glaudžia prie širdies! Gali už šimto kalnų pabėgti, tai pamatęs!

Pirmą sykį girdėjau tokią nuomonę apie šokius. Negalėjo ji man iš galvos išeiti, ir turiu pripažinti jai daug daug tiesos. Aš pati niekad os tokio jausmo nesu turėjusi, bet apie kitus to pasakyti negaliu. Neilgai tebuvome ant ledo. Atėjo žmogus ir išvežė daktarą prie lignonio, o ir man buvo laikas važiuoti į banką. Daug buvo žmonių, sugrįžome vėlokai. Žiūriu, už stalo sėdi Stanislovėlis, rinkdamas žirnius. Smalsus jis labai, nori žinoti, ką skaitau vakarais mergaitėms, ir prašė Alenutę, ar negalėtų ir jis ateiti į kambarį rinkti žirnių. Perskaičiau vieną apysakėlę, labai atsidėjęs klausė.

Pamokos su juo gerai eina: jau bent kiek pramoko traukti plunksna per popierį. Juokai ima žiūrint, su koku atsidėjimu ir atsargumu laiko jis plunksną savo sustyrusioje rankoje.

6 gruodžio, sekmadienis.

Iš bažnyčios atvažiavo Onytė su ponu Juozu. Onytė labai pasipuošusi, ką tik turėjo gražiausio, ištraukė. Juokėmės iš jos lig soties. Ponas Juozas paklausė mane, ar numanau, dėl kokios priežasties Onytė taip pasipuošė. Atsakiau, kad numanyti nesunku. Nuo antros valandos jau pradėjo ji laukti, o mes erzino me, kad jos laukiamasis išvažiavęs toli ir neateisiąs. Bet likimas nebuvo jai toks negailestingas: daktaras atėjo.

Gerą širdį turi ta Onytė, bet kvaila, vargšė, o jos pažiūros – neduok Dieve! Pamatė šiandien mano kambaryje lietuviškas knygas ir sako mamai:

– Tamsta neleisk Viktutei užsiimti su tomis lietuviškomis knygomis! Prisirinko krūvą ir džiaugias! Pamatysi tamsta, iš to gali būti negerai: pasodins į kalėjimą, ir gana! Aš, būdama tamstos vietoje, tuojau sudeginčiau visas tas knygas. Ne tik save, bet ir savo šeimyną gali į nelaimę įstumti.

– Aš neturiu tokių baisių norų, – atsakė mama šypsodamos. – Priešingai, džiaugiuos, kad mano duktė mokos savo senovės kalbos.

– Ką čia gelbės prieš vėją pūsti? – sakė Onytė. – Juk vis tiek lietuvių karalystės nebus, jėgų neturime, nuo amžių lenkiškai kalbame ir kalbėsime. Kam dėl tokių niekų galvą sau laužyti! Ir kas pasidarė tai Viktutei? Vis tai to pono Jono darbas; pats litvomanas, ir jai galvą apsuko... Ir ką čia gelbės prieš vėją pūsti, ar ne tiesa?

– Taip, taip! – atsakė daktaras, bet pastebėjau, kad jo akys žibterėjo.

– Neduok Dieve, kokie nuobodūs žmonės tie litvomanai. Kažin kas jiems galvoje; vaikščioja kaip baidyklės: apdriskę, apžėlę, fe! Nejau, daktare, dažnai čia būvomas, atpratink Viktutę nuo tos manijos, meldžiamasis!

– Labai gailiuos negalėsiąs išpildyti to tamstos paliepimo, – atsakė daktaras, – nes – *horribile dictu** – pats esu iš to tamstos nekenčiamųjų „litvomanų“ būrio. Be to, būdamas gydytojas, turiu pastebėti, kad manija tai liga, kurioje žmogus vaizduojąs nebūtus daiktus, o kadangi tamstos, čia gimę iš bočių prabočių grynų lietuvių, vaizduojatės esą lenkais, tai, rodos, tamstos sergate ta manija, ne mes, mylėdami savo tėvynę ir kalbą.

– Taip? Neatrodai tamsta litvomanas, ne! Nebent nuo plaukų kiek esi panašus.

Nusijuokėme visi dėl to panašumo, o ji toliau malė:

– Rašo knygas, duoda skaityti, o kas iš to? Kokie čia dar mūsų žmonės? Skaityti iš savo maldaknygių nemoka, o jie jiems knygas rašo!

– Nežinau, ar kas yra gimęs išlavintas. Ir tamsta, buvo laikas, kad nežinojai raidžių. Gyvendama sodžiuje, galėtumei nors vieną vaiką per metus išmokyti skaityti – štai ir būtų jau mažiau nemokančių.

Sunku su ja disputuoti, nes logikos neturi nė už skatiką. Nusibodo jai greitai ta kalba, ilgai negali ji apie vieną daiktą kalbėti; ir, tiesą pasakius, visas tas klausimas terūpi jai tiek, kiek man kinų klausimas, jei ne mažiau dar.

Daktaras žemai nukrito jos akyse.

– Litvomanas, gana jau to vieno žodžio, – sako. – Neturėsi žmogus iš jo džiaugsmo, nėra ko laukti. Dievas žino, kokiais dalykais užsiėmę, kas jiems galvoje... galima mirti iš nuobodumo jų draugystėje! Ir dar toks pienburnis!

Mat, per jaunas jai į vyrus.

7 gruodžio, pirmadienis.

Nesiliauju dėkojusi Dievui, kad davė man tokius tėvus. Dauguma mūsų dvarininkų nekenčia „litvomanų“ ir yra labai priešingi lietuvių judėjimui. O mano tėveliai kad nors žodį pasakytų prieš jį. Mama gerai supranta to atbudimo visą naudą ir svarbumą, pripažįsta jam teises ir visur rodo savo palankumą. Tėtušis neutralus: ne tik nekalba, kaip kiti, blogai apie lietuvių patriotus, bet turi jiems simpatijos. Ir man negina skaityti balsiai, nei laikyt knygų, nei mokytis lietuviškai, tik bijo, kad nepakliūčiau į rusų nagus. Dėl to, radęs kame kokią knygelę, neša tuojau pas save ir slepia taip, kad niekados nerasi. Žinau jau tą paprotį ir laikau visus savo turtus atsargiai savo kambaryje. Vakar sakė daktaras buvęs pas Kasperienę. Ji turi džiova, bet jau nebejauna; gali dar gyventi, tik reikia kaip nors palaikyti jėgas. Turbūt jie pasakė, kad siunčiu pietus, nes daktaras pagyrė, kad gerai padariau, pamąščius apie tai; tie pietūs esąs visas jos pasigavimas. Nusiunčiau jam ir antrą pacientę: vasarą viena moteriškė, šukuodama vilnas, įkišo ranką į mašiną. Daktaro nebuvo, mama gydė ją, ir ranka užgijo, bet ji negalėjo pirštų pajudinti. Mamos nuomone, reikėjo ranką elektrizuoti, bet moteriškė neturėjo iš ko eiti kur toliau pas gydytoją. Atvažiavus mūsų daktarui, nedrįso be pinigų. Pagaliau aš, matydama, kad nieko iš to nebus, pavadinau ją, parašiau raštelį daktarui, prašydama apžiūrėti vargingą moterį, ir nusiunčiau ją. Buvo ji šiandien pas mane. Kasdien vaikščioja pas daktarą, ir jis elektrizuoja jai ranką; pirštai jau pradeda judėti. Moterėlė laiminga, neranda žodžių daktarui išgirti.

8 gruodžio, antradienis.

Nuostabu, kaip tai aš, tokia visados lyg miškinis paukštis, taip greit pripratau prie daktaro. Rodos,

* Baisu pasakyti (*lot.*).

kad jau kažin kaip seniai jį pažįstu. Atėjus jam šį vakarą, tvarkiau bufetą. Tuoju padėjo jis man sustatyti visus indus ir indelius atgal į bufetą, paskui arbatą prirengti, kad, pasak jo, greičiau pabaigčiau darbą ir galėtume greičiau pradėti savo pamokas. Po arbatos pasakiau eiles, kurias jis buvo liepęs išmokti, paskui skaitėme gerą valandėlę. Kaskart man lengviau skaityti, kaskart daugiau suprantu, net džiaugsmas ima mane ir mano mokytoją. Pabaigę pamokas, lošėme kortom – „66“. Prieš pradėdamas pastatė jis sąlygą: jei laimės, galės prašyti manęs, ko norės, o aš turinti tą prašymą išpildyti. Sutikau ir pralošiau. Paprašė padainuoti su juo duetą. Vos-ne-vos išdrįsau, bet reikėjo išpildyti prižadėjimą. Paėmėm lietuvišką dainelę „Sunku gyventi žmogui ant svieto...“²² Iš pradžių tyliai, paskui vis balsingiau ir pagaliau dainavau jau drąsiai. Neblogai išėjo, daina labai graži, o daktaras taip puikiai dainuoja, kad ir mano balsas maloniau skamba. Labai mėgstu dainuoti, ypač lietuviškai, ima mane tada entuziazmas. Daktaras džiaugėsi, kad dabar, kai pradžia padaryta, eis toliau gerai. Žadame, turėdami laiko, pramokti daugiau lietuviškų dainų, kurių gaidas jis turi, ir paskui dainuoti visiems.

10 gruodžio, ketvirtadienis.

Gavau laišką iš pono Jono, neužilgo jau atvažiuos į mūsų kraštą, labai pasiilgęs visų ir džiaugias, kad Kalėdos arti. Ir aš džiaugiuos: parveš daug naujienų, knygų... linksma bus per šventes pas mus! Taisome jau su Alenute dovanas, kurias visuomet duodame kits kitam kūčių vakarą. Reikia jų nemažai, nes visados yra keli svetimi asmens, be mūsų šeimos. Mama sakė, kad ir daktarą pakviesianti, jei neišvažiuosįs pas savo tėvus. Aš taip norėčiau, kad neišvažiuotų. Vis linksmiau būtų. Buvau šiandien svečiuose pas Emilką. Tai mano mokinė, duktė mūsų gaspadoriaus, kurs nuo pat mažens tarnauja pas tėtui. Jo pati mirė neseniai, ir Emilka, 15 metų mergelė, paliko vienintelė šeimininkė ir dviejų mažesniųjų brolių globėja. Labai juos visus myliu ir dažnai užėinu paviešėti; padedu kartais Emilikai bulbes skusti ar pietus virti, nors ji man nenori leisti, sakydama, kad jai esanti gėda, kad „panelė lyg muzikė dirba ir jai kaip sau lygiai padeda“... Aiškinu jai tos gėdos klaidingumą ir įrodinėju, kad darbuotis reikia visiems. Nežinau, kodėl taip man visados ten malonu. Kai kartais koks sielvartas spaudžia širdį, einu pas juos, ir tuoju lengviau pasidaro. Lig šiol neturėjau jokių didelių skausmų, jokių nelaimių: turiu tėvus, seserį, brolių, niekas man mylimas nėra miręs, esu sveika, – galiu save laikyti laiminga. Žinau tai, ir nuodėmė būtų nejausti tos laimės... Bet žemėje nėra visiškos laimės. Pati sau nebenoriu daugiau nieko, gera man; bet sunku, kad visokie materialūs rūpesčiai slegia širdį tėveliams, kad žmonės kenčia visokias nelaimes, kad kits kitą spaudžia, plėšia, skriaudžia... Ak! Negali žmogus niekaip būti čia laimingas! Be to, dar man dažnai užėina melancholija dėl kitos priežasties: rodos, kad nieko nedirbu gero, naudingo... Sunku tada, oi, sunku! Tai ir gydaus, eidama pas Emilką, šnekėdama su vaikais, šeiminkaudama su ja. Didesnysis vaikas yra labai gabus ir nori mokytis. Iš Emilkos išmoko šiaip taip skaityti ir net bando rašyti, po Kalėdų imsiu abudu mokytis.

Jau dvi dieni nemačiau daktaro... Dabar tepajutau, kad ilgu, nematant jo kelias dienas. Ateina vakaras, ir nenorams laikiu jo, ir rodos, kažin ko trūksta, jei neateina. Alenutė juokias iš manęs, kad naktį aš vis dainuojanti daktaro dainas. Ką aš padarysiu, kad viską, ką tik sakau ir girdžiu dieną, kartoju per sapną! Dar su didesniu noru groju kasdien gamas ir etiudus, žinodama, kad savo muzika padarysiu džiaugsmo. Labai malonu groti, žinant, kad klausytojas mėgsta muziką, supranta ir atjaučia. O nežinau, ar kas geriau galėtų suprasti ir jausti muziką, kaip mano kantrus klausytojas daktaras.

11 gruodžio, penktadienis.

²² Maironio eilėraštis „Sunku gyventi“, virtės liaudies daina.

Ak Dieve, koks tas daktaras! Tarsi sudėtas iš dviejų dalių: iš vyro ir vaiko. Jo charakteris tvirtas, drąsus jis, stiprus, niekad nepavargęs, neištižęs, – trumpai sakant, tikras vyras, ir kartu toks vaikiškas. Šįvakar atsisėdau groti Šopeno valsų. Iš pradžių jis vaikščiojo po saloną, paskui atsisėdo kerčioje ir, pasirėmęs galvą rankomis, klausė. Pagaliau paėmiau „Laidotuvių maršą“. Pabaigus atsikėliau ir, matydama, kad jis vis tebesėdi, priėjau ir šypsodamos paklausiau, apie ką taip svajojās. Pašoko nuo kėdės, ir pamačiau, kad iš jo akių riedėjo ašaros. Turbūt, nenorėdamas, kad jas pamatyčiau, nubėgo uždaryti fortepijono. Aš, žinoma, nieko nedrįsau sakyti nei klausinėti. Nustebau be galo: lig šiol man retai teteko matyti ašaras vyrų akyse. Bet patiko jos man ak kaip! Aukštai vertinu žmonių jautrumą. Žmogus, kol giliai jaučia, tol moka kilniai mąstyti, dirbti didelius darbus, aukotis. Juo mažiau žmogus jaučia, juo mažesnis jis yra žmogus.

Ilgai skaitėme lietuviškai, o pagaliau daktaras perskaitė vieną Senkevičiaus²³ novelę, kurią buvo atnešęs mums skaityti. Nėra man nieko malonesnio, kaip, dirbant kokį darbelį, klausytis skaitymo. O daktaras taip gerai skaito!

12 gruodžio, šeštadienis.

Kaziukas buvo šiandien pas daktarą, jau seniai pakviestas. Parėjo apsikrovęs saldumynais, atsinešė sau porą knygų pasiskaityti. Visą dieną pasakojo, kaip jam tenai patikę, koks daktaras geras ir linksmas.

Nebegaliu daugiau rašyti: taip darbavaus visą dieną, kad dabar plunksna iš rankų krinta.

13 gruodžio, sekmadienis.

Bažnyčioje susitikome su Būtautais, kurie pakvietė mus pas save, žinoma, su daktaru. Mama prižadėjo atvažiuoti su visa draugija. Išvažiavome vėlai, laukdami daktaro, kurį ligonys taip ilgai šiandien sulaikė. Pakinkė į trejus šlajukus po vieną arklį. Daktaras prašė mane priimti jį už vežėją. Sutikau. Liepynuose laikas praėjo kaip visados: grojome, dainavome, šnekėjome – nieko ypatingo. Bet grįžimas buvo tikrai be galo gražus ir malonus. Naktis buvo šviesi, jokio vėjelio, tik šalna nedidelė; dangus tamsiai mėlynas, grynas, kaip nušluotas, žvaigždės nė vienos nematyti, tik mėnuo, didelis, apskritas, keliavo sau vienas vienintelis, lyg koks karalius. Ant žemės sniegas baltas, nesuteptas ir toks žibąs, tarsi saujomis briliantų nubarstytas. Jauni medeliai pašaliais kelio metė tamsius šešėlius ant balto sniego ir ant tų briliantų; tie šešėliai buvo tokie ryškūs ir švelnūs, kad atrodė lyg nupiešti. Stebėjau aš, stebėjos ir mano vežėjas... ir abudu tylėjome. Daktaras pirmas prašneko:

– Ar tamsta matai? Kaip pasakoje... Dieve, kaip gražu!

– Tikrai... dabar tik svajoti ir svajoti...

– Ar tamsta mėgsti? Yra tai vienas didžiausių žmogaus pasigėrėjimų... Nelaimingas aš esu žmogus, žinai tamsta – poetas siela, bet, deja, ne liežuviu! Siela taip stipriai jaučia visokį grožį, tiek prisirenka joje poezijos jausmų, kad net sunku daros... Ir, nemokant iš savęs jų išlieti, – sopa ir spaudžia. Taip giliai jauti žmogus, taip giliai, kad net baugu... rodos, tuos jausmus koku nors būdu išliejus, tuojau paliktų lengviau...

– Žinau... Ir man esti taip pat.

Vėl važiavome valandėlę tylėdami. Varpeliai skambėjo, šunes lojo iš patrobių, tingėdami bėgti į kelią šaltu nakties metu. Nebuvo noro šnekėti... gera buvo važiuoti, taip gera, kad nuliūdusi mažiau apie netolimus namus.

– Norėjau su tamsta pasikalbėti apie vieną dalyką, – vėl tarė daktaras. – Sakeisi tamsta norinti

²³ Sienkiewiczzius Henrykas (1846–1916) – žymus lenkų romanistas ir novelistas, kūręs ir lietuviška tematika. Jo romaną „Dykumose ir giriose“ Šatrijos Ragana išvertė į lietuvių k.

apdovanoti kumečių vaikus per šventes, mėgstanti padžiuginti kitus. Man atėjo į galvą, ar ne geriau būtų surengus jiems eglėlę? Kokio tai būtų džiaugsmo, niekad jos nieko panašaus nėra matę.

– Tai būtų gerai! Žinoma! Aš mažiau apie tai, bet tai kaštuoja.

– Ne taip daug. Brangių daiktų nereikia; nupirkti kiek saldainių, medauninkų, ypač obuolių, riestainių... Be to, kiekvienam reikėtų duoti dovaną: ar drabužius, ar batus, ar ką kita... Kaip tamsta manai? Pinigų rastume; aš pirkčiau viso ko, o tamsta gautumei pasiūti, padirbti, surengti.

– Gerai, gerai! Koks tamsta geras, kad tokia mintis į galvą atėjo! Tai bus balius!

Negalėjau jau nė apie ką kita mąstyti. Ėmiau galvoti, ką kam duoti, kaip viską surengti. Nepajutau, kaip atvykome namo. Daktaras nepasiliko miestelyje, bet nuvežė mane lig pat namų, o paskui sugrįžo pėsčias.

Yra dabar darbo su ta eglele: tiek reikia viso ko pasiūti.

14 gruodžio.

Mudviejų sumanymas labai patiko mamai ir Alenutei. Tėtušis irgi nesipriešina, prižadėjo nukirsdinti gražią didelę eglėlę. Nedaug viskas tekaštuos, nes ir obuolių turime, ir medalininkų pačios iškepsime. Parašė man daktaras laiškėlį ir atsiuntė pinigų, prašydamas nupirkti, ko reikia. Pats ateiti negalys, nes turys ligonių. Nuėjome su Alenute į miestelį, nupirkome viso ko ir pradėjome sau siūti.

15 gruodžio.

Padariau išradimą: daktaras eiles rašo! Aš ir pirma įtariau, kad taip yra: toks jautrus, muzikalus, mėgstas svajoti – tikras poetas! Dabar jau tikrai žinau. Bet pasakysiu iš pradžios, kaip buvo. Atnešė jis šiandien man dar vieną lietuvišką knygelę. Ėmiau ją sklaidyti, žiūriu – į vidų įdėtas popierio lapelis, o ant jo parašytos eilės. Negalėjau nieko perskaityti, nes daktaras pamatęs išplėšė jį man iš rankų ir įsikišo į kišenę. Tepamačiau tik, kad buvo lietuviškai parašytos ir keliose vietose perbrauktos.

– Kieno čia eilės? – paklausiau. – Dėl ko tamsta neduodi skaityti?

– Et, niekai... Nieko gero, skaityti neverta...

Tuoju supratau, kad tai yra jo kompozicija. Nieko nepasakiau, bet širdies gilumoje supykau, kad nenorėjo man parodyti. Na, manau sau, nenori – nerodyk! Palūkėk! Tu man padarei „štuką“, padarysiu ir aš tau! Per visą vakarą siuovome, o daktaras skaitė; pagaliau pavargus besiūdama, pasiūliau daktarui lošti „66“ su sąlyga padaryti viską, ką lieps tas, kas laimės. Laimėjau ir liepiau jam parašyti eiles; vis tiek, kokias, kokio ilgumo, kad tik iš savo galvos. Išsisukinėjo daktarėlis, gynėsi nesąs joks poetas, nežinąs, iš kur man ta idėja į galvą atėjusi... Bet aš nenusileidau.

– Aš irgi ne dainininkė, dainuoti nemoku, o tamsta liepei – padainavau; dabar tamsta turi atsilyginti, ką pralošei.

– Na, ne kiek tepasidžiaugsi tamsta mano eilėmis. Pamatysi, koks aš poetas.

– Pamatysiu... labai noriu kuo greičiau pamatyti...

16 gruodžio.

Jau pamačiau, ir dar ką! Po pietų sėdžiu savo kambaryje ant aukšto, girdžiu, kažin kas barškina į duris. Paprašiau įeiti – ir įėjo daktaras. Nustebau, o jis ėmė teisintis ir atsiprašinėti, sakydamas, kad mama nusiuntusi jį ieškoti manęs čionai. Žinoma, pasakiau, kad labai man malonu priimti tokį svetį, nes iš tikro buvo malonu. O jis sako:

– Atnešiau praloštas eiles... Kad jau taip tamsta norėjai skaityti, skaityk dabar... Yra čia ir tos, kurias matei knygoje ir už kurias ant manęs truputį buvai supykusi, ir dar vienos.

Ir padavė man kelis lapelius popierio. Nebeatmenu, ar padėkojau, taip smarkiai puoliau skaityti. Paėmiau pirmiausia savo eiles su parašu viršuje: „Panai Viktorijai V.“ Buvo tai sonetas. Kaip gražiai parašytas! Paskum skaičiau dainelę, buvusią knygoje... Ak, melodingąjį lyg muzika, o liūdna lyg ašaros... Ta patiko man labiausiai. Man beskaitant, daktaras vaikščiojo po kambarį. Nesupratęs kelių žodžių, prašiau paaiškinti, ir perskaitėme kartu.

– Ką besakyti, – tariau: – tamsta esi tikras poetas, negaliu atsigėrėti tomis eilėmis!

– Komplimentų nemėgstu, neužmiršk tamsta, – tarė juokdamasis. – Nesu poetas, rašau taip sau, kai man labai skaudu ar linksma, trumpai sakant, – kai jausmų tokia pilna krūtinė, jog nebėra jiems vietos... Ir rašau tada, norėdamas, kad rastų lengviau. Bet dažniausiai tai negelbsti. Net palieka dar sunkiau, nes niekad negaliu taip rašyti, kaip jaučiu... tai mano nelaimė! Matant, kad mano poezijos taip toli stovi nuo mano jausmų, apmaudas ima, ir negaliu nė perrašyti jų niekad. Neskiriu jų, žinoma, spausdinti, nes per mažą turi vertę, kišu į kerčią, ir gana! O rodyti – teparodžiau vienam draugui ir tamstai... Iš to gali tamsta spręsti, kokios garbės sulaukei... Be juokų, kaip čia aš tamstai parodžiau? Juk mudviejų pažintis tokia trumpa. Dievas žino! Man kartais rodos, jog nebuvo to laiko, kada aš tamstos nepažinojau...

– Dėkui tamstai, dėkui! Tokios gražios eilės! Nežinau, kaip dėkoti už jas! Sonetas gražus, bet ta dainelė – mirdama klausyčiau! Dėl ko ji tokia liūdna? Kada tokie liūdni jausmai spaudė tamstai krūtinę?

– Labai buvo liūdna... Atmeni tamsta krikštynas Užkampiuose? Parašiau tą pačią naktį, pagrižęs namo... Buvau labai įsisvajojęs: graži naktis, o dar tamstos dainavimas visą kelią... Namie pabudau iš tų svajonių vienas tarp keturių sienų. Ir rados man taip liūdna, kad pradėjau dainuoti sau melodija tuo valso, kurį tamsta tada daugiausia dainavai ir kuris man ausyse skambėjo, tą dainelę. Paskui užrašiau ją...

Norėjau pasakyti, kad jis dabar jau neturi teisės taip dainuoti, negali sakyti:

*Kur tik pažvelgsi – svetimi žmonės,
Šaltos jų širdys kaip ledas...*

nes mūsų visų širdys yra jam labai šiltos, mylime jį, lyg seniai seniai pažįstamą... Bet kaip visados, daug jausdama, užsimirštu turinti liežuvį burnoje, taip ir šį kartą negalėjau nieko pasakyti. Tik akyse pajutau ašaras ir, bijodama, kad nenukristų, pašokusi sušukau:

– Tai koks tamsta! Na, žinosiu! Taip moki meluoti! Nemoku rašyti, nemoku! Gerai nemoki! Nebegaliu dabar tamsta tikėti... Gal ir tame sonete pamelavai, gal visai nemalonu klausyti, „kaip skamba stygos po mano piršteliais“... Tai tik komplimentas, žinau!

*Nie kodź do lasu, szczypać bzu
I nie wierz klopcu, jako psu...**

Ir dainuodama nubėgau nuo aukšto, o daktaras paskui.

Jau buvome beketiną pradėti lietuviškai skaityti, tik suskambėjo varpelis, ir įėjo ponas Juozas. Geras jis žmogus, bet šiandien buvo reikalingas lyg penktas ratas vežimui: neleido mums skaityti, daugiau nieko. Eilių neatidaviau, prašiau, kad paliktų persirašyti. Nedaug tesu skaičius gražių lietuviškų eilių; kokia graži kalba poezijoje! Ir daktaro eilės, jei būtų lenkiškos, rodos, nebūtų tokios gražios, tokios melodingos.

* Alyvų girioj neieškok,
Vaikinas kalba – loja šuo... (lenk. žarg.).

17 gruodžio.

Atvažiavo ponas Jonas. Neužmiršo nieko, ką sakiausi norinti pamatyti: atvežė visokių žmonių kaulų preparatų, ir gaidų, ir kelias lietuviškas knygeles. Labai jam esu dėkinga už tai. Įdomus mokslas ta anatomija, ir ponas Jonas gerai pasakoja; bet mano nelaimė, kad negaliu daug tais pamokymais naudotis. Jis rodo kokį kaulą, ima aiškinti, iš ko jis sudarytas, kaip sujungtas su kitais kaulais ir t. t., o aš tuo tarpu, žiūrėdama į tą kaulą, vis mąstau sau: kas buvo tas žmogus, kaip praėjo jo gyvenimas, ką veikė, kuo džiaugėsi... Ir taip paskęstu tose mintyse, kad nebegirdžiu, ką kalba ponas Jonas. Ateina tos mintys nenorams, ne mano tai kaltė. Ką padarysiu, kad žmogaus siela man įdomesnė už kūną. Džiaugiuos gavusi gaidų: yra kelios lietuviškos dainos dviem balsam, galėsime dainuoti su daktaru. Ponas Jonas visai nemuzikalus. Vieną sykį grojau Šopeno maršą, o jis, vargšas, manė, kad tai polka. Gražiai jis atrodo dabar: plaukai užaugo ir gražiai banguoja, toks linksmas, kas ne visados esti. Pasidžiaugiau dėl to, o jis sako, kaip nebūsiąs linksmas, pas mus parvažiavęs. Dėkojo už laiškus; sakos žinojęs visados, kada gausi, nes prieš tai sapnuodavęs, kad gaunąs laišką iš manęs. Juokiausi stebėdamos, kaip galėjo tie mano laiškai, pusiau lenkiški, pusiau lietuviški, tiek džiaugsmo patiekti. Tuojau pasigyriau, kiek jau išmokau lietuviškai, ką skaičiau, ką žinau. Jis, žinoma, nudžiugo, sakydamas, kad, jei taip toliau eisiąs man mokslas, tai netrukus aš ir jį pralenksianti. Visados turėjome daug temų kalbėtis, o dabar dar daugiau. Jis pasakojo apie profesorius, apie lekcijas, draugus, apie visą tą studentų gyvenimą, kurs man yra tiek įdomus. Vieną sykį šokęs lietuvių vakare. Pasakiau, kad nepavydžiu panelėms, kurioms jis teko už kavalierių. Iš tikro, šoka prastai. Žinoma, norėdamas galėtų išmokti, bet jis į šokius ir apskritai į judėjimų ir kitų paviršutinių formų gražumą žiūri ironiškai ir jų nepripažįsta. Apie vieną mūsų pažįstamą kadaise pasakė: „Geras būtų žmogus, kad nebūtų elegantas“. O visa jo elegancija, kad visuomet švariai ir tvarkingai apsirengęs.

Pasirodė, kad ponas Jonas pažįsta daktarą: porą metų kartu buvę gimnazijoje, tik daktaras aukštesnėse klasėse. Šįvakar juodu ėmė minėti gimnazijos laikus, senus draugus, atsitikimus. Ponas Jonas papasakojo tokią istoriją: jis turėjęs vieną draugą, kurio tėvai norėję, kad būtinai pasiliktu kunigu. Jie buvę neturtingi sodiečiai, bet pasakė, kad, jei sūnus eisiąs į seminariją, galėsią gauti kiek pinigų ir duosią jam, o jei ne – nematysiąs nė skatiko. Sūnus neturėjo jokio noro eiti į kunigus, tačiau, nežinodamas, kur dingti, pasisakė važiuosiąs į seminariją. Paėmęs porą šimtų iš tėvų, nuvažiavo, pabuvo ten porą mėnesių, o paskui išbėgo ir pėsčias, taupydamas savo kapitalą, nukeliavo į Maskvą ir įstojo į universitetą. Ponas Jonas papasakojo tą atsitikimą su pasigėrėjimu, su dideliu džiaugsmu, kad dar atsirandą tokių narsių ir taip tvirtai einančių į tikslą žmonių. Juokės iš jo gudrybės, džiaugdamsis, kad taip gerai pasisekė jam apgauti tėvus ir seminariją. Aš tylėjau, bet jaučiau, kad jis ne visai teisingai pasielgė; mažčiau, kaip aiškiau išreikšti savo nuomonę apie tai. Bet štai daktaras, lyg atspėdamas ją, tarė:

– Negerai jis padarė... ir nėra čia kuo džiaugtis.

Ponas Jonas pašoko iš vietos.

– Ką tamsta sakai? Negerai? Tai jam reikėjo likti kunigu, neturint jokio noro?! Negerai padarė, kad neužkasė seminarijoj savo gabumų, neužtemdė proto seminarijos mokslais?!

– Negerai padarė, apgavęs tėvus, – atsakė daktaras, o jo akys žibtelėjo, kaip visados, kai jį kas erzino. – Apgavimas – negeras darbas ir, nors būtų dėl geriausio tikslo padarytas, bus negeras visados. Gerai jis padarė, nėjęs į kunigus, jei neturėjo noro, bet reikėjo eiti į savo tikslą tiesesniu keliu. Aš nepripažįstu teorijos, kad tikslas pateisina priemones. Mano nuomone, dėl jokio daikto, nors jis būtų aukščiausias ir geriausias, nieko blogo daryti negalima.

– Na, netoli tamsta tenuėisi su savo nuomone!

– O man rodos, kad ir tamstai tas pasielgimas patinka vien dėl to, kad čia buvo apgauti kunigai ir seminarija, ar ne? Jeigu jis, varu nuvartytas į universitetą, turėdamas pašaukimą į dvasišką luomą, taip apgautų tėvus ir bėgtų į seminariją, kas žino, kaip tuomet žiūrėtumei į tokį jo darbą?

Taip. Daktaras lyg iš burnos man tuos žodžius išėmė. Maniau taip pat. Negeras darbas visados yra negeras. Jis galėjo kitonišku būdu eiti į tikslą, galėjo darbu surinkti pinigų; daug yra tokių neturtingų

studentų, kurie dėlto neapgaujinėja nieko. Kaip tas daktaras teisingai apie viską kalba! Kokios jo nuomonės grynios ir tiesios!

19 gruodžio.

Taip mane ponas Jonas suezino, kad lig šiol dar negaliu nurimti.

Paprašiau, kad duotų man dar kokią lietuvišką knygą pasiskaityti. Atnešė. Tuojuočiau skaityti, bet, peržiūrėjęs porą puslapių, mečiau knygą. Buvo tai baisiausias paskvilis ant Dievo Motinos; jos gyvenimo aprašymas toks bjaurus ir melagingas, kad negaliu nė atsiminti ramiai. Rankos man emė drebėti, pajutau akyse ašaras. Ilgai negalvodama, pagrobiau knygutę ir įmečiau į degantį pečių. Paskui mažne verkdamas pasakiau ponui Jonui:

– Dėl ko tamstai laikai tokias knygpalaikes? Gaila laiko tokioms bjaurybėms skaityti! Kokios teisės turite rašyti ir platinti tokius raštus? Istorijos atžvilgiu čia tiktai vienos melagystės, o doros atžvilgiu – kokį tikslą norite priėti? Kokį idealą pastatysite žmonėms Dievo Motinos vietoje? Gerai pradodate darbą, nėra ką sakyti! Nespėjo išdygti mūsų literatūra, o jau joje pasirodė tokie „šedevrai“! Lietuviai dar skaityti nemoka, o jūs duodate jau jiems tokių mokslų... Tikrai graži ir plati prieš mus ateitis... Dieve pasigailėk!

Ponas Jonas šypsodamasis žiūrėjo į degančią knygą.

– Ir dėl ko tamsta man davei ją skaityti, nesuprantu! Rodos, žinai mano pažiūras; žinojai, kad tokie raštai nepagamins manyje tokių pasėkų, kurioms jie yra rašomi, o tik sukels pasibjaurėjimą ir pyktį. Aš perskaitysiu ir mesiu šalin, bet juk skaitys ją ir tokie, kurie kiekviename spausdintame žodyje mato šventą tiesą!

– Nemaniau, kad tamsta tokia davatka. Galima nesutikti su tokia nuomone, bet vis dėlto reikia ją išklaudyti.

– Klausyti tegalima tokių nuomonių, kurios yra paremtos faktais, kitų sunku klausyti... O čia – paskaitė sau žmogelis kažin kokį pseudomokytą vyrą ir, vien jo žodžiais pasirėmęs, skelbia aplinkui atrastą šviesą... Ir duoda prastiems žmonėms, laukiantiems tiesos iš apšviestųjų, kaip tikriausią tiesą! Drąsu, nėra ką sakyti.

Negalėjau nieko daugiau kalbėti; gera valanda praėjo, kol šiek tiek nurimau. Tada atėjo man į galvą mintis, kad vis dėlto neturėjau teisės mesti knygą į ugnį. Buvo ji ne mano, galėjau neskaityti, bet elgtis su ja kaip su savąja nepriderėjo. Pradėjo graužti sąžinę, kad pasielgiau lyg mažas vaikas. Taigi tariu ponui Jonui:

– Prašau atleisti už knygos sudeginimą. Neturėjau teisės. Buvau suezinta ir nežinojau pati, ką dariau.

Gėda man buvo. Bet ponas Jonas nepyko; pasakė, kad tai nedidelė nelaimė, nes knyga nebrangi. O gal ir gerai padariau. Bent kitą sykį nedavinės man tokių knygpalaikių. O aš niekaip negaliu savęs suvaldyti, matydama, kad patys lietuviai savo broliams nuodus duoda; kam nors užgavus mano giliausius jausmus, negaliu būti rami, ir gana.

Suprantamas daiktas, kad kiekvienas platina savo įsitikinimus. Bet kas aiškiai mato, kad tie įsitikinimai klaidingi, kad tiesa ne ten, kur jie rodo, to pareiga su tuo platinimu kovoti, skleidžiant krikščioniškais principais paremtą šviesą. O kas nori taip veikti liaudies labui, tas turi liaudį mylėti, pasijusti esąs tos pačios visumos dalelė, išmokti jos kalbos, mokyti, rašyti...

Štai kelias, kuriuo turiu eiti... Štai mano pareiga...

Ponas Jonas yra žmogus, daug gerų pusių turįs. Matau tai ir pripažįstu, ir mėgstu jo draugiją, tik erzina jis mane, pradėjęs kalbą apie tikybą ir viską, kas su ja surišta. Žinoma, jam rodos, kad jo nuomonė teisinga. Tegu sau. Bet nekenčiu veidmainystės: kodėl jis netikėdamas eina į bažnyčią. Atsimenu, vieną sykį, vasarą, nuėjome į bažnyčią, ir jis maldaknygės vietoj per mišias skaitė Daukanto

„Istoriją“²⁴. Kam ta komedija, – nesuprantu. Netiki – neik į bažnyčią. Man rodos, liovusis tikėti, aš nė kojoms nekelčiau tenai. Tuomet paklausiau jį, kam tas fariziejiškumas. Atsakė:

– Per daug būtų visiems pasipiktinimo, jei manęs niekadoms nematytų bažnyčioj. Tėvai ir gentys apšauktų bedieviu.

Tuomet atėjo man mintis apie vilką avies kailyje... Liūdna man... Iš galvos neišeina ana knyga apie Švč. Motiną. Skaudu, kad mūsų tėvynės mylėtojai tokius nuodus duoda jos vaikams!

20 gruodžio.

Ponas Jonas išvažiavo pas savo tėvus. Ilgu mažumėlj, nes mėgstu su juo pasikalbėti; tiek yra dalykų, apie kuriuos manome vienodai. Mama pakvietė jį kūčioms; atsakė nei šiaip, nei taip. Paskui paklausiau:

– Dėl ko tamsta neprižadėjai atvažiuoti? Ar tikrai žadi nebūti?

– Manau, kad tikrai neverta. Ponia V. kviečia, o gal tamsta mąstai, kad gerai būtų, jei nepaklausyčiau to pakvietimo...

– Taip? Na, jei tik nuo manęs pareina, tai ir aš labai kviečiu. Tamsta žinai, kad nesakau to, ko nemanau.

– Gerai, atvažiuosiu.

Juokingas žmogus! Mat, reikėjo jam dar mano pakvietimo!..

21 gruodžio.

Daktaras nevažiuoja pas tėvus šventėms. Mama pakvietė jį pas mus, o jis prižadėjo būti. Nudžiugau, kad jis bus su mumis ir padės eglelę puošti. Bet tuojau atsiminiau, kad mano džiaugsmas egoistiškas, ir tariau:

– Aš džiaugiuos, o tamstai gal ir labai liūdna, kad nebūsi su tėvais... Esu didelė egoistė.

– Žinoma, nemalonu, kad negaliu būti su jais, bet apie liūdnumą nėra ko kalbėti. Gali tamsta, manding, numanyti, ar liūdna man pas tamstas, ar ne. Niekas nevaikščioja beveik kas dieną ten, kame liūdna ir nemalonu. Bet man nesmagu, kad per daug tamstoms užsimetu: ir šiokiomis dienomis, ir dar per kūčias... Ar ne per daug naudojuos tamstų gera širdim?

Apmaudas mane paėmė...

– Žinoma, žinoma! Jau tamsta labai mums pakyrėjai. Beveik kasdien ateini! Negražu taip užsimesti, žinoma!

Jis pažiūrėjo į mane ilgai, lyg klausdamas, o aš juokdamas kalbėjau toliau:

– Ne, jei tamsta nori komplimentų, tai nesulauksi, aš jų nemoku sakyti. Ar gal norėtumei, kad nuolat sakytume: „Ak, kaip su tamsta malonu! Kaip linksma, kada esi pas mus! Kaip laukiame tamstos!“ Ne, taip nesakysiu, nors gal ir manau... Bet nemėgstu traukti aikštėn savo jausmų be reikalo, verčiau pasakysiu priešingai... Užgavai tamsta mus: kaip galėjai manyti, kad mąstome viena, o sakome kita?

– Neteisingai tamsta mane kaltini, panele Viktorija. Ar taip manydamas būčiau taip su tamstomis susiartinęs ir taip dažnai vaikščiojau? Nemanau, kad tamstos nesakote to, ką mąstote; bet nemalonu man, kad per daug naudojuos tamstų gerumu. Ir matai tamsta: taip sako protas, bet jis negali nugalėti širdies...

– Duok Dieve, kad nenugalėtų!..

Pasakojau daktarui apie knygos sudeginimą. Jis juokėsi, sakydamas, kad aš mažą naudą tepadariusi, nes viena mažiau ar daugiau – nedidelis skirtumas, o vis dėlto neturėjau teisės taip

²⁴ Simono Daukanto „Istorija žemaitiška“ (1896).

pasielgti, nes knyga buvo ne mano. Toliau pasakė, kad ne tokiu būdu reikią veikti dėl savo idėjų, bet darbuojantis, kiek tik galima.

Taip džiaugiuos, kad daktaras bus pas mus per šventes. Jam esant, rodos, man linksmiau ir geriau. Jis toks simpatingas, toks geras, kad tarsi šilumos atneša atėjęs. Nė su kuo nepasikalbėsi taip įdomiai, taip širdingai; niekas tokios teisingos nuomonės apie viską nepasakys, nieks taip nepagros, taip nepasiklausys muzikos, kaip jis...

Dievas žino, iš kur atėjo man į galvą mintis, kad niekad negalėtų man patikti žmogus priešingų pažiūrų manosioms; vadinasi, niekad negalėčiau tokio mylėti. Niekaip negaliu suprasti, kaip tai yra, kad daug panelių pasirenka už vyrus žmones visai kitoniškų pažiūrų į daugybę dalykų. Nebent tų panelių pažiūros tėra paviršutinės ir, tiesą sakant, terūpi joms tiek, kiek pernykštis sniegas. Nebent... Juk pažįstu vieną poniją, kuri, eidama pati į bažnyčią, o vyrui paliekant namie, sako: „Vyrams nereikia eiti į bažnyčią, tai moterų darbas“. Ne, aš jau neįsivaizduoju tokio vyro, kurs su manim kartu nesimelstų, nejaustų, nesidaruotų; būdama lietuvė, niekad nepamylėčiau jokio „lenkomo“... Sergėk Dieve!

Kas tai yra pamylėti? Ar aš mokėčiau? Pensijoj mano draugės nuolat įsimylėdavo savo mokytojus, bet aš nė karto negalėjau, juokai tik mane imdavo, daugiau nieko. Tokia tai buvo ir meilė – tik jos parodija: ta meilė panaši į tikrąją, kaip dirbtinė gėlė į gyvąją gėlę.

O tačiau žmonės jau buvo pastebėję, kad pradėjau įsimylėti. Dar rudenį Onytė sakė, kad man labai patinkas ponas Jonas ir aš net įsimylėjusi jį. Mažne plyšau juokais. Mat matydavo dažnai kalbant, ir tuojau – įsimylėjo. Turbūt tokie žmonės patys nereikalauja pasikalbėti protingai, nė kuo nesidomi, kad tuojau visur mato meilę. Tikrai, ponas Jonas man patinka, to neneigiu. Inteligentas, patriotas, trumpai sakant – žmogus. Mėgau jo draugiją ir mėgstu. Taip pat ir daktaras. Tik šis dar labiau, o daug labiau. Jis neatmeta to, ką aš priimu, neišjuokia to, kas man šventa; su juo lyg arčiau susieinu, nėra nieko, kas mudu skirtų ir stumtų nuo vienas antro. Dėl tojo draugija man meilesnė, ir ponui Jonui su juo nesusilyginti... Na, pamatysiu: tuojau Onytė sakys, kad, užmiršus poną Joną, įsimylėjau daktarą...

22 gruodžio.

Kalėdos – blogos šventės ūkininkams: reikia mainyti, samdyti tarnus. Sunku kartais gauti tinkamų ir sunku iš pradžios, kol paprasi prie naujų žmonių. Šįmet mums pusė bėdos: daug tų pačių pasiliko. Virėja išeina, į jos vietą pasamdėme kitą. Prieš porą dienų rašė mamai ponija Būtautienė, kad ana mergaitė esanti vagilka, ir pataria jos neimti. Tėtušis, perskaitęs laišką, norėjo tuojau atsakyti jai, bet man rados labai gaila tos mergaitės, ir pasakiau tėtušiu:

– Tėtušėl, tegu ateina. Juk mes pačios turime visus raktus, viską išduodame ir prižiūrime, ką ji čia galės taip pavogti? O gal ji, vieną sykį pavogus, daugiau to nebedarys, gal nori pasitaisyti... ką gi ji dirbs, niekur negavus vietos?

Tėtušis pažiūrėjo į mane ir tarė:

– Manai, kad taip lengva pataisyti žmogų? Nuo naminio vagies neišsisaugosi.

– Galime pabandyti, tėtušėl. Jei vogs, atstatysime. Pats pamąstyk: jei ji nori pasitaisyti, tai koku būdu, jei jos nieks nebeima? Ar kalėjime?

Buvo tada ir daktaras. Ir jis prisidėjo prie mano prašymo, sakydamas, kad mano noras esąs labai gražus ir tikrai tokiu būdu tesą galima tikėtis žmogų pasitaisysiant. Tėtušis galų gale, kaip visados, sutiko su manim.

– Na, na, bandyk, – tarė. – Gal ir pataisysi. Tačiau gerai laikyk raktus.

Gal Dievas ir duos, gal ji nebevogs. Tikrai, kaip galima atstumti žmogų! Žmogus, sykį paklydęs, paskui pats gali to gailėtis. Negaliu galutinai pasmerkti žmonių, ypač tų prastųjų. Žmonės mokyti, turtingi, sotūs, aukštose vietose stovi – o dėlto klysta, vagia, tik bent kiek švelnesniu būdu. Tai ko norėti iš vargingo, išalkusio, neapšviesto žmogaus? Niekaip negaliu nė į vieną iš tų paskutiniųjų, nors jis būtų nedoriausias, mesti akmeniui.

23 gruodžio.

Ak, kaip linksmai praėjo ši diena! Puošėme vaikams eglėlę. Rytoj turėsime daug kitokio darbo, tad susitarėme puošti šiandien ir pakvietėme daktarą į talką. Atvažiavo tiesiai nuo ligonio, išalkęs, be pietų, o jau buvo antra valanda. Pavalgydinus jį, nuvedžiau prie darbo. Aukšta, graži eglė jau stovėjo viduje didžiojo svečių kambario. Alenutė, Kaziukas, daktaras ir aš rišome žvakeles, kabinėjome medauninkus ir obuolius. Linksma buvo visiems: juokėmės ir džiaugėmės lyg maži vaikai. Norėdama papuošti eglės viršūnę, atsistočiau ant aukšto suoloelio, o daktaras nešiojo man daiktus kabinėti. Nešiodamas po vieną obuolį ar medauninką, nuolat bėgiojo po kambarį, o man tuo tarpu reikėjo laukti be darbo. Juokdamas pasakiau:

– Štai tikras XIX amžiaus jaunikaitis! Kelių obuolių nepakelia! Po vieną nešioja!

Tą pačią sekundę nutvėrė jis suoloelį, ant kurio stovėjau, ir pakėlė aukštyn kartu su manim. Sušukus gavau nusitverti už jo galvos, kad nenukrisčiau.

– Ką tamsta darai! Ar pablūdai? Leiskit, nes šauksiu!

– Laikykis tamsta už mano galvos, nes nukrisi! Ar nesu stiprus, ką? Sakyk, kitaip nepaleisiu.

– Stiprus, stiprus! Samsonas tamsta esi, Galijotas²⁵... ką tik nori! Tik leisk!

Pastatė atgal ant žemės, turbūt jau buvo ir pavargęs, nors tikrai stiprus lyg Samsonas. O aš apsimečiau supykusi ir neėmiau jo duodamų daiktų, liepiau Kaziukui nešioti juos, o į daktarą nė žiūrėti nežiūrėjau. Jis, pastatęs Kaziuką šalia manęs, nešiojo daiktus ir davinėjo jam, o tas – man. Leidau akis žemyn, kad neprasijuokčiau, pagaliau, ilgiau nebesitverdama, taip ėmiau juoktis, kad ašaros pradėjo bėgti iš akių. O daktaras sako:

– Verčiau susitaikinkime. Priimk tamsta mane atgal į tarnystę! Ką ten senas kaltes minėti.

Ir vėl darbavomės taikiai ir dainavome lietuviškas dainas, šnekėjome ir juokėmės. Šnekėjome apie tai, kaip malonu daryti gera kitiems.

– Man taip tada gera, kad niekad nesijaučiu esanti laimingesnė. Norėčiau būti turtinga, kad galėčiau daug daug gero daryti. Dabar, nors ir trokštu, nieko negaliu, arba labai labai mažai.

– Ne vienais pinigais yra daromi geri darbai, – pasakė daktaras. – Kas kuo gali, tuo teprisideda prie bendro labo. Tamsta turi kultūros – duok jos kitiems; myli tėvynę – įkvėpk tos meilės savo tautiečiams. Tai galima padaryti ir be pinigų.

Parėdę eglę, sudėjome visas dovanas, kurių buvo gera krūva. Daktaras atvežė šiandien maldaknygių, gražiai aptaisytų, kiekvienam didesniai vaikui. Tarp kitų dovanų buvo skepetaitė, graži, šviesiai geltona. Užsidėjau ją ant galvos, užraičiau galus aukštyn, kaip kartais daro moteriškės vasaros metu. Daktaras, pažiūrėjęs į mane, sušuko:

– Kaip tamstai pritinka ta skepečiukė! Ak, kaip pritinka! Gražu! Stebėtina!

Išplėčiau akis nustebusi.

– Tai jau per dideli juokai, ponas daktare! Galiu supykti. Nežinau, ar yra pasaulyje toks apdaras, su kuriuo man būtų „gražu ir stebėtina“.

Jis nekantriai pertraukė mane.

– Panele Viktorija, dabar aš tamstai pasakysiu: komplimentų nemėgstu sakyti. Tamsta tiesiog jų reikalauji. Kuklumas – gražus daiktas, bet jei per didelis, atrodo lyg pagyrimo ieškojimas. Jei netiki, prašau žvilgtelėti į veidrodį, tuojau galiu atnešti.

– Labai dėkui už tokį pasigėrėjimą. Žiūriu tik tada, kada jau būtinai reikia...

Stebėtinas to daktaro skonis! Kaip aš pati sau nepatinku, tai neduok Dieve! Tikrai, iš bėdos težiūriu į veidrodį... o jis dar sako: „gražu, stebėtina“!

Šiuo laiku buvau labai užimta, tačiau kasdien surasdavau valandą pasimokyti lietuviškai. Norėčiau praryti visas lietuviškas knygas ir gramatikas, kad tik kuo greičiausiai nejausčiau gėdos nei sąžinės

²⁵ Samsonas ir Galijotas – pirmasis buvo Izraelio teisėjas ir pagarsėjęs stipruolis (Ts 13–16); antrasis – milžinas filistinas, kurį dvikovėje nukovė Dovydas, ir filistinų kariuomenė pabėgo (1 Sam 17).

graužimo, jog, būdama lietuvė, nemoku lietuviškai.

26 gruodžio.

Per kelias dienas neradau nė valandėlės laiko pažvelgti į savo dienraštį. Tik šiandien esu laisvesnė ir imu rašyti savo įspūdžius.

Per kūčias visados atvažiuoja pas mus kalėdininkai. Šįmet svečiai susirinko ankstokai: ponas Jonas atvažiavo tuojau po pietų, klebonas ir kamendorius²⁶ – vėliau. Pasisveikinęs klebonas tarė:

– Tai jau ir esame, tik dar mūsų altaristos nėra. Kažin kur dingo, nė pietų nebuvo atėjęs. Turbūt po ligonis važinėja.

– Pagrįžęs nuo ligonies, išvažiavo su ponu Butautu medžioti. Kūčių dieną kiekvienas tikras medžiotojas turi medžioti, – atsakė kamendorius.

Reikia žinoti, kad „altarista“ klebonas vadina daktarą, nes jis gyvena buvusioje altarijoje ir pietauti vaikščioja į kleboniją. Buvo jis man apie tai minėjęs, kad šiandien norįs pamedžioti, bet prižadėjo sugrįžti penkiomis. Tačiau nedaug jau betrukė lig to laiko, o jo dar nebuvo. Mane ėmė baimė, kad gali pavėluoti, labai norėjau kartu pavalgyti kūčias. O čia, kaip tyčiomis, klebonas vis ragina greičiau duoti vakarienę, nes rytoj reikią atlaikyti trejas mišias ir anksti atsikelti, taigi šįvakar anksčiau atsigulti.

Baigėme dengti stalą. Aš vis, lyg netyčiomis, žvalgiaus pro langą. Pagaliau suskambėjo varpelis, privažiavo prie gonkų šlajukai, ir į kambarį įbėgo daktaras.

– O, yra ir altarista! – nusijuokė klebonas.

– Esu, esu, ir ne vienas, kunige klebone: atvežiau zuikį, didelį kaip aviną. Medžioklė pasisekė! Nušoviau du; vieną įmečiau į kleboniją, o antrasis teenie į panelės Viktorijos virtuvę.

Mudvi su Alenutė jau buvome atnešusios savo dovanas ir padėjusios kiekvienam po lėkšte. Pamatęs tai, daktaras irgi atnešė visą krūvą daiktų ir, paklausęs, kur kieno vieta, padėjo juos. Netrukus susėdome už stalo. Tėtušis paėmė plotkas, pasidalijo su matušėle, su mumis, su svečiais; prasidėjo linkėjimai viso labo, bučiavimasis, rankų spaudimas. Man tokiose valandose visados graudu daros, jaučiuos stipriau mylinti savuosius, baimė ima, ką atneš naujieji metai. Paskui ėmėm traukti savo dovanas. Daktaras padėjo Alenutei knygą, o man visas Šopeno kompozicijas. Lig šiol turėjau tik kai kurias, bet labai troškau turėti visas. Todėl be galo nudžiugau, tik nemalonu man buvo priimti dovanas ne iš savųjų. Padėkojau jam, o paskui, vėliau, tariau:

– Dėkinga esu tamstai už atminimą, bet per daug apdovanojai mane. Man nemalonu imti dovanas iš svetimų žmonių... Nei šiaip, nei taip... trumpai sakant, jausmas nesmagus...

Jis paraudęs atsakė:

– O aš, matai tamsta, buvau toks kvailas, kad tariausi esąs ne svetimas... Taip jau rodos, seniai pasižįstame ir taip dažnai matomės, jog užsimiršau esąs tik „svetimas žmogus“... Atleisk tamsta.

Dabar aš paraudau, jausdamos užgavus jį nenorėdama.

– Neaiškiai išsireiškiau, – tariau. – Žodį „svetimas“ supratau ta prasme, kad tai ne tėvai, ne sesuo, ne brolis. O kad tamsta tokių niekų nekalbėtumei, priimu gaidas ir labai už jas dėkoju.

Ilgai truko vakarienė. Valgis ėjo po valgio, o buvo jų be skaičiaus. Bevalgydami pranašavomės: traukėme šieną iš po staltiesės; kieno šapelis buvo ilgesnis, tas gyvens ilgiau arba linus turės ilgesnius. Valgydami žirnius su medaus vandeniui, skaitėme, ar lygu buvo žirniukų; kam buvo lygu, tas ateinančiais metais ištekės ar ves. Po to atėjo visa šeimyna dėkoti už vakarienę. Pasidalijome su visais plotkomis, kiekvienam pasakėme linkėjimą, o jie, išbučiavę rankas, išėjo. Tuo tarpu tarnaitė pasakė, kad moters su vaikais susirinko šeimyninėje. Nubėgę uždegėme ant eglės žvakeles, paskui, atidarę duris į prieangį, paprašėme jeiti. Ak, tada tai buvo į ką žiūrėti! Gailėjaus nesanti tapytoja, – taip charakteringai atrodė tie vaikai ir jų motinos. Būrys mažų vaikų, vos pradėjusių vaikščioti, ir paaugusių; visi įsikibę į savo motinų rankas ir sijonus, grūdasi apie duris, bijodami priėti arčiau; akys

²⁶ Kamendorius – vikaras.

įsmeigtos į eglę, burnos prasižiojusios. O motinos pačios nežino, ką daryti: stebisi į eglę, žiūri į mus, manydamos, kad reiktų pasisveikinti ir padėkoti.

Valandėlę taip pastovėjusios, atsipeikėjusios, ėmė stumdyti vaikus ir traukti pasisveikinti.

– Juozuk! Morte! Eikškit, ponai ir panelės į rankes pabučiuokit!

– Stasiuk, duok ranką! Nebijok, durniau!

Vedė vaikus, stūmė, kita dar nosį nušluostė saviesiems pakelyje. Vaikai, išsigandę, nustebę, nejmanė, kur suktis, ir lyg sapne grūdosi viens ant kito. Priėjus prie jų, išbučiavau visus nuo krašto ir vedžiau arčiau prie eglės. Daktaras ir Alenutė man padėjo.

– Arčiau, vaikai! – šaukė daktaras. – Reikia paveizėti, kaip čia kas padaryta. Ar tikri riestainiai, žiūrėkit! Ar esat matę tokią eglę, ant kurios obuoliai auga, a? Juk nesat? Tai veizėkit ir skinkit!

Pamažu vaikai išdrįso prieiti arčiau. Skynėme jiems obuolius, medauninkus ir dėjome į kepures ir priejuostėles. Drąsesnieji pradėjo čiupinėti eglę ir pakabintus daiktus. Ūmai vienas berniukas sušuko:

– Mama, obuoliai pakabinti ant siūlų! Matai, raudoni siūlai! Neužaugę jie čia, tyčiomis pakabinti!

Motina sušuko, kad tylėtų. Priėjus prie to galvočiaus, tariau:

– O dabar nuskink vieną ir pabandyk valgyti. Gal tie obuoliai netikri, gal iš molio ar iš medžio...

Nusiskynęs vieną, perkando.

– Tikras! Toks skanus!

O moters stebėjos ir šnekėjos tarp savęs:

– O Jėzau, kaip gražu, kaip danguje!

– Ak tu, Dievuliau! Ir reikėjo taip išmislyti!

Prasidėjo dovanų dalijimas. Vaikų džiaugsmas buvo didelis; žiūrėjo akis išplėtę, bet rodė, kad gerai nesupranta, ar tai jie sapnuoja, ar tikrai viską gauna. Motinos nežinojo, kur pulti: visiems bučiavo rankas ir šaukė:

– Aje tu mano! Ir kam reikėjo tiek kašto padėti! Tai gerumas tų panelių! Mat, ir skepetėlė, ir kepurė, ir marškiniai... Ak, tu, Dievuliau mano!

Padaliję viską ir pasikalbėję, išėjome. Pasakiau, kad viską nuo eglės nuskintų, nepalikdami nė vieno saldainio. Vis dėlto jiems buvo nedrąsu su mumis; pasilikus vieniems, bus tikras balius.

Juokinga ta Onytė. Daktaras sakė, kad, pagrįžęs iš medžioklės, užvažiuavęs ten su ponu Juozu. Daktaras skubėjęs namo, kad nepasivėluotų pas mus, o Onytė prašius jį būtinai pas juos pasilikti kūčioms. Pagaliau, matydama jo nekantrybę, tarus:

– Neprašysiu daugiau, ne! Matau, kad širdis šokte šoka į Kalnėnus. Važiuok tamsta greičiau, važiuok, gal ir ten kokia širdis taip pat nerimauja.

Neduok Dieve, kokia ta Onytė! Čia jau į mane šauta... Ar ne gerai sakiau, kad ji tuojuo pradės stebėti mane įsimylėjus daktarą! Tikrai, plačios širdies mano turima, jos nuomone: neseniai buvau įsimylėjusi poną Joną, dabar jau pas antrą širdis šoka. Pagal save ji sprendžia, vargšė!

Vakar pas mus buvo svečių. Būtautai ir dar kelios panos ir ponai; buvo, žinoma, ir daktaras. Šoko, grojo, dainavo... buvo linksma. Prasidėjo mano savaitė šeiminkauti; turėjau daug darbo ir mažai tesėdėjau salone. Nepykau dėl to: sėdėdama tenai, būčiau gavus nuolat šokti, o dabar tik retkarčiais tesisukinėčiau. Šokius mėgstu, bet, šokdama daug, negalėčiau pasikalbėti su daktaru, kuris nešoka. O dabar galėjome prisikalbėti lig soties, nes jis man padėjo šeiminkauti, stalą padengti, pripilti, sudėti viską, trumpai sakant, buvo tikru tarnu. Kalbos mums niekad neprietrūksta, kaip iš maišo lenda vis nauji klausimai ir temos. O su kitais jaunikaičiais visai nemoku šnekėti. Pakalbėsi apie orą, apie ūkį, apie panas – ir stop! Nemoku linksminti svečių – žinau gerai. Daktaras, matyti, patinka visoms panelėms; sako, kad gražus, simpatingas, tik nelaimė – nešoka. Vargšės panelės labai nuliūdo, tai išgirdusios. Pasakiau jam:

– Kaip gaila, kad tamsta nešoki! Gailėkis ir pats: visos panelės tamstą vieną rinktų į figūras.

Būtumei tamsta lyg inkstas taukuose. Argi iš tikro nesigaili nemokąs šokti? Prašau prisipažinti! Argi ir nenori visiškai?

– Nori tamsta tiesos? Gerai. Norėčiau šokti ir šokčiau tik su tamsta. Bet kadangi su vienu tiktai asmeniu šokti negalima ir reikėtų ir su kitomis, nesigailiu.

Ką man reikėjo j tai atsakyti? Apsisukusi nubėgau j saloną šokti. Ponas Jonas, Dievas žino dėl ko, buvo liūdnas, o man buvo linksma, gera, tik sunku darės, pažiūrėjus j pono Jono rūstų veidą. Norėdama jį sujudinti ir palinksminti, vis jį rinkaus j visas šokių figūras. Mano paklaustas, kas jam yra, atsakė, kad nieko ypatingo, kaip ir visados. Kažin ko nubėgome su Onyte j savo kambarį. Tenai tariau:

– Dievas žino, kas yra tam ponui Jonui! Šįvakar toks apsiblausęs...

– Ir dar klaus! Kokia tu naivi, Viktute! Ir kuo jis džiaugsis? Ar tuo, kad rivalį²⁷ gavo?

– Kokį rivalį? Sakyk aiškiau!

– Tarsi nežinai! Ogi daktarą, žinoma! Kokio dar kito bereikia! Mato, kad jis vis aplink tave sukas, o kas tavo širdyje, kas gi gali žinoti? Daktaras šimtą sykių daugiau turi šansų už poną Joną: savarankis žmogus, partija gera. Kvaila būtumei, pasirinkus ne jį, bet poną Joną. Jis, matyt, tau nujaučia, ir sėdi lyg debesys.

– Ar iš galvos išėjai?! Eikit sau su savo įtarimais! Aš nenoriu nei tų partijų, nei kavalierių, pasilik sau, jei nori!

Nuo tos valandos dingo mano linksmybė, kilo kažkoks sunkus jausmas. Apmaudas ėmė ant žmonių, ieškančių visur partijų, įsimylėjimo, Dievas žino ko! Tarsi palytėjau kokį slieką – taip man ant širdies buvo šlykštu. Kad bent syki būčiau pamąščius, katras judviejų geresnė partija, ar kad vieną judviejų galėčiau už vyrą pasiimti! Nė j galvą man tai nebuvo atėję. Ir vienas, ir antras – žmonės šviesūs, geri, galima su jais protingai pasikalbėti, jų draugija labai maloni mano protui ir dvasiai. Ar jau ta Onytė viso to negali suprasti? Su daktaru maloniau man, nes daugiau sutinkame, bet mėgstu ir pono Jono draugiją. Klausant Onytės, reikėtų padaryti išvadą, kad kartu du įsimylėjau... Cha! cha! Tikri juokai iš tokių išvadų!

27 gruodžio.

Vakar visi nukeliavome pas Būtautus. Važiavome mažais šlajukais, aš su ponu Jonu.

– Šiandien pakenčiamai, – tariau pakelyje, – bet vakar įerzinau tamsta mane: tiek buvo panelių, linksmy, gražių, o tamsta, užuot linksminęsis su jomis, sėdėjai kaip juodas debesys.

– Ne visados galima žibėti lyg saulė, ką padarysi! Panelėms, manding, dėl to buvo maža nelaimė: visos jos težiūrėjo j daktarą kaip j saulę. Tikrai, jis turi laimės su gražiąja lytim!

– Dėl ko tamsta kalbi taip ironiškai? Juk jis pats nėra nežieško tos laimės ir galvos sau dėl to nelaužo.

– Aš to nesakau... sergėk Dieve! Nežinojau, kad jis toks pamaldus žmogus, tas daktaras: Šiandien, žiūriu bažnyčioj bestovys, iš knygos besimeldžia... visiems pavyzdys!

– Ar tai taip nuostabu? Taip ir reikia. Jis bažnyčioje beveik kiekvieną šventadienį ir, žinoma, ne tam, kad skaitytų istoriją...

– A-a, tai j mane šauta! Na, ką padarysi? Aš negaliu būti avinu, kurs bėga paskui kitų avinų būrį; negaliu taip užtemdyti savo protą, kad tikėčiau, ką tas piemuo sako.

– Tai dar klausimas, kas didesnis avinas. O ar tamsta nebėgi paskui būrį? Ir dar prieštarauji pats sau, nes, atmesdamas tikėjimą, dėlto *tiki* tokiais, kaip anas „Dievo motinos gyvenimo“²⁸ autorius *et consortes**; tiki taip pat, kad Dievo nėra, nes ar tai įrodyta? Ar žinai tamsta, verčiau meskime tą temą! Jau viską žinau, ką tamsta pasakys apie šį dalyką, ir tamsta daug iš manęs esi girdėjęs... neverta burnos aušinti! Prašau kalbėti apie ką kita, ne apie daktaro pamaldumą ir Dievą.

– Gerai, nebeerzinsiu. Kalbėsime apie ką kita. Dabar jau tamsta tikra lietuvė: susipažinai su mūsų judėjimu, daug skaitai lietuviškai, pramokai mūsų kalbos, tuojau mane pralenksi.

– O, dar daug reikia! Bet jau bent kiek eina lengviau. Po Kalėdų rašysiu tamstai geresnius laiškus, ne tokį šiupinį, kaip lig šiol.

²⁷ Rival (*pranc.*) – varžovas.

²⁸ „Dievo Motinos gyvenimas“ – toks antireliginis leidinys lietuvių bibliografijoje neužfiksuotas.

* Ir panašūs (*pranc.*).

- Tai tamsta vis dėlto žadi rašinėti? Tikrai?!
- Kodėl ne? Nesuprantu, kodėl tamsta manai, kad liausiuos? Rodos, atsakydavau akuračiai²⁹.
- Taip sau pamaniau... Dėkui už prižadėjimą. Tamstos laišakai labai malonūs, daugiau juose pasakai, nekaip lūpomis. Šiaipjau tamsta retai teatidarai savo sielą.
- Per laiškus drąsiau kalbėti. Dabar atidarysiu sielą, jei tamsta nori. Štai esu be galo laiminga, išmokus lietuviškai. Tamsta jau esi iš manęs girdėjęs, kad vis daugiau trokštu veikti pasaulyje; dabar turiu tam tikslui daugiau priemonių. Rinksiu dainas, pasakas, užrašinėsiu gaidas ir siūsiu tiems, kurie jas sunaudos. Dabar galėsiu gerai mokyti skaityti ir rašyti; stengsiuos koku nors būdu rinkti pinigus lietuviškiems reikalams... Ak, kad nors krislelį atneščiau naudos tėvynei! Nors krislelį! Bet taip sunku padaryti, ko siela trokšta! Žmogus esi suvaržytas, atsikvėpti negali; bijok kiekvieno žmogaus, saugokis nuolat, kad drąsesnio žodžio neišstartumei... Dieve mano!
- Reikia darbuotis atsargiai, bet darbuotis būtinai! Tėvynei šimtą sykių didesnė nauda iš tokio sūnaus, kurs nors tiktai per vienus metus, bet iš visų jėgų dirbęs, paskui visą savo amžių yra priverstas gyventi svetur, negu iš tokio, kurs lig mirties sėdi tėvynėje lyg straigė kauše. Žus vienas darbininkas, pakils jo vietoje trys, jo darbų įkvėpti... Lietuva nepražus, nors ir žudo jos žadintojus...
- Nepražus!

28 gruodžio.

*Kur šiandieną Jinai?..
Vien kapus tematai;
Ir liūdna, ir skauda krūtinę!..
Lyg po audrų didžių
Kad ant marių plačių
Užmiega vilnis paskutinė...³⁰*

Vėlu jau, o aš apie miegą nė pamanyti nenoriu; gražiausios poemos vietos skamba ir skamba man ausyse lyg muzika, lyg daina... Šįvakar mums daktaras skaitė tą poemą; aš klausiau, klausiau lyg sužavėta. Pirmą sykį išgirdau tokią gražią lietuvišką kalbą, ir pasirodė ji man šimtą sykių gražesnė už lenkišką ir visas kitas. Yra tokių poetiškų vietų, kad nori jas kartoti be galo. Poemos turinys man atrodo menkas: asmens neaiškiai nupiešti, bet forma, kalba – negaliu apsaityti, kaip patiko. Man rodos, kad tai yra pirmas tikras Lietuvos poetas, tas Garnys*; duok Dieve, kad jo mūza būtų kuo vaisingiausia.

Dieve, kaip malonu skaityti gražius veikalus savo kalba! Dėl ko mes tiek mažai jų turime? Dėl ko mūsų tėvai paniekino gimtąją kalbą!

Kas buvo, tas buvo, nebeatmainysi. Juoba turime darbuotis, kad kuo greičiausiai pataisytumėm praeities klaidas.

Poemos posmeliai sukas man po galvą, niekaip negaliu jų užmiršti.

*Numetus ledus, nusidžiugus Venta
Banguoja, bučiuoja krantus;
Ją sveikina paukščių linksminga byla
Ir arti išėjęs žmogus...*

Ir vėl:

²⁹ Akuratus – tikslus.

³⁰ Čia ir toliau Maironio poemos „Tarp skausmų į garbę“ (1895) fragmentai iš įžangos, antros ir septintos giesmės.

* Garnys – Maironio slapyvardis (*aut. past.*).

*Gražu už tėvynę pavargti, kentėti!
Palaimintas darbas jaunos Lietuvos!
Laimingas, kurs, pradedant aušrai tekėti,
Su broliais į darbą kaip milžinas stos!..*

29 gruodžio.

Pradedu manyti, kad Onytė tiesą sakė apie poną Joną: paliko jis labai nemalonus. Nuolat primena man daktarą, lyg prikaišiodamas, kad su anuoju man esą linksmiau, kad jo draugija man esanti malonesnė. Negalėdama ilgiau iškęsti, pasakiau:

– Taip. Tamsta matai, kad daktaras geras ir simpatingas, gera man jo draugijoje, bet kas tamstai darbo?

Tikrai, jau per daug jis įkyrus. Sakysim, aš jame sužadinau kokį jausmą (stebėtinas daiktas, iš tikro!). Gerai. Bet reikia pripažinti, kad jis tą jausmą pareiškia labai keistu būdu: nuolat man prikaišioja daktarą. Daktaras man patinka, atitinka mano nuomonę apie tai, koks turi būti žmogus; ponas Jonas tiesą sako, ir aš nieko prieš neturėčiau. Kodėl ne? Man net malonu kalbėti apie asmenis, kurie man mieli. Bet ponas Jonas kalba ironingai, lyg norėdamas daktarą nužeminti, parodyti jį iš blogiausios pusės... Aš ironijos labai nemėgstu, ir... kodėl ponui Jonui rūpi mano simpatijos?

Et, kvailai sutvarkytas pasaulis! Maniau, kad ponas Jonas išmintingesnis už kitus ir neprasidės su tokiomis kvailybėmis, kaip meilė ir pavydas... O ir jis, mat, toks pat, kaip visi...

1 sausio.

Šiandien važiuojam į pokylį. Pakvietė mus dar prieš šventes; tai sudėtinis piknikas. Mudvi nelabai tenorėjome važiuoti, nes, nors rūbus turėjome iš vasaros, bet dar reikėjo šio to pripirkti, o, be to, užmokėti už jėgimą pusantro rublio – vadinasi, išleisti keliolika rublių. Leisti pinigų savo asmeniui labai nemėgstu; man rodos, kad jie išmesti veltui. Yra daug svarbesnių reikalų, kuriuos reikia aprūpinti. Bet tėtušis būtinai liepė važiuoti, ir mama norėjo: jie nori, kad mes pasilinksmintumėm, ir nieko mums nesigaili. Tėtušis pats nupirko Šiauliuose reikalingus daiktus, ir štai šiandien važiuojame. Šiandien turėjau su mama tokį pasišnekėjimą. Buvo daktaras; kalbėjome apie tą pokylį; aš ir pasakiau savo nuomonę apie važiavimą į jį kad tokiems niekams gailiuos pinigų ir norėčiau juos geriau sunaudoti. Mama juokdamos pasakė:

– Nesuprantu, kokia tu esi! Tokia jauna panelė, o nei į pokylius nori važiuoti, nei apsirengti gražiau... Nereikia ir nereikia! Juk ir aš, jauna būdama, neturėjau pramuštos galvos ant šokių ir papuošalų, betgi mėgau pašokti, gražiai pasirėdyti, juk tam ir jaunystė. Bent pasijutau jauna buvus. O tu iš tikro nežinosi, ar buvai kada jauna, ar ne... Et, Viktute, tau į vienuolyną eiti, daugiau nieko! – pridūrė ji, juokdamos ir glostydama man galvą.

– Ne, matušėle, į vienuolyną nenoriu! Daug mėgstu dalykų, netinkančių vienuolyne. Juk ir šokti mėgstu, dar kaip! Bet tik tada, kai tai nekaštuoja apie dvidešimt rublių!

Visi nusijuokė.

– Nėra ko juoktis, – tariau. Tiktai pamąstyk, matušėl, kiek už tuos dvidešimt rublių būtų galima padaryti: Kaziukui būtų užmokėti už pusę metų gimnazijai... O jei paskyrėt juos man, tai galėčiau už juos davinėti Kasperienei pieno per visus metus ar nusiųsti lietuviškoms knygoms... O, daug kur būtų padėti! O dabar – pašoksiu, gal ir linksma bus, bet kas iš to? Praeis naktis lyg nebuvo, ir gana!

Ponas Jonas nevažiuoja kartu: nemėgstas šokti ir turįs būti pas savo tėvus. Daktaras irgi atsisakė.

– Ar miegoti važiuosiu, – tarė man. – Visi šoks, o aš ką dirbsiu?

– O tamsta žiūrėsi. Ar ne malonu pasižvalgyti?

– Žiūrėti, kaip tamsta šoksi? Dėkui už tokią malonę! Nesijaučiu tokius stiprius nervus turįs...

Et, ir tas niekus tautija!

Mama nevažiuoja, o kadangi vienoms panelėms nepitinka važinėti po pokylius, tai nuvažiuosime pirma pas dėdę, o iš ten kartu su dėdiene ir pusseserėmis keliausime toliau.

2 sausio.

Nėra sunkesnio jausmo, kaip jausmas ryto metą po pokylio; o man juo labiau, nes niekad negaliu užmigti, pagrįžus namo. Ir šiandien: parvažiuoju 9-tą, Alenutė tuojau puolė į lovą ir tebemiega, o aš gulėjau gulėjau, bet nė sekundės neužmigau. Ausyse skamba valsai ir mazurai, akyse lakioja šokančios poros... Kišu galvą į priegalvį, dengiu ausis, merkiu akis – vis tiek: matau ir girdžiu. Apmaudas paėmė, nusibodo gulėti, ir atsikėliau. Galva sunki, akys lyg smilčių pripiltos – tai ir visa tų balių nauda! Negaliu pasakyti, kaip man nemalonu grįžtant namo rytą po tokios nemiegotos nakties. Važiuoji per sodžius, vyrai girdo karves ir arklius, moters vandenį semia iš šulinių, skalbia kūdrose, visi juda, kruta aplinkui... O tu sėdi sau minkštoje vežimo sėdynėje miegūsta, pavargusi, tarsi kažin kokį darbą dirbusi... Ir tokia ima tada gėda, kad nedrįstu žmonėms į akis pažvelgti.

Jaučiu tai visados, grįždama taip rytą; gerai, kad teatsitinka tai retai.

Bet reikia visą tą balių aprašyti iš pradžių.

Vakar atvažiuoju pas mus Būtautai, nes buvo sutarta važiuoti kartu. Ponas Juozas atvežė dar tris jaunikaičius, savo pažįstamus, taigi galėjome būti ramios, kad savo pasirodymu nesugadinsime kraujo panelėms, susirinkusioms į balių. Nes pas mus kavalierius – brangus daiktas; mūsų kraštas to turto mažai turi. Visi, išėję mokslus, važiuoja į Rusiją, į miestus, retai, tik kame-nekame, lyg kibirkštis pelenuose blizga čia koks daktaras, ten dvarininkas. Kartais į tokį balių dviem dešimtim panelių tesusirenka du, trys kavalieriai.

Tėtušis mėgsta pasirodyti prieš kitus ir by kaip neišleis: liepė pakinkyti trejetą arklių į gražiausias roges su mėlyna uždanga; Stanislovas apsiliko naują liberiją³¹ su blizgančiomis sagutėmis, – ir nuvažiuoju.

Pas dėdę reikėjo apsirengti, nes iš namų buvo per toli, ir parėdai būtų susiglamžę. Prasidėjo tualetas. Mūsų pusseserė irgi nelabai temėgsta puoštis, bet dėdiene, didelė elegantė, įsakė pasiredyti gašiai³² ir pati atėjo daboti, kad jos įsakymas būtų išpildytas. Viena pusseserė – meistras frizūroms dirbti, tad gavo visas mus sušukuoti. Pirmiausia paėmė mane ir, pasodinus prieš veidrodį, ėmė sukti, svilinti... vos ištvėriau, taip nusibodo. Mano plaukai ilgi ir tankūs, sunku sudėti iš jų frizūrą, kokios reikalauja dabartinė mada. Prisegus juos aukštai, pasidarė lyg antra galva... Išsigandau, žvilgterėjus į veidrodį; sugrioviau visą tą bokštą, nušukavau dailiai ir, supynus į dvi kasi, paleidau savo papročiu. Tesižino su jomis, su tomis frizūromis³³! Ar atrodo šiaip, ar taip, ar ne vis tiek? Be to, juk „kad varną ir kažin kaip plausi, vis ji bus juoda“...

Daug prierzinome dėdiene, kol pabaigėme savo tualetą. Mūsų rūbai buvo iškirpti, bet atskirai buvo jiems tiulio uždangos. Dėdiene, pamačius, kad aš su Marele jas užsidėjome, užsipuolė:

– Dėl ko dar tą tiulį užsidėjote? Juk tai balius, o kur eisite dekolte, jei ne į balių.

– Niekur, dėdiene, – atsakiau. – Kam mes statysime parodon savo mėsą? Leisk jau taip!

Balius pasisekė: šoko apie 30 porų. Kavalierių buvo užtektinai. Tiesa, didesnė dalis – pelenai: mokiniai, studentai, trumpai sakant, žmonės, kurie nėra jokia partija. Bet šen ten blizgėjo ir kibirkštys – dvarininkai, daktarai, advokatai ir net vienas inžinierius! Tą tai jau reikia prilyginti prie meteoro, kurio spindėjimas virpina panelių širdis, o iš mamų lūpų išvilioja šypsena. Šokau daug, ir, apskritai sakant, buvo linksma. Taip malonu judėti muzikos ritmu, tačiau paskęsti šokiuose, apie viską užmiršus, aš niekad negaliu. Daugiau dar, negu šokti, įdomu man observuoti³⁴ žmones: žiūrėti į ju

³¹ Liberija – livrėja, šveicorių ir liokajų specialus drabužis.

³² Gašiai – gražiai.

³³ Frizūra – garbanuoti ir sušukuoti plaukai.

³⁴ Observuoti – stebėti.

pozas, išraišką, apsiėjimą. Nežiūriu į juos su ironija ar su piktumu, ne; gali ir jie sau observuoti mane, nepykstu už tai; žinau, kad ir aš turiu daug juokingų pusių, kaip beveik kiekvienas asmuo. Ar ne įdomu žiūrėti, kaip panos akimis ir šypsojimais vilioja ir linksmina savo šokėjus; kaip mamos kreipias į „geras partijas“; kaip jaunikaičiai, sutelkę visą savo iškalbą, stengiasi šnekėti apie orą, beria komplimentus kaip iš maišo...

Grįždami vėl užvažiuome pas dėdę. Prisijuokėm su Marele iš dėdienės. Išgirdus mudvi kalbant apie baliaus paneles, apie jų viliojimus ir parėdus, ji tarė:

– Jos bent kitus linksmina ir pačios linksminas, o jūs ką? Sėdite lyg kokios ledo statulos, kavalierius šnekina jus, o jūs – gerai, jei prasijuoksit kada, tarsi iš malonės. Kas su jums gali pasilinksinti ir kam gali būti malonu tokioje draugijoje? Tikrai, šaldyti šaldote žmogų!

Nesitverdama juokais, tariau:

– Dėdienėl, reikėjo mums pasakyti ten baliuje „šilčiau“, gal būtumėm pasitaisiusios!

Daug yra pasaulyje dalykų, kuriuos visi mato ir nelaiko blogais, tuo tarpu, mano išmanymu, yra jie didelė niekšystė. Vienas jų yra tas viliojimas, tas koketavimas. Aš, savo menku protu galvodama, laikau tai nuodėme. Negaliu aiškiai išreikšti savo minčių apie šį dalyką, bet man rodos, kad pirmiausia yra tai apgaudinėjimas, nes kiekvienas gali tartis patinkąs paneli, kiekvienam ji rodo savo simpatijos, o juk pasirinkti tegali tik tai vieną. Paskui, yra tai didžiausias sielos neigimas ir paskendimas kūne... ir, trumpai sakant, labai bjauriuos tokiu elgimusi.

3 sausio.

Daktarui perskaitytoji poema tokio padarė įspūdžio, kad ėmė vartyti savo popierius ir, atradęs savo seniai parašytą poemėlę, atnešė man, kaip jis sako, pakritikuoti. Trumpa tai poema iš senovės Lietuvos laikų, bet gražiai ir dailiai parašyta. Jis, kaip ir apie visas savo eiles, sako, kad ji labai menka, bet man kitaip atrodo. Gaila būtų, kad tokie gražūs dalykai supelėtų daktaro archyve; Lietuvoje dar tiek maža rašytojų, kad tikra nuodėmė laikyti savo darbus tik sau. Pasakiau tai jam, pridurdama, kad būtinaisių jo poezijas spausdinti. Žinau, kad jis prisideda prie lietuvių literatūros, rašydamas medicinos straipsnius, korespondencijas; bet tuos daug žmonių gali parašyti, o tokias eiles sudėti – ne kiekvienam tepavyktų. Turiu taip padaryti, kaip noriu, ir leisti jas į pasaulį. Jau jis dabar nelabai tesipriešina, o pamatęs, kad jo eilės skaitytojams tinka, įgis noro rašyti daugiau.

Prajuokinau mamą ir daktarą, pasakodama dėdienės prikaišiojimus, kad mes nemokančios kavalierių linksminti. Mama tarė:

– Tiesą sako. Liksite sermergėmis, matysite. Kam gali būti malonu prisiartinti prie tokios panelės, sėdinčios lyg ledo kalnas? Kiekvienas kavalierius bėgs nuo jūsų kuo greičiausiai.

– Laimingos kelionės! Ar tai nelaimė būti senmerge? Priešingai: esi sau žmogus laisvas. Tegu sau bėga, aš dar džiaugsiuos, kad nereikia jų linksminti!

– Argi ir neatsiras toks, kurs sutirpins tuos ledus? – atsiliepė daktaras.

– Gal... Bet visokios taukų žvakės to nepadarys. Jei tie ledai sutirps, tai tik nuo didelės, šventos ir amžinos ugnies.

Daktaras išvažiuoja pusantrai savaitei pas tėvus, o paskui į Petrapilį nusipirkti reikalingų instrumentų.

4 sausio.

Dievas žino, ką tas daktaras prasimanė! Atbėgo šiandien atsisveikinti; trumpai tepabuvęs, išėjo. Tuo tarpu mama atsiminė kažin kokį reikalą ir nusiuntė mane pasakyti jam. Teberadau jį priemenėje. Buvo jau apsirengęs ir toks gražus su savo juoda ėriukų kepure. Pasakius, ką mama liepė, ištiesiau ranką, norėdama dar atsisveikinti, o jis, paėmęs mano ranką, pabučiavo ir spruko pro duris. Palikau

bestovinti, pati nežinodama, kaip tai atsitiko.

Nemėgstu savo rankų bučiavimo. Prastiems žmonėms neduodu bučiuoti, jei tik galiu atsiginti. Nemalonu man, neapsakoma gėda, kad žmonės, tokie pat, kaip aš, dažnai vyresni už mane, kuriems greičiau aš turėčiau ranką pabučiuoti, bučiuoja man, lyg kokiam garbingam asmeniui. Skaudus man tas žmonių nusižeminimas. O pabučiavimas „man lygių“, ar už šokius dėkojant, ar kokių „kuzinų“, visados žadina manyje norą tuojau ranką nusiplauti. Bet šios dienos pabučiavimas nesukėlė tokio pasibjaurėjimo, ne... Tik vis dėlto nemalonu... Ir iš kur jam į galvą atėjo?!

Buvome pas ponią Ž. Susirinko ten keletas svečių; tarpe jų buvo viena ponija, B., garsi savo protu ir išsilavinimu. Pradėjome šnekėti apie visokias kalbas. Ponia B. tarė, kad kalbininkai tyrinėję lietuvių kalbą ir radę ją labai turtingą esant. Pavyzdžiui galima paimti nors ir žodį „myc“; kiek yra lietuvių kalboje žodžių tam veiksmui išreikšti: mazgoti, skalbti, plauti, valyti, prausti...

Viena panelė atsiliepė:

– Kas tai per kalba! Ir *miod* – medis, ir *drzewo* – medis, ir *kol w plocie* – medis³⁵ viskas vienodai vadinasi.

Negalėjau tvirti juokais ir kartu apmaudu.

– Gal tamsta esi girdėjusi kartais apie aną vokiečių, kurs tvirtino: kas tai per kalba, ta lenkiška kalba! Ir tas, kas vaikščioja – *šlovik*, ir tas, kas gieda – *šlovik*, ir konfitūrams laikyti – taip pat *šlovik*!³⁶

Panelė paraudo, gal ir supyko už tą jos prilyginimą prie vokiečio.

O tuo tarpu ponija B. tarė į mane:

– Girdėjau, kad tamsta mokaisi lietuviškai; ar tai tiesa?

– Taip.

– Negaliu to pagirti. Lingvistui, tyrinėjančiam kalbas, kiekviena yra naudinga. Bet juk tamsta tokiais mokslais neužsiimsi, dėl to daug naudingiau praleistumei laiką, išmokdama angliškai ar itališkai. Šios literatūros turtingos, gražios.

– Aš prieš naudą statau – pareigą. O pareiga laikau išmokti savo gimtosios kalbos.

– Ak taip? Mano nuomone, tamstos gimtoji kalba yra lenkiška: pirmus žodžius ištarei lenkiškai; tamstos tėvai kalbėjo ir kalba lenkiškai.

– O mano nuomone – ne. Lenkiška kalba yra mūsų priimta, bet ne gimtoji. Juk šio šimtmečio pradžioje beveik visa lenkų inteligentija prancūziškai tekalbėjo, savo kalbą jau buvo taip užmiršusi, kad net kelių sakinių nebemokėjo lenkiškai sudėti. Tai, tamstos nuomone, jų gimtoji kalba buvo prancūziška?

– Keistus prilyginimus tamsta darai...

– Visai tinkamus. Tada nemalonu buvo žiūrėti į lenkus. Kiekvienas protingas lenkas stengėsi kuo greičiausiai grįžti prie savo kalbos. Ir tamsta pripažįsti, kad tai buvo jų pareiga. Taip pat ir manoji – grįžti prie lietuviškos.

Tuo ir pasibaigė mūsų šneka.

8 *sausio*.

Ponas Jonas atsisveikino šiandien su mumis: būk turįs dar kažin kur važiuoti, būk reikią jam pas tėvus pabūti. Aš netikiu, nes buvo žadėjęs paviešėti pas mus ilgiau. Labai jo neprašiau pasilikti, nors ir gaila man buvo jo draugijos: ir skaitėme kartu, ir pasikalbėti su juo galima apie tiek įdomių dalykų. Neprašiau dėl to, kad jam to mano jausmo, matyti, neužtenka, o jokio gilesnio jausmo duoti negaliu. Ir reikėjo tarp mudviejų tai meilei įsipainioti! Taip būtų malonu gyventi su juo geruoju, disputuoti, klausytis jo pasakojimų... Dabar, Dievas žino, ko jis nori, nuolat piktas, pavydus, tikra nelaimė!

Atsisveikindama tariau:

– Gaila, kad tamsta taip greit išvažiuoji.

³⁵ Čia painiojami trys lietuviški žodžiai: medus (miód), medis (drzewo), miestas (kól w plocie).

³⁶ Čia painiojami trys lenkiški žodžiai: człowiek (žmogus), słowik (lakštingala), słoik (stiklainis).

- Et, ką ten! Pagrįš daktaras ir palinksmins tamstą. Kam dar čia manęs reikia!
 - Vienas kitam nesipriešina: malonu su daktaru, malonu su tamsta.
 - Bet vis dėlto su daktaru maloniau, ar ne? Apmaudas mane paėmė.
 - Galbūt, – atsakiau.
- Jis paraudo ir atsisveikinęs skubiai išvažiavo.

11 sausio.

Ilgoka be daktaro... Ateina vakaras, atsisėdu su koku darbeliu ar su knyga ir lyg laukiu, lyg klausaus, ar nesugirgždės priemenės durys. Taip jau pripratau priėjo draugijos, kad, rodos, kažin ko trūksta.

Per šventes važinėjus, linksminaus, dabar vėl prasidėjo įprasti darbai. Jų atsirado dar daugiau, nes turiu šešis naujus mokinius: gaspadoriaus ir kumečių vaikus. Be to, kas vakarą išeina mažiausiai valanda pasikalbėjimams su tarnaitėmis. Kana kados daktaras sumanė jas pamokyti šventosios istorijos, Lietuvos istorijos ir geografijos. Tikslas – kad jos įsigytų nors šio tokio supratimo apie tuos dalykus, kad šventoji istorija padėtų joms geriau suprasti tikėjimą, o Lietuvos istorija sukeltų jose patriotizmo, parodydama, kas lietuviai buvo, kas yra ir kas turi būti. Prieš kelias dienas pradėjau tas pamokas, kas vakarą pasakodama apie kitą dalyką paeiliui. Reikalingų vadovėlių nėra, reikia pasakoti iš savo galvos, be to, gyvas žodis labiau suprantamas. Pabaigus pasakoti, liepiu kiekvienai po gabalėlį atkartoti. Per kitą pamoką vėl klausiu tai, apie ką sakiau pirmiau.

Žinoma, nelengva man tos prelekcijos: nuolat trūksta lietuviškų žodžių ir reikia lopyti savo kalbą lenkiškais, lietuviškai iškraipytais. Tačiau su džiaugsmu turiu prisipažinti, kad kaskart mažiau tų lopytų reikalauju: kasdien skaitydama lietuviškai, vis daugiau tos kalbos išmoku.

13 sausio.

Labai mėgstu ūkį. Niekur kitur negali žmogus būti taip arti gamtos ir liaudies, niekur negali būti laisvesnis. Ūkininkui nereikia lenkti galvos ir drebėti prieš visokius savo principalus³⁷; ant savo žemės sklypelio jis – ponas. Labai noromis dabar šeiminkauju ir darbuojuos, tik dažnai skauda širdį, kad negaliu padaryti viso to, ko norėčiau, ir kas, man rodos, yra būtina. Norėčiau bent kiek palengvinti darbininkų būvį, kumečiams duoti daugiau patogumų, šeimynai geresnį valgį. Tėvai nesigailėtų ir įvykdytų mano sumanymus, bet, nelaimė, visokios materialios aplinkybės riša rankas. Apmaudas mane ima, atsiminus kai kuriuos mūsų dvarininkus. Kiek sykių teko girdėti ponias kalbant apie porcijas šeimynai:

- Kiek tu dirbi iš svaro mėsos? – klausia viena.
- Tris.
- Taip mažai? Kas taip gali duoti! Aš visados padarau keturias.

Galvoja, kaip mėsos kąsnelį nutraukti nuo darbininko, peninčio juos savo prakaitu, o parėdams leidžia šimtais. Ponai iš savo pusės irgi nesnaudžia: pardavinėja javus, o kumečiams duoda antrininkus. Baisu pamąstyti! Ir visados, atminus tai, dėkoju Dievui, kad mano tėvai nepriklauso tų gudriųjų dvarininkų rūšies, nes koks man tada būtų gyvenimas?

Gražios dabar naktys; šviesios, tylios, ramios. Tamsiame danguje žiba apskritas mėnuo, auksinės žvaigždės blizga mirksėdamos, o žemai viskas balta ir balta... Sodo medžiai miega, apdengti sniegu pūkais, toliau matyti užšalusi Ventos vaga, panaši į platų vieškelį, dar toliau – susikūprinusių trobelių būrys... Toks visur didelis ramumas, tokia didelė tyla...

Kaip man visa tai brangu! Kaip lengvai kvėpuoja krūtinė tokiomis naktimis, turėdama prieš save tą

³⁷ Principalas – viršininkas.

mylimąją Ventą, tas senas, surūkusias trobeles!

16 sausio.

Šiandien nuvažiauvu su reikalu pas Būtautus. Radau ten svečių: Onytės ištekėjusią seserį ir dar porą panelių ir ponių. Neilgai teviešėjau, tačiau suspėjau susibarti ir turbūt sukelti sau pasigailėjimo tų ponių širdyse. Jos kalbėjo apie kažin kokią panelę, turinčią jaunikį, sakydamos, kad ji kvaila būtų nepriėmus jos, nes jis esąs žmogus doras, turtingas ir t. t. Klausiau klausiau, pagaliau atsiliesčiau:

– Vis tai labai gražios ypatybės, bet, man rodos, čia svarbiausias dalykas, ar ji myli jį. Jei ne, tai kaip gali tekėti?

– Cha, cha, cha! – nusijuokė viena. – Meilė – gražus daiktas poezijoje, bet gyvenime neapsimoka.

– Tamsta, manai, – tarė antra, – kad ištekėti reikalinga meilė? Per jauna dar esi. Meilė netvirta: nė juste nepajusi, kaip išnyks, nė pėdų nepalikus. Su meile netoli tenuėsi!

– Iš tikro, esi juokinga, – pasakė vėl kita. – Jei partija gera, žmogus doras, turįs gerą vietą, ar ne kvailystė būtų jį atmesti, laukiant tos meilės? Pagyvensi – priprasi, ir bus visa meilė.

Gyniau savo nuomonę kaip įmanydama, bet nieko negalėjau įveikti. Pagaliau, pasakius man, kad nemylėdama neičiau nė už paties karaliaus, visos panelės net išsigando. Turbūt pamanė, kad mano galvelėje ne viskas tvarkoje. Neduok Dieve, kaip mane erzina tokios nuomonės apie dalykus, kurie lyg saulė yra aiškūs! Tai nuomonės ne tik tų ponių, bet visų; esu jas girdėjusi ne vieną sykį ir ne iš kelių asmenų. Gal tokie ištekėjimai laimingi, gal aš dar per jauna, mažai tepažįstu gyvenimą ir žmones... Bet žinau gerai, kaip aš pati jaučiu ir žinau, kad niekad taip neištekėčiau. Mano nuomone, tekėti be meilės yra nemoralu ir žmogų labai artina prie gyvulio: ar šis, ar kits koks „doras žmogus“, vis tiek, by tik ištekėti. Man ištekėti nemylint yra fiziškai negalimas daiktas, nekalbant apie doros atžvilgius: jei kiekvienas kokio pono rankos pabučiavimas yra man toks bjaurus, kad noriu tuojau nuplauti ranką, tai kaip galėčiau pirmą tokį „dorą poną“ imti už vyrą? Niekados nemylėjau ir nežinau to jausmo, bet man rodos, kad meilė gali viską atmainyti. Daug yra pasaulyje dorų žmonių ir gerų partijų, argi už kiekvieno ir galima tekėti? Dabar imkime nors poną Joną. Jis yra geras, doras, mokytas, gana gražus; lig šiol nėra gera partija, bet jei turėtų milijonus ir norėtų mane imti, žinoma, neičiau! Nė sekundės nemąstydamas...

Apskritai sakant, man bjaurios visos tos piršlystės, partijos. Kiekviena pana būtinai turi ištekėti, nuo pat mažens kalba apie tai visi, ir paskui ji pati. Tarsi neištekėjus nėra ji žmogus. O juk, palikus senmergę, ji taip pat gali būti naudinga žmonijai, gali dirbuotis ir būti žmogum – čia jokios nelaimės nėra. Man bjauru žiūrėti į visas tas paneles, žūtbūt ieškančias vyrų! Aš niekad nemaniau, kad būtinai turiu kada nors turėti vyrą. Žinoma, gali tai atsitikti, bet tik tada, kada, pažinus tokį žmogų, mano meilės vertą, ir pamylėjus jį, pamatyčiau, kad liūdna ir ilgu man be jo; tada nenorėdama būti nelaiminga, – ištekėčiau. Kitaip jokia būdu ir niekad!

Rytoj žadėjo grįžti daktaras; kas žino, ar grįš? Džiaugiuos, nes ilgu be jo, kur tik einu, ką tik dirbu, vis turiu jį minėti, taip jis įsipynė į mano mintis ir darbus.

18 sausio.

Jau nuo pietų pradėjau laukti daktaro, bet veltui. Važinėjo pas ligonis ir tik pavakary teatbėgo pas mus. Dirbau kažką viralinėje, tik žiūriu – atsidarė durys ir įbėgo daktaras. Kol suspėjau ištartį žodį, jis pagavo mano rankas ir pabučiavo... ne į vieną ir ne sykį, bet į abi po kelis kartus. Paraudusi ištraukiau rankas, o jis juokdamasis tarė:

– Nepyk, panele Viktorija! Taip pasiilgau, kad negalėjau išverti.

Mažumą sugėdino mane toks pasveikinimas. Nekalbėdama nieko, variauju jį į kambarius, sakydama, kad, pabaigus šluoti viralinę, ateisiu tenai ir klausysiu jo pasakojimų apie kelionę. Bet jis, tarsi

neišgirdęs mano žodžių, atėmė iš manęs šluotą ir ėmė šluoti lyg tikras tarnas, nesiliaudamas kalbėjęs, lyg malte maldamas, kaip mūsų pasiilgęs, kaip džiaugijasis pamatęs, kokių knygų atvežęs. Jam pabaigus šluoti, nuėjome kartu į kambarius, kur jau buvo padėta visa krūva knygų ir gaidų. Nebeįmaniau, kokiais žodžiais dėkoti, kaip reikšti savo džiaugsmą, – tiek atvežė gerų daiktų! Elementorių, laikraščių, šiaip knygelių, Daukanto „Istoriją“ – kaip iš gausos rago išpylė. Pati nebežinojau, ką griebti: bandžiau gaidas, skaičiau laikraščius, žiūrėjau knygas. Paskui prasidėjo pasakojimai visokių naujienų, surinktų kelionėje; buvo Peterburge, tai šį tą ir apie politiką galėjo pasakyti. Tetušis eina gulti 9-tą, bet šiandien ir jis išsėdėjo lig 10-tos, kol apie viską išklausinėjo. Turbūt daktaras ir mus užkrėtė savo linksnumu. Atėjome gulti į savo kambarį. Bet apie miegą nė pamanyti nenoriu; pradėjome juoktis, dainuoti, paskui atėjo man į galvą rašyti eiles. Juokaudamos sudėjome satyrą apie daktarą: kaip jis groja, kaip velka knygas, kaip vienu žvilgterėjimu zuikius užmuša ir t. t.

22 sausio.

Jau pradėjau mokytis gramatikos. Kad greičiau išmokčiau lietuviškai, daktaras man patarė versti trumpas iš kitų kalbų pasakėles, kurias paskui žada taisyti, aiškindamas klaidas. Jis tvirtina, kad daug būtų geriau rašyti ką nors iš savo galvos, norint versti, reikią geriau žinoti kalbą. Pabandysiu... gal kas nors ir išeis iš „mano galvos“! Dabar saldžios svajonės supa šią galvą: pramokus kalbos, gal ką gero parašysiu, gal tas mano rašymas patiks, bus išspausdintas... Kokia būčiau laiminga! Galėčiau kiek daugiau naudos atnešti savo tėvynei. Pikta esu pati ant savęs: kartais elgiuos lyg mažas vaikas. Nuėjome visi: Alenutė, daktaras, Kaziukas ir aš ant ledo pasičiužinėti. Į mane tarsi koks velniukas įlindo. Užėjo noras pasipriešinti daktarui, lyg koks apmaudas paėmė ant jo. Jis atnešė saldainių, kuriuos pralošė man kana kados, o aš paėmiau juos ir įmečiau į pusnynus, sakydama, kad nieko iš jo nenoriu ir nemėgstu. Kaziukas su Alenute nubėgo ieškoti nelaimingų saldainių, o jis nė žodžio nepasakė, tarsi nepamatęs. Atėjus ant ledo, atsisėdau prisirišti ledžingų, bet jis atėmė jas ir, nepaisydamas, kad nenoriu duoti, pririšo man. O aš tuo tarpu skundžiaus, kad jis neduoda man ramumo, kad pati mėgstu sau viską dirbti ir nenoriu jokių tarnų. Jis, nemaž manęs neklausydamas, prisirišo sau ledžingus ir padavė man ranką kartu čiūžinėti. Bet aš rankos nepriėmiau, sakydama, kad nė iš vietos nejudėsiu, kol jis čia stovės, tegul sau važiuoja į kitą Ventos krantą. Tada jis, padėjęs pririšti ledžingas Alenutei, nubėgo su ja toli, lig tilto, o aš tuo tarpu ėmiau čiuožti su Kaziuku. Kas man buvo, Dievas žino! Juk norėjau čiūžinėti su daktaru, man visados malonu su juo, tačiau vis bėgau jam iš kelio, stengdamos būti kitame upės krašte... Gerai, kad greitai praėjo mano toks ūpas: Alenutė ėmė iš manęs juoktis, padavė vieną ranką daktarui, kitą man, ir ėmėme čiūžinėti visi drauge.

25 sausio, trečiadienis.

Vakar moters, atėjusios karvių milžti, labai gyrė daktarą, stebėdamosios jo gerumu. Nuvažiavęs jis pas vieną ligonį; pamatęs, kad jai negera ten būti: žmonės svetimi, troboje nėra vietos; liepęs atvežti į miestelį, ten pasamdęs kambarį ir žadęs ją maitinti ir gydyti. Ta ligonis esanti neturtinga mergaitė, nieks jam už tai neužmokėsias. O kiek tai jam kaštuosią! Tai geros širdies žmogus! – kalbėjo bobelės.

Nemačiau daktaro per kelias dienas ir nieko apie tai nežinojau. Šįvakar jam atbėgus, tuojau paklausiau, ar tiesą šneka moters. Jis nusijuokė:

– Na, tos moters – tikri laikraščiai! Tačiau šį sykį bent nepamelavo. Tikrai, nuvažiavęs į Rekščius, žiūriu, jauna mergina beserganti džiova. Tėvų neturi, tarnavo, kol galėjo; visai paliegus, atėjo pas savo giminę ir atsigulė. Troba maža, aprūkusi, vaikų krūva, vietos nėra; guli ji, vargšė, ant suolo po pat langu, pro kurį sniegas krinta į vidų. Kokių čia vaistų duosi? Jai reikia geresnio oro, maistingo valgio ir priežiūros. Liečiau atvežti ją pas mane, o tuo tarpu pasamdžiau jai kambarėlį pas vieną davatką, kuri

ligonį slaugys. Ji turi džiova, bet, būdama geresnėse sąlygose, išmis per žiemą ir patęs dar keletą mėnesių; ten jos gyvenimas buvo tiesiog nepakenčiamas.

Mama, tai išgirdus, pasakė, kad turbūt ligonei reikia skalbinių ir patalynės, ir prižadėjo paieškoti tarp savo daiktų. Paskui daktaras pasakojo, kaip jam esanti reikalinga ligoninė. Turėti savo ligoninę – tai jo svajonė. Taip dažnai sutinkas ligonių, kuriuos ne tiek išgelbėtų vaistai, kiek grynas oras ir geras užlaikymas; jis būtinai norįs įkurti ligoninę miestelyje, lig rudens tikįsis surinkti reikalingų pinigų ir atidaryti. Jau ir vietą jai pasirinkęs priklausančiuose tėtušiu namuose, pačiame paventyje. Tėtušis pažadėjo per vasarą juos pertaisyti kaip reikiant. Kad Dievas duotų įvykti tam jo norui! Kokia būtų nauda ir geradarystė aplinkiniams žmonėms!

Pasisakiau jam pavydinti, kad jis tiek naudos galįs žmonijai atnešti, tiek gero padaryti. Prisipaįzinau mąščiusi palikti gailęstingą seserimi Varšuvoje, nes tuo būdu būčiau galėjusi būti naudinga pasaulyje. Jausčiaus tada ne veltui gyvenanti. O dabar dažnai nusiminimas ima, kad nieko nedirbu kitiems. Jis į tai atsakė:

– Ką tamsta pasakytumei apie žmogų, kurs, turėdamas sergančią motiną, apleistų ją ir eitų slaugyti kito, svetimo ligonies? Reikėtų pripaįzinti, kad jis pasielgė beprotiškai, nes kiekvieno žmogaus pirmoji pareiga – rūpintis tėvais. Lygiai kaip tas žmogus pasielgtum tamsta, pametusi savo tėvynę, savo tautiečius ir paaukojusi savo jėgas svetimiams. Neneigiu gailęstingųjų seserų naudingumo ir žinau, kad niekur jų nėra per daug, bet vis dėlto jų yra ten maždaug užtektinai; o mūsų tautiečių, trokštančių darbuotis tėvynės labui, – labai labai maža. Tamsta pasijutai lietuvė, myli tėvynę ir jos vaikus, tai tamstai vieta ne ten, bet čia. Mūsų padėties sąlygos yra tokios baisios, toks didelis inteligentijos pagalbos reikalavimas, kad mirtinai nusideda tas, kurs, galėdamas būti šiek tiek naudingas savo krašte, meta jį ir eina tarnauti tolimiesiems artimiems. Mesk tamsta tą sumanymą, panele Viktorija, ir su juo drauge desperatiškas mintis. Argi gali pasakyti, kad nedarai nieko gero? Jau ir dabar darai, o ilgainiui vis daugiau darysi. Iš karto negalima viso ko padaryti, prie viso ko reikia priprasti, pramokti... O darbo nepritruks ir čia, nebijok tamsta; tik reikia noro ir daug meilės... O tamsta to turi užtektinai.

Paskui sakės pats palikęs gydytoju labiausiai dėl to, kad galėtų gyventi Lietuvoj ir darbuotis kaime.

– Ar tik dėl to? – paklausiau. – Ar nėra tamsta į gydytojus dėl paties to mokslo?

– Ne. Žinoma, man tinka ir mokslas, kitaip nebūčiau galėjęs pavesti jam savo gyvenimo, bet niekados nesutikau su teorija: mokslas dėl paties mokslo, taip pat, kaip ir menas dėl meno. Aš žiūriu į juos, kaip į įrankius, bet ne kaip į tikslą, o paskutinis tikslas man visados yra – žmonių nauda, jų doros ir proto pakėlimas.

Nuostabiai patinka man tas daktaras... Kiekvienas jo žodis tarsi traukte traukia prie jo; tarsi visa tai seniai aš pati buvau maniusi ir turėjusi savo sieloje, taip man tie jo žodžiai seni ir pažįstami. Žinoma, būtų beprotystė važiuoti už šimto mylių gelbėti ligonių ir mokyti nemokančių, turint čia pat, aplink save, tiek tamsių galvų, tiek negelbiamų vargų. Aš tai numaniau, bet rodės man, kad vis tiek nieko gero aš čia nepadarysiu. Labai norėjau, bet gerai daktaras sako, kad vieno noro neužtenka, dar reikia mokėti; reikia žinoti, iš kur ir koku būdu pradėti veikti. Dabar, dėkui jam, pradedu suprasti ir mokėti. Jis man nuolat rodo faktus, kuriais žengdama, galiu nors retkarčiais pasijusti nesanti jau visiška veltėdė. Maža man to... Tačiau, atsiminus daktaro žodžius, kad iš karto niekas nėra padaromas, nurimstu, turėdama tvirtos vilties ir noro kasdien daugiau veikti.

28 sausio.

Nunešėme su Alenute ryšulį visokių drabužių tai daktaro ligonei. Net nusigandau, ją pamačius: dar tokia jauna, o sudžiūvusi – vieni kaulai; išbalusi lyg drobė, lūpos dreba iš didelio silpnumo. Sėdi lovoje, atsilošusi į priegalvį. Pradžiugo vargšė, gavusi tiek dovanų, net šypsoti pradėjo.

– Dievas, – sako, – mielaširdingas našlaičiams, atsiuntė tokių geradėjų. Kaip aš dabar begalėsiu atsिमokėti?

Ji tvirtai tikis pagysianti, nuolat kalba, kaip visą amžių tarnausianti daktarui už jo gailestingumą. Savo „prelekcijomis“ mergaitėms lig šiol esu patenkinta. Beveik visados gerai atmena, ką pirmiau buvau sakiusi. Mano pasakojimais taip domis, kad, susirinkusios vakare, tuojau klausia, ar ateisiu šįvakar pas jas. Stanislovas, jei tik turi laiko, visados sėdi kartu, klausydamas atsidėjęs. Jis tapo labai mokytu vyru: pramoko rašyti, o skaito – lyg ropę graužia. Ima iš manęs knygutes ir laikraščius ir skaito sėkmadieniais ne tik sau, bet ir kitiems.

Kartais į pamokas ateina tėtušis. Klausos, žiūri, savo įpratimu paglosto man galvą ir eina sau. O paskui sako:

– Tik, meldžiamoji, viską dirbk atsargiai. Kad kas nepatirtų... Tų knygų nemėtyk.

Alenutė juokias iš manęs, kad, vakarui atėjus, vis bėgioju ant aukšto į savo kambarį ir žiūriu pro langą. Negaliu nieko prieš tai pasakyti... Tiesa. Pro mūsų langus toli matomas visas kelias lig pat miestelio, tai ir žiūriu, ar nepasirodys ten aukštas, juodas stuomuo... Nieko nepamačius, darau liūdną veidą ir dainuoju Alenutei daktaro dumkos žodžius:

*Pusta droga na Podole, ani wiesci niema!..**

Ką padarysi?! Ilgu, kad jo nėra, ir gana!

30 sausio, pirmadienis.

Gavau malonią dovaną – daktaro fotografiją. Panašus, bet ne visiškai. Mano nuomone, fotografija tuomet yra gera, jei joje sugauta vyriausioji veido išraiška. Žmogus turi visokių išraiškų, bet kiekviename veide yra viena ypatybė, kuri geriausiai žmogų charakterizuoja. O to kaip tik nėra toje fotografijoje. Čia daktaras atrodo per daug linksmas, o jo vyriausioji išraiška yra melancholinga ir rimta. Bet ir taip jam gražu. Mėgstu į jį žiūrėti, kai jis kuo nors užsiėmęs, kai, pavyzdžiui, skaito: jo profilis toks vyriškas ir gražus, juodi lyg kregždės sparnai plaukai taip puikiai banguoja ant jo aukštos kaktos... O tokių akių lig šiol dar nebuvo mačius, tokių gerų, svajingų ir taip ryškiai atmušančių sielos judėjimus.

Prašiau jį anąsyk duoti man paskaityti visas savo poezijas. Šiandien atnešė didelį, juodą, pilną popiergalių notesą. Lig šiol neturėjau laiko pažiūrėti, tik dabar, atėjus į savo kambarį gulti, galiu ramiai skaityti.

2 vasario, ketvirtadienis.

Pati nežinau, kas man yra... ar esu laiminga, ar pikta, ar liūdna... Tarp daktaro eilių radau vienas, paskutiniu laiku parašytas, be jokios antraštės; matyti, jos sudėtos eksromptu, nenušlifotos kaip reikiant, bet iš pat gilumos širdies, tokios pilnos poezijos, kad man labai patiko. Iš pradžios, lyg juokaudamas, jis sakos norįs būti musele ir po „jos“ kambarį lakioti; bet musė greitai gali žūti, tai verčiau būti paukšteliu, paskui – gėle, jos palangėje augančia, pagaliau nori tapti žvaigžde ir iš aukštybių žiūrėti pro „jos“ langą; gal „ji“, pažiūrėjus į dangų, pamatytų žvaigždelę, tada

*... Nors akies mirksnį spindėčiau gilybėj
Tavo akelių... Mano visai laimei ir to užtektų...*

Ant eilių nebuvo pažymėta, kam jos rašytos; bet man į galvą atėjo nuostabi mintis, kad žinau kam. Laimę pajutau širdyje... Bet tai buvo labai trumpai, tuojau paėmė apmaudas, supykau ant savęs ir,

* Tuščias kelias į Podolę, nieks žinios nesiunčia!.. (lenk.)

metus tas kvailas mintis šalin, tariau sau: „Ko aš pablūdaui?! Gražios eilės, ir tiek. Tegu sau rašo, kam nori, kas man galvoji!“

Pavakary atėjo daktaras. Atsisėdau prie fortepijono, o jis atsistojo šalia.

– Noriu tamstos prašyti, – tariau, – palikti man ilgiau juodąjį notesą, kad galėčiau persirašyti kai kurias eiles.

– Tai tamsta jau perskaitei? Vieni niekai, ar ne tiesa? O laikyti tamsta gali, kiek tik norėdama.

– Daug yra gerų.

Grojau sonatą, bet jutau jo akis, žiūrinčias į mane be paliovos. Erzino tai mane, nežinojau, kur pasidėti. Ūmai išgirdau patylomis ištartą: „Viktutė!“ Kraujas puolė man į veidą, paėmiau kelis klaidingus akordus ir kėliaus nuo fortepijono. Mano „velniukas“ vėl įlindo į mane. Pikta buvo, kad jis, užuot klausęsis muzikos, kažin apie ką mąsto ir šneka.

– Dėl ko taip trumpai? – paklausė jis. – Gana bus...

Pradėjau dėstyti gaidas ant etažerės, jis priėjęs arti, paėmė mano ranką. Supratau, kad nori ją pabučiuoti, išplėšiau ją ūmai ir išbėgau iš kambario prie ūkio. Per visą vakarą neištarėme vienas antram nė žodžio, vis laikiaus iš tolo. Pastebėjau, kad jis buvo niūrus ir, neilgai tepabuvęs, išėjo.

Nesigailiu nė kiek. Kam man tos jo eilės, rankų bučiavimas! Nenoriu! Baugu man ir neramu... Be to viso buvo man gera ir turi būti gera...

6 vasario, pirmadienis.

Nuo to nelaimingojo ketvirtadienio daktaras dar nebuvo. Matyti, užgavau jį tada. Tegu bučiuotų rankas, tegu mano vardą kartotų ir eiles man rašytų, kad tik ateitų! Taip ilgu, kad apsakyti negaliu... Atsisėdau groti – širdis ima skaudėti, kad jis nebeklauso, imu savo rašinius – nėra noro toliau rašyti, tiek jau prisirinko nepataisytų puslapių. Vakar buvo įbėgęs minutei, važiuodamas su ponu Butautu medžioti, pasiimti šautuvo nuo tėtušio. Nuėjus su reikalu į tėtušio kambarį, sutikau jį. Pasilenkė ir išbėgo atgal į roges. Vis raminausi, manydama jį neateinant dėl to, kad turi daug darbo, dabar pamačiau, kad klystu: medžioti turėjo laiko, o pas mus – ne... Pavydėjau ponui Juozui, kas su juo važinėja; pradėjau neapkęsti medžioklės, kad atima jį nuo manęs...

Turiu savyje labai daug didybės; niekados, man rodos, negalėčiau pamylėti to, kurs manęs nemylėtų. Jei jis nesiilgi manęs, tai kam aš turiu jo ilgėtis? Nenori – teneinie; aš neprašysiu jo, kad ateitų, tai žinau tikrai.

Visi pas mus taip jau priėjo priprato, kad, rodos, dabar lyg kažin ko trūksta. Stebis ir tėtušis, kas jam pasidarė, kad taip nebeateina.

Pati nejausdama kaip, atsiduriu prie savo kambario lango ir žiūriu į kelią... Susizgribus bėgu šalin ir noriu save išperti. Tiek yra visokių darbų, kad kiekvieną valandą turiu užimtą; labai pasiduoti ilgesiui nėra laiko, tačiau nepaleidžia jis manęs ir prie darbo, niekur neduoda ramumo.

Nauja virėja lig šiol gerai elgias. Bene išeis, kaip sakiau.

Jei daktaras kuomet ateis, laikysiuos taip toli, kaip tik galima. Geriau man mirti, negu parodyti, kad man ilgu be jo. Nori būti svetimas – tebūnie! Mokėsiu ir aš!

9 vasario, ketvirtadienis.

Jau vėl man gera ir linksma!

Šiandien tėveliai buvo išvažiavę. Alenutė vaikščiojo apie ūkį, aš viena sėdėjau kambariuose prie fortepijono. Durys sugirgždėjo. Pažvelgiau, žiūriu – daktaras. Padavęs man ranką, tarė:

– Ar varysi mane tamsta, ar pyksi – nebegaliu ilgiau, vėl atėjau!

O man iš džiaugsmo, kad vėl jį matau ir girdžiu, visas apmaudas dinga. Juokdamos atsakiau:

– Ką tamsta sakai! Už ką pyksiu ar varysiu? Džiaugiuos pamačiusi, taip ilgai neregėjus.

– Nėjau, nors širdis traukte traukė. Anąsyk tamsta buvai tokia rūsti, lyg supykusi. Nenorėjau užsimesti... Bet nebeiškenčiau ilgiau... Ar dabar nebepyksti? Tikrai tamsta džiaugies, kad atėjau?

Žiūrėjo man į akis klausdamas.

– Žinoma, ne! Ką tamsta prasimanai!

– Tai taikai duok savo rankelę pabučiuoti! Bent pajusiu, kad nesu...

Daviau abidvi ir nustebau, žvilgterėjus į jį. Ką tik atrodė toks liūdnas, akyse tarsi ašaros žibėjo, dabar – lyg kas debesį nuo jo veido būtų nutraukęs: akys spindėjo džiaugsmu, lūpos juokės.

– Amžių nemačiau tamstų, negirdėjau muzikos... Dabar pagrok, panele Viktorija!

Groju jo mėgstamus dalykus, o jis klausės ir vis į mane žiūrėjo, tarsi šimtą metų nematęs. Paskui atnešiau jo eiles, kad paaikšintų kai kuriuos žodžius. Parodžius dainą apie žvaigždę, tariau:

– Ši man už visas labiau patiko.

– Taip? Nieko čia gero; eliukubracija³⁸, be turinio. Parašiau, norėdamas ištuštinti su kaupiu pripildytą širdį.

Atėjo man noras jį paerzinti.

– A, tai tamstos širdis tokių daiktų pripildyta! Nesitikėjau! Įdomu žinoti, kas taip ją pripildė ir kas tas eiles įkvėpė?

– O! Per daug tamsta nori žinoti!

– Ar tai paslaptis? Koks tai asmuo ir kaip atrodo?

– Kaip atrodo? Turi storas tamsias kasas, juodas lyg naktis ir gražias lyg žvaigždės akis... vienu žodžiu, yra gražiausia. O sielą turi dar gražesnę.

Ir žiūrėjo į mane šypsodamas. Aš juokiaus šelmiškai, tarsi nieko nesuprasdama. O supratau gerai. Nors aprašymas buvo neteisingas, tačiau mačiau, kad tas asmuo buvau – aš. Jis visą vakarą buvo linksmas lyg vaikas, bėgiojo su Kaziuku, juokavo su Alenute, padėdamas jai šeiminkauti. Ir man taip buvo gera, kaip retai kada.

Štai kas yra meilė!.. Ilgu man be jo, jis man gražiausias ir geriausias... Su juo šviesiau ir šilčiau daros sieloje... Nė kas... malonu mylėti... tik be tų debesų ir ilgėjimos... Ne! net ir su visu tuo. Nes po audros ir darganos saulė dar šimtą kartų malonesnė.

15 vasario, trečiadienis.

Jau ir po užgavėnių. Šiandien kunigėlis pabarstė mums galvas pelenais: „Pelenas esi ir pelenu pavirsi“. Nelabai tenoriu tai atsiminti dabar, ir sunku man apie tai mąstyti.

Linksma buvo per tas paskutiniąsias dienas. Sekmadienį nuvažiavome pas Būtautus. Nelaimingam daktarui nedavė jie ramybės, nuolat jį erzindami juodomis akimis, muzika ir t. t. Jis stengė atsikirsti kaip begalėdamas, bet mažai telaimėjo, nes su Būtautais sunku grumtis su liežuvium. Ta Onytė – iš tikro juokingas asmuo. Žiūrėjo, žiūrėjo į daktarą ir sako:

– Ak, gaila! Toks gražus jaunikaitis pasirodė mūsų horizonte, ir tas jau „įsmukęs“.

– Nereikia nustoti vilties, – atsiliepė ponas Juozas, – kažin, gal dar tavo bus viršus.

– Et, ką begelbės! Jau mostelėjau ant jo ranka! Prapuolęs žmogus! Tas vienas tebuvo, ir tas pats išslydo, ar ne apmaudas! Dabar lauk, kol kitas koks iš kur išplauks!

Prisijuokti iš jos galima lig ašarų. O daktaras, dar ją erzindamas, pats pradeda:

– Tai kokios man akys visų gražiausios, panele Ona, ką?

– Dar klausia! Žinoma, juodos!

Jis ima girti tų juodyjų akių gražumą ir gailėtis, dėl ko panelei Onai nedavė Dievas juodų akių.

Susitarėme su Būtautais pirmadienį važiuoti visi pas ponus P. į Užkampius. Jie atvažiavo pas mus su savo svečiais, o iš mūsų visi kartu nukeliavome toliau su mažais šlajukais po vieną arklį; kiekviena panelė gavo sau kavalierių už vežėją. Liepiau pakinkyti sau savo Perkūną ir norėjau važiuoti su

³⁸ Elucubration (*pranc.*) – su vargu, naktimis sukurtas kūrinys.

daktaru, ir, nors žinojau, kad jis su kitu kuo nesės, tačiau, bėgdama pro šalį, tariau:

– Pone Antanai, tamsta važiuosi su manim?

– Kad ir į pasaulio galą!

– Tuo tarpu tikrai lig Užkampių.

Pakelyje kažį kas vienuose šlajukuose sugriuvo ir sustojome valandėlei. Eina pro šalį moteriškė, žiūri ir sako:

– Musėk veselija važiuoja; bet kur čia jaunieji?

– Aš jaunasis, o štai jaunoji! – atsiliepė balsas iš vienu šlajukų.

Kits, toliau, peršaukė:

– Ne, mudu jaunieji!

Moteriškė žiūrėjo, stebėdamos vienoje „veselijoje“ tiek jaunųjų pamačiusi, palingavo galvą ir nuėjo. Aš pati laikiau vadžias, nes labai tai mėgstu. Kelias buvo lygus, dailus, šlajukai bėgo patys; Perkūnas, blizgėdamas pakinktais, iš reto prunkščiojo. Kalbėjome apie visados daugiausia rūpinčius mums dalykus, apie lietuviškąjį judėjimą.

– Svarbiausias mūsų tikslas, – tarė daktaras, – tai iškovoti laisvę savo tikybai ir tautai. Norime būti tuo, kuo esame gimę, norime išlaikyti savo kalbą, norime būti Lietuvoje ponais, o ne vergais, ne tarnais. Dėl to kovojame už spaudą, reikalaujame savo kalbai tinkamos vietos bažnyčioje ir mokykloje. Visiems lietuviams stengiamės įkvėpti meilę viso to, kas sava, visus patraukti prie savo idėjos. Mes kovojame su lenkais ir rusais ne dėl to, kad jie yra lenkai ar rusai, bet dėl to, kad plėšia iš mūsų mūsų turtus. Juk kiekvienas turi teisės ginti savo nuosavybę. Tegu lenkai ar rusai liekas lenkais ar rusais, ir Lietuvoje būdami, – prieš tai nieks iš mūsų nieko neturi, bet tegu neužmeta mums savo tautybės, tegu nešeimininkauja Lietuvoje kaip savo namuose. Su tokiais tat kovojame ir kovosime lig paskutinio kraujo lašo, nes nenorime būti nei lenkais, nei rusais, bet laisva, nepriklausoma lietuvių tauta.

– Amen! Jei mes to nesulauksime – sulauks vaikų vaikai. Jie bus laimingesni už mus; mums teko baisiais laikais gyventi, daktare!

– Ką padarysi? Toks jau likimas buvo mums skirtas. Sunkus likimas, sunkus darbas – bet užtat ir nuopelnas didesnis: esame pirmieji darbininkai, pionieriai, žadiname užmigusią tėvynę – ar tai jau jokios vertės neturi? Bepigu sėti į išdirbtą dirvą – lengvas tai darbas, ir daug yra norinčių jį dirbti. Bet kiek reikėjo vargo, kol ta dirva tapo tinkama sėti ir pradėjo nešti vaisių. Kiek reikėjo tiems darbininkams jėgų, energijos, pasišventimo.

– Žinoma! Amžina garbė tiems, kurie, nepaisydami pavojaus, užmiršę savo pačių naudą, aukoja visas savo išgales tėvynei. Kad tik nebūtų tų partijų, tos neapykantos tarp jų, kad nepiltų į žmonių širdis bedievytės ir socializmo nuodų. Kaip skaudu, kad, vos teatbudę, jau einame vienas prieš kitą...

– Tai yra šios gadynės žmonijos gyvenimo „malum necessarium“. Partijos visur buvo, yra ir turbūt ilgai dar neišnyks. Žmonės dar nepasiekė tos idealios buities, kada visi pildys Dievo valią; neatėjo dar į žemę Dievo karalystė. Žinoma, liūdna, bet nieko nepadarysi. Žmonija labai iš lengvo žengia pirmyn, iš karto nepastumsi jos prie idealo. Kiekvienas žmogus turi stumti, kiek galėdamas ir įmanydamas, atmindamas, kad iš mažų smiltelių pasidaro kalnas.

Grįžome vėlai, jau buvo naktis. Mėnulio nebuvo matyti, tik žvaigždės lyg angelų akys mirkčiojo tolimame danguje. Oras buvo nešaltas; nei vėjo, nei balso. Visose trobelėse buvo tamsu, tik viename lange žibėjo žiburys. Pasakiau, kad gal ten kas nors serga ir rytoj atvažiuos daktaras. Atidaviau vadžias savo kompanionui, o pati žiūrėjau į žvaigždes ir, gėrėdamos nakties gražumu, svajojau apie ateitį; apie tuos laimingus laikus, kada lietuviai bus Lietuvoje ponai, o ne tarnai, kaip sakė daktaras, kada nė vienas jų nesigėdys lietuvių vardo nei lietuviškos kalbos; kada viešpataus Lietuvoje laisvė, šviesa, krikščioniškoji teisybė...

Gera buvo... Norėjau, kad ta kelionė nepasibaigtų... Pagaliau pradėjome su daktaru dainuoti, iš kitų šlajukų mums pritarė, ir daina lėkė toli toli, atidėdama per baltus sniegus ir atsimušdama nuo tamsių pušynų.

Malonu buvo važiuoti. Viskas malonu su juo...

19 vasario, sekmadienis.

Rytoj važiuojame į vaišes keletai dienų. Daktaras jau šiandien dejavo, kad taip ilgai nesimatysime. Ir man nemalonu, ir bevelyčiau pasilikus namie. Tačiau važiuoti reikia, o pamąščius giliau, juokinga būtų nuliūsti, kad kokią savaitę jo nematysiu. Bet dar juokingiau, kad, neatėjus jam viena, dvi dieni, nerandu sau vietos ir liūstu... Juokinga... bet ką su ta širdim padarysi?!

Pastebėjau, kad jis yra man moralinės žmogaus vertės kriterijus. Pamačius kieno nors man netinkantį pasielgimą, tuojau pamanau: jis taip nepadarytų, taip nepasakytų, nepasielgtų. O išgirdus ar pažinus visų giriamą žmogų, tuojau jį lyginu su ponu Antanu ir randu, kad toli tam pagirtajam lig to – manoj. Kokia laimė pažinti ir mylėti tokį žmogų, apie kurį žinai, kad lyg dangus aukščiau stovi už kitus! Aš kitokio ir nepamylėčiau... Dažnai esu skaičiusi ir girdėjusi, būk meilė esanti akla. Netiesa! Aklai negalima pamylėti: kol pamylėsi, reikia juk pirmiau pažinti žmogų, juk nepamylėsi tuojau pat, kartą susitikęs, nežiūrėdamas, koks jis. Tiesa, juk atsitinka, kad išsyk įsimyli... bet aš to nesuprantu, ir visados juokai mane ima iš tokios meilės. Nebent nosį ar akis įsimyli, nes ką kita sunku pažinti, pirmą kartą tematant.

Nuostabu su mudviem: juk aš žinau, kad jis mane myli, jis irgi, man rodos, o lig šiol nė žodžio neištarėme apie meilę... Ir gerai taip... malonu ir laiminga. Visados sakiau, kad tada teišteklėčiau, jei kada pajusčiau, kad be to žmogaus man sunku gyventi, kad su juo – laimė, o be jo – tuštybė. Dabar tai jaučiu... ergo... Argi ir išstekėčiau?!

Jau gana seniai pradėjome kalbėti tarp savęs lietuviškai. Jis taip mėgsta, man irgi malonu, nes noriu, kad teorija išvien eitų su praktika. Dabar jau taip pripratau, kad, palikus su juo viena, kitaip nebegaliu kalbėti; lietuviška kalba ir jis lyg susivienijo mano širdyje.

25 vasario, šeštadienis.

Ir vėl esu namie... Šešias dienas viešėjome, ir taip pasiilgau namų, tarsi metus juose nebuvau. Žinoma, labiausiai pasiilgau ne pačių namų, bet to, kurį juose tegaliu matyti. Tačiau ir nesant tam „kam nors“, nemėgstu ilgai važinėti. Gera paviešėti, viena, antra dieną, paskui nusibosta be darbo ir traukte traukia į savo kampą. Laikas praėjo įvairiai ir įdomiai. Buvome keliose vietose, daug žmonių teko pamatyti. Visaip su manim buvo: kartais perkūnijas traukiau ant savo galvos, kartais pasigailėjimą, retai užuojautą ir pagalbą.

Nuvažiavome nuo dėdės pas ponus M. Išėjo kalba apie „litvomaniją“. Viena panelė man sako:

– Negaliu suprasti, kaip galima pasidaryti lietuvišku patriotu. Lenkiškai išsilavinus, lenkiškai iš pat mažens kalbėjus, sunku paskui grįžti prie tokios miškinės kalbos, kaip lietuviška. Lenkiškoji visados bus meilesnė, ar ne tiesa?

– Man, priešingai, lietuviškoji už visas meilesnė, – atsakiau.

Tarsi perkūnijai trenkus, nutilo mano panelė ir jau nieko daugiau nebesakė, turbūt manydama, kad su kalbančia tokias „bliuznierstvas“ neverta prasidėti. O ponas M., pajutęs manyje „litvomanę“, kaip iš maišo pylė visokius prikaišiojimus „litvomanams“.

– Gerai, – sako, kad pradėjo darbuotis kaimiečiams, kad nori pakelti senąją kalbą, bet dėl ko skirias nuo lenkų? Kaip galime atmesti tuos, iš kurių gavome kultūrą, kurių literatūra mus išlavino? Dėl ko „litvomanai“ nekenčia dvarininkų, vadindami juos ironiškai lenkais? Dvarininkai yra tautos stulpai, iš jų ima pavyzdį liaudis, jie auklėja idealus.

– Lietuviai neturi jokios neapykantos dvarponiams kaip tokiems, – tariau. – Laiko tik jiems bloga jų ištautėjimą, prikaišioja jų atitolimą nuo prastų žmonių, paskendimą savo pačių naudoje. Pasijutus dvarponiams kartu su liaudim, tos pačios tėvynės sūnumis esant, panorėjus jiems prisidėti prie bendro darbo Lietuvos labui, pradėjus jiems iš tikro auklėti idealus, –nieks nieko prieš juos neturės;

lietuviai tik džiaugsis, kad tėvynė atrado savo paklydusius sūnus. Bet, nelaimė, šiais laikais, jei yra kame idealai, tai tik ne mūsų dvarininkuose, ir, imdama iš jų pavyzdžius, netoli mūsų tauta tenužengtų pirmyn. Dabar idealus auklėja iš sodiečių išėję žmonės: jie darbuojas tėvynės labui, aukoja viską dėl idėjos, išsižada karjeros, o dvarininkų sūnūs – jei koks dešimtas išeis aukštesniuosius mokslus – važiuoja sau į pasaulį ir žūva saviesiems, o kiti, priėję „dvarininkų klasę“ gimnazijose, baigia edukaciją ir sėdi dvaruose, medžiodami dalis. Maža nauda iš jų ir menkas pavyzdys. Žinoma, yra išimčių, bet daugumas tokie.

Nežinau, kuo buvau palaikyta; be abejo, socialiste. Trumpai sakant, pasipiktinimas buvo didelis.

Pas dėdę buvo atvažiavusios kelios mano dėdienės ir tetulės, vis jaunamartės, ir pradėjo kalbėti apie vyrus: kaip juos reikia daboti, kaip vesti, kaip elgtis su jais. Buvau ir aš su jomis, ir taip man pakyrėjo ta kalba, kad nebegalėjau tvirtis. Iš tikro, tarsi apie vaikų auklėjimą kalbėjos, ne apie gyvenimą su suaugusiu žmogum. Pagalios viena tarė man:

– Viktute, klausykis ir įsidėk į atmintį, kaip reikia elgtis su vyru. Kada nors pasinaudosi tomis žiniomis.

– Dėkui už vyrą, kurį reikia už virvės vadžioti! Aš pasiieškosiu tokio, kuris pats mokės eiti šalia manęs!

Vėl pakilo juokai ir stebėjimasis mano naivumu. Tai, sako, esąs negalimas daiktas; būtinai reikia vadžioti vyrą; jei tu jo nevadžiosi, tai jis tave vadžios.

Nežinau, kas čia yra, bet aš nepritinku prie jų visų! Jų nuomonės mane erzina, o jos vėl juokias iš mano naivumo ir idealizmo. Atmenu, vienas kavalierius pasakęs apie mane tokią nuomonę: „Būtų nei šio, nei to, bet per daug ideali“. Prisijuokiau, išgirdus tuos žodžius, ir dabar juokiuos juos atsiminus.

Rytoj pamatysiu daktarą, garbė Dievui! Tiek dienų nemačiau... Kol dabar nupasakosiu jam savo kelionės įspūdžius – tiek jų prisirinko. O nepasidalijus su juo visu tuo, ką jaučiu, mąstau, dirbu, rodos man, kad pusė mano asmens tegyvena.

27 vasario, pirmadienis.

Šiandien atėjo fortepijonų taisytojas. Seniai jį pažįstu, nes dažnai lankos pas mus. Tai nelaimingas žmogus – gabus, gerai išmanęs savo darbą, bet didelis girtuoklis: visą savo uždarbį prageria, kartais ateina pusplikis. Pataisęs šiandien fortepijoną ir gavęs keletą stiklelių degtinės, palinksmėjo ir ėmė dainuoti visokias dainas, kai kurias labai juokingas. Buvo pas mus ir Onytė su broliu; visi klausė juokdamies ir prašydami daugiau. Aš irgi sėdėjau kartu klausydama. Tik ūmai toks skausmas suspaudė širdį, toks paėmė to žmogaus gailestis: pasirodė jis man toks nelaimingas ir pasigailėjimo vertas, kad už porą stiklelių degtinės juokina ir linksmina, jog nepajutau, kaip iš akių pradėjo riedėti ašaros...

Ir juk nesu verksnė... Bet taip kartais staigiai suspaudžia širdį ir, anot Kondratavičiaus³⁹: „Nė nepajusi, kaip ašaros iš akių pasilies lyg vanduo...“

Mūsų kumečių Stonių dukterytė susirgo karščiais. Pasirodė, kad ji jau kelinta diena, kaip nesveika; nieko mums nesakydami, jie patys gydė savo vaistais. Bet, matydama, kad vis eina blogyn, motina atėjo pas mus. Tuoju nusiuntėme pas daktarą, ir jis rado karščius, įsakė labai ją daboti ir slaugyti. Žinodama, kaip mūsų žmonės nenoromis ir netikėdami vykdo daktarų paliepinimus, einu pati kasdien, padedu trinti ligonį visokiais spiritais ir uksusais, daboju, kaip duoda jai vaistus, nešu gėralus. Vargšė vaikas guli lyg lenta, net žiūrėti baisu.

Tėtušis, visados labai rūpindamasis mumis, įsakė, sergėk Dieve, nė kojos tenai nekelti, kad neužsikrėstumėm. Turiu eiti taip, kad jis nematytų. O matušėlė žino ir pati dar siunčia aplankyti ligonies, teprimindama, kad būčiau atsargi.

³⁹ Władysławas Syrokomla (tikr. Ludwikas Kondratowiczius, 1823–1862) – lenkų poetas; išpopuliarėjo eiliuotais pasakojimais apie ano meto ir praeities Lietuvos gyvenimą.

19 kovo, sekmadienis.

Šįmet turime ankstybą pavasarį. Jau sniegas sutirpo, tik kur ne kur po griovius ir karklynus tebaltuoja baisus, pajuodavęs. Venta jau nusimetė ledus, bėga uždama ir griaudama pakelyje tiltus. Kartais, turėdama laiko, einu pas malūną ir, atsistojus ant tilto, žiūriu, kaip vanduo puola žemyn. Žiūriu žiūriu, atsitraukti negalėdama, taip gražiai atrodo; vandeniui beūžiant ir bejudant, ima suktis galva, ir, rodos, tuojau tuojau pulsį į tą bedugnę. Ak, gailu būtų! Gyvenimas dabar toks geras ir gražus! Nemėgstu pavasario pradžios: žemė nešvari, nepasipuošusi, nėra prie ko apsistoti akims; keliai baisūs, purvynai bedugniai; eidama pas Stonius, dažnai prisemiu kaliošus. Maža Pranikė jau geresnė; tebeguli ir negreit galės atsikelti, bet karštis sumažėjo, apetitas pradeda grįžti. Nors man visados buvo liūdna, matant ją tokią blogą, tačiau gaudavau kartais prasijuokti, klausydamos, kaip ji kliedėdama vis apie žąsis šnekėjo: rodės jai, kad jas gano, skaito žąsiukus, varo juos iš rugių, o žąsiukai neina. Dabar jau nebeklieda, bet baisu žiūrėti, kas pasidarė iš tos raudonskruostės mergelės. Kartais nunešu jai visokių paveikslėlių ir kitų žaislų, norėdama ją pralinksminti; ji su džiaugsmu žiūri tylėdama, nes jai sunku kalbėti, ir šypso; pavargus merkia akis. Kartais prašo mane, kad padėčiau savo ranką jai ant lūpų, ir bučiuoja ją, turbūt motinos pamokyta dėkoti. Daktaras liepė jai davinėti pieno gerti, o kadangi jų karvė nieko neduoda, paliko man pinigų tam tikslui. Imu kasdien iš paktininko ir liepiu gerti Pranikei.

Pasauly tiek nelaimių, vargų ir ašarų, tiek blogo ir neteisybės, kad nesuprantu, kaip žmogus gali būti čia visai laimingas. Nebent egoistas. Štai kad ir aš dabar, ar nepasiekiau laimės? Radau tokią gerą sielą, visi manieji sveiki ir gyvi, tačiau dažnai skauda širdį ir ašaros spaudžia gerklę, atminus, kad ne visi tegali apie save tai pasakyti.

Bet kaip man gera dabar, Dieve mano! Norėčiau, kad niekados nepasibaigtų ir neatsimainytų niekas, kad visados taip laukčiau pavakariais, kas paskui, visi kartu sėdėdami už stalo, skaitytume apie viską, kas jaudina sielą.

Rečiau terašau šiame sąsiuvinyje, nėra laiko, darbo lig ausų.

21 kovo, didysis pirmadienis.

Daktaras ir ponas Juozas šaudė žuvis Ventoje, mūsų sodo gale. Alenutė ir aš nubėgome pasiveizėti. Diena buvo graži, šilta, kaip vasarą; vieversiai skambėjo lyg sidabriniai varpeliai. Atsisėdusi ant seno, palinkusio lig žemės gluosnio, pačiame paupyje, žiūrėjau tai į Ventos bangas, tai priešakin, kur juodavo pono Juozo ir daktaro siluetai. Retkarčiais dundėjo šūviai ir, toli lėkdami, byrėjo ant bangų.

Po valandėlės atėjo pas mane daktaras, sakydamasis norįs minutėlę atsilsėti. Pastatęs šautuvą prie medžio, atsisėdo prieš mane. Turėjau rankoje lazdelę ir ėmiau su ja rašyti ant vandens, liepdama jam skaityti. Paskui jis užsimanė rašyti ir, paėmęs lazdelę, parašė: „Myliu“.

Supratau aiškiai ir parašiau vėl: „Ką?“

O jis jau žodžiais paklausė:

– Ar nežinai?

Man atėjo noras išgirsti aiškiai, ir pasakiau:

– Iš kur žinosiu! Nežinau!

Tada jis, pasilenkęs ir man į akis žiūrėdamas, tarė:

– Tave!

Žinojau, kad tą žodį išgirsiu, tačiau pajutau, kad paraudau baisių baisiausiai. O jis klausė toliau:

– O tamsta, Viktute?

Kažin kokia baimė paėmė mane... Norėjau bėgti šalin, kad tik nereikėtų nieko atsakyti. Bet jis paėmė mane už rankos ir vis klausė:

- Ar myli, Viktute? Pasakyk bent sykį, nekankink!
- Kas žino! Gal... – sukuždėjau, akis į bangas įsmeigus.
- Nežinai?! Viktute! Ak, Dieve mano!

Žvilgtterėjau į jį: nuleido galvą ant rankų... Pašokau nuo gluosnio ir nuėjau namų linkui. Beeidama mačiau, kaip jis, valandėlę pasėdėjęs, paėmė šautuvą ir vėl nuėjo šaudyti lydekų. Paskui užėjo atsiveikinti – rūstus ir nuliūdęs – ir tuojau išėjo namo, skubėdamas prie ligonių, ir nebemačiau jo daugiau šįvakar...

O dabar nerimstu... Sąžinę graužia, kad vėl jį užgavau. Neturėjau teisės taip padaryti: juk gerai žinau, kad jis man už visus brangesnis, tai kodėl gi neatsakiau taip, kaip jaučiu? Pati nežinau... Taip sau, drovu man rados, ir gana.

Myliu jį ir taip kankinu – gera mano meilė! Ne! taip negalima! Kaip galint greičiau reikia pataisyti savo klaidą ir pradžiuginti tą mano geriausiajį...

28 kovo, didysis antradienis.

Žodis ištartas... Susipratome, ir bus galas visai kankynei. Šiandien bėgu su kažin koku reikalu į kabinetą, žiūriu – besėdįs daktaras ir bedirbąs patronus. Visą laiką darbavaus virtuvėje ir viralinėje, dėl to nežinojau, kad jis yra pas mus. Man įėjus, jis pašoko ir pasisveikinęs toliau varė savo darbą, o aš priėjau arčiau pasižiūrėti. Staiga, pati nežinau kaip, pasilenkiau ir greitai, švelniai pabučiavau jam į plaukus... Ir tuojau, išsigandus, ką padariau, norėjau išbėgti iš kambario, bet jis nutvėrė mane per pusę ir nepaleido.

– Viktute, mano mylimiausioji! – šnibždėjo, bučiuodamas man rankas ir žiūrėdamas į akis, o aš raudau lyg vėžys. – Ar tai atsakymas į mano vakarykštį klausimą? Turi dabar atsakyti... dėl Dievo meilės, Viktute!

– Ar tamsta nežinai? Atsakiau jau dabar užtektinai...

– Ne, noriu išgirsti iš tavo lūpų! Negaliu įtikėti į savo laimę, neišgirdęs savo ausimis. Ar tau taip sunku pasakyti?! Turbūt nejauti giliai, Viktute!

Ką su tokiu daryti?! Pasilenkiau ir, pridėjus lūpas prie pat jo ausies, tyliai tyliai sukuždėjau:

– Myliu tave...

O paskui, ištraukus iš jo rankų savo rankas, tekina išbėgau iš kambario.

Kaip sunku buvo ištarti, kad jį myliu! Tarsi kas burną užrišo... Bet pačiai klausyti malonu, ak Dieve, kaip malonu!

30 kovo, didysis ketvirtadienis.

Pavargau per dieną taip, kad dabar rankos man dreba ir vos tevaldau plunksną, o kojų nejaučiu visai: per kiauras dienas bėgiojame kepdamos, virdamos. Reikia prikepti šeimynai viso ko, o sau nors ir nedidelį rengiame stalą, vis dėlto, mažai teturint tarnaičių, tenka pačioms visur ranką pridėti. Ir poną Antaną pristatėme prie darbo: pjaustė migdolus, rinko razinas. Taip besidarbuojant, juokų ir linksmumo yra be galo. Užsimanė, kad sakyčiau jam „tu“, ir, pasakius man „tamsta“, apsimeta negirdįs. Tol prašė, kol man nusibodo klausyti ir pasakiau, kaip norėjo, tyčiomis atkartodama po kiekvieno žodžio „tu“. „Nepjaustyk tu, taip stambiai tu“, – ir taip vis. Jis juokės, sakydamas, kad aš galinti ir po dešimtį sykių tą žodį kartoti, jis už tai nepyksiąs, jam klausyti nepakyrėsią.

Jis dėlto nuostabus, visai kitoks, kaip aš: man taip sunku pamesti „tamstą“ ir sakyti „tu“, nuolat užmirštu, negalėdama priprasti. O jis – tarsi niekad os kitaip manęs ir nevadinęs nuo pirmųjų savo amžiaus dienų.

Velykos – mano mylimos šventės; mėgstu jas daugiau už Kalėdas. Kartu ateina pavasaris, gražesnės pamaldos bažnyčioje, didesnis rengimasis namie – vis tai daro gilesnio įspūdžio ir

linksmina žmogų. O šįmet ką ir besakyti! Kiekviena diena man linksma, kad tik jis būtų kartu, kad tik girdėčiau jo balsą, kad tik matyčiau jo mėšlias akis...

4 balandžio, antradienis.

Kaip pasaulyje viskas greit praeina! Lauki, lauki kokios nors dienos, ateina, – akimirksnis – ir jau nutekėjus į amžinybę. Dėl to aš labiau džiaugiuos, belaukdama kokios nors linksmybės; atėjus jai, neišeina iš galvos mintis, kad ji tuojau pasibaigs, ir gadina džiaugsmą. Ir Velykos praėjo... nors, žinoma, man nėra ko liūdėti dėl tos priežasties: poną Antaną matau ir be jų, esu taip pat laiminga, kaip ir pirma. Ne! Galiu pasakyti, kad kiekviena diena didina laimę, nes kasdien daugiau gero jame matau ir jaučiuos jam artimesnė.

Per šventes šis tas buvo pas mus ir šen ten važinėjom. Ta Onytė, iš tikro, yra juokingas asmuo, negali išturėti neerzindama. Vieną sykį stoviu su ponu Antanu prie fortepijono, rinkdama gaidas, ir girdžiu, kaip ji, stovėdama netoli manęs, sako Alenutei:

– Ar matai, kokia iš judviejų būtų graži pora. Abudu aukšti, grakštūs... labai nieko sau!

Nusijuokiau ir, žiūrėdama į gaidas, tariau:

– O tau širdį skauda žiūrint, ką? Prisipažink!

– Nėmaž! Per daug veršiena kvepia!

– A-a! Rūgščios vynuogės! Žinoma!

Kokias jis turi akis, tas ponas Antanas! Taip jose atsispindi kiekvienas dvasios judėjimas, kad jos nuolat mainos, lyg vanduo. Nematydama jo veido, o žiūrėdama tik į akis, galėčiau atspėti, ką jis jaučia. Tikras džiaugsmas buvo man vakar pas Būtautus jį observuoti: kalbant jam su kitais, akys buvo, kaip paprastai, rimtos, bet atsikreipus į mane – per vieną sekundę visiškai keitės. Tarsi saulės spindulio ūmai nušviestos, darės tokios linksmos, jautrios, geros... Taip buvo visą vakarą ir atrodė taip gražiai, kad žiūrėčiau be galo.

Ponas Juozas pasiūlė daktarui pasilikti pas juos nakvoti ir ryto metą eiti tetervinų medžioti. Jis labai mėgsta medžioti ir, žinoma, sutiko, o man staiga pasidarė liūdna ir sunku. Man kiekviena valanda, praleista su juo, yra brangi, taip džiaugiausi, kad grįšime kartu namo tokią gražią naktį. Kaip reikia, jis sau ramių ramiausiai pasilieka čia, medžioklė malonesnė jam už važiavimą su manim...

Žinoma, nepasakiau nė žodžio, net stengiausi iš visų jėgų neparodyti savo jausmų. Bet turbūt ar kiek nuliūda, ar kas, nes jis, pažiūrėjęs į mane kelis sykius, jau apie tetervinus nebekalbėjo. Prieš išvažiuojant ponas Juozas tarė:

– Kaip gaila, kad nepasilieki, daktare! Jau buvai prižadėjęs, ir kažin kas taip staigiai užėjo!

– Ar tamsta nepasilieki? – paklausiau nustebus. – Dėl ko? Ar ne malonu pamedžioti tetervinus?

Baimė mane paėmė, ar nepastebėjo jis mano jausmų, dėl to kaip galėdama įkalbinėjau jam pasilikti. Bet veltui. Nepasilikto, sakydamas, kad kitą dieną ateisiąs medžioti, o dabar verčiau grįšiąs namo.

Žinau, kad nepasilikto dėl manęs, nors nė žodžio apie tai nebuvo pasakyta. Ir dabar vėl esu pikta ant savęs, kad buvau lyg mažas vaikas; gėda man buvo pačios savęs, ir paskui jau labai norėjau, kad jis pasiliktų. Ar aš galiu susilyginti su jo gerumu ir švelnumu?

11 balandžio, antradienis.

Kartu su pavasariu užvirto ant mūsų tiek darbo, kad nebeįmanai žmogus, kokį čia benutverti: reikia sėti daržus, taisyti darželius, daboti perinčias žąsis ir kalakutes, dalyti pavakarius. O be to viso, ilgiau darbuotis su Kaziuku, nes egzaminai panosėje. Pasidalijome darbus su Alenute: ji paėmė į savo globą daržus, o aš darželius ir sodą. Sodininko neturime, visi darbininkai reikalingi laukuose, tik vienas vežėjas kartais dirba sode, reikia viską pačiai ne tik prižiūrėti, bet daug ką ir padirbti. Mano

paskaitos su tarnaitėmis nutrūko, jos visos darbuojas laukuose per dieną, jau nebesusirenka vakarais, nes jau ir vakarų beveik nebėra. Tik sekmadieniais pasakoju joms, jų pačių prašoma. Iš to su džiaugsmu sprendžiu, kad tie pasakojimai joms patinka.

14 balandžio, ketvirtadienis.

Neapsakoma laimė yra žinoti, kad yra pasaulyje žmogus, visiškai tau atsidavęs, pasirengęs dėl tavęs paaukoti viską, kurs iš viso pasaulio paimtų tave vieną, kuriam tu geriausia, brangiausia, jo sielos siela... Šįvakar, jam išeinant, stovėjau gonkose. Oras kvėpėjo pavasariu, danguje plaukė auksinis mėnuo. Atėjo man į mintį mažrusiška dainelė, ir atsisveikindama padainavau jam pusbalsiu:

*Oi, tu mėnes mėnesėli,
Nežibėk tu niekam,
Tik begrižtant į namelį
Mano numylėtam!..*

Ką ir besakyti, kaip jam patiko!

16 balandžio, sekmadienis.

Šįvakar, vaikščiodami po sodą, klausomės lakštingalos. Paskui Alenutė ir Kaziukas nubėgo namo, tepalikome mudu su ponu Antanu. Atsistojau alėjos gale ant Ventos kranto ir, atsirėmusi į medį, gėrėjau lakštingalos daina. Ūmai pajutau, kad pono Antano ranka švelniai mane apkabina... Pasilenkęs ir žiūrėdamas man į akis, jis paklausė:

– Viktute, dar pasakyk, ar myli mane?

Ir, kaip visados, iš karto nepatiko man tas klausimas. Nekantriai atsakiau:

– Nesuprantu, kam klausi. Argi dar nežinai?

– Žinau, mieliausioji, bet taip malonu klausyti tų žodžių, arti tau ne? Ir kartais man rodos, kad tai sapnas, ta tokia mano laimė... Pasakyk, vienintele!

– Myliu, myliu, myliu... – atkartojau gal apie šimtą sykių, norėdama nors kartą pasotinti jį tuo žodžiu.

– Tai eikime pas tavo tėvelius pasakyti apie mudviejų meilę... Juk jei myli mane, tai ir eisi už manęs, ką?

– Ar eisiu? Ką beveiksi nėjus? Taip įsispraudėi į mano širdį, kad nebėra man gyvenimo be tavęs...

Laimingas jis bučiavo man rankas. O manyje tuo tarpu pakilo nuostabus jausmas: lyg gailėstis, lyg baimė ateities, lyg laimė... pati nežinojau kas, ir nepajutau, kaip akyse sužibėjo ašaros, ir jis jas pamatė.

Išsigandęs, nuliūdęs žiūrėjo į mane, klausdamas:

– Viktute, mieliausioji, kas tau?! Kuo tave užgavau? Gal tu manęs nemyli, gal rinkies? Sakyk! Jei nenori, Viktute, neisime pas tėvelius!

Gėda man rados, kad jį vėl užgavau savo kvailumu. Nusijuokiau ir, padėjus jam ranką ant lūpų, liečiau tylėti, paskui įkišau ranką jam po pažaste, ir nuėjome.

Tėveliai sėdėjo gonkose. Apkabinau matušėlę.

– Matušėl, ponas Antanas klausia, ar eisiu už jo...

Mama nusišypsojo, tarsi seniai laukiamą naujieną išgirdus.

– O tu, žinoma, atsakei, kad nenori... ar taip?

Turėjau prasijuokti. Išbučiavome tėveliams rankas, pasijuokėme, paverkėme.

Vadinas, turiu jaunikį... Man galvoje nesutelpa, kaip tai pasidarė. Pasirinkti visiškai svetimą žmogų

ir eiti su juo... Kaip tai keista ir baugu!
Apskritai imant, baugu, bet man visiškai ne...

25 balandžio, antradienis.

Gavau padėjėją darbuotis sode: ponas Antanas, sugavęs laisvą valandą ir atbėgęs pas mus, padeda man šluoti alėjas. Mums bedirbant, laikas bėga labai linksmai ir maloniai: kalbam ir kalbam be atvangos, ir vis dar yra apie ką.

Vieną sykį paklausiau jį, kas jam labiausiai patinka žmoguje. Atsakė, kad jam patinka, jei žmogus nesistengia ieškoti kituose blogų pusių. Žinoma, negalima esą jų nepastebėti ir reikią kartais apie jas kalbėti, bet tai kas kita; jam esąs bjaurus tas noras ieškoti žmonėse vien tik ydų, ir dar su pasigėrėjimu, su džiaugsmu. Nekenčiu, sako, žmonių, kurie su žiburiu ieško savo artimo nuodėmės ir, ką nors atradęs, šaukia dideliu balsu ir tą savo artimą vadina prapuolusiu.

Visiškai su juo sutikau; ir man toks jausmas svetimas ir bjaurus.

Kitą sykį vėl kalbėjome apie meilę. Aš pasakiau, kad nesuprantu, kaip galima mylėti kelis kartus, mainant tos meilės objektus lyg pirštines. Meilė, mano nuomone, tada tėra tikra, gryna ir verta to vardo, jei tveria lig mirties. Jei meilė nėra amžina, ji neturi prasmės. Meilė, kuri miršta kelis kartus gyvenime ar net metuose, stumia žmogų į gyvulių eilę; nemėgstu klausyti nei skaityti apie tokius jausmus, nemalonu man ir koktu.

Jis sutiko su manim. Bet, sako, kad šioje žemėje retai tesąs sutinkamas ištikimybės idealas.

Žinau tai, liūdna ir man, kad taip yra.

Bet ir tai žinau, žinau tikrų tikriausiai, gilių giliausiai, kad mudviejų meilė yra amžina. Lig mirties ir po mirties.

Koks vakaras! Ir kaip gali būti žmogus laimingas šioje žemėje!

Tik ką nusileido saulė už tamsaus miško, žmonės ir gyvuliai nutilo, pasislėpę po namus ir staldus. Buvo tamsu ir paslaptinga alėjoje... Liepos, apsigobusios jaunų lapelių mezginiais, snaudė... Tolėliau, pačiame paventyje, suokė lakštingala. Plaukė giesmė per vakaro tylą kartu su berželių ir žydinčių ievų kvapu, ir rodė, kad tai ji taip kvepia.

Sėdėjau alėjoj, savo mėgstamoje vietoje, ant upės kranto, o šalia manęs stovėjo Antanas, atsikolęs į pilką liepos kamieną. Buvau laiminga... tokia laiminga, kiek žmogus gali čia būti laimingas. Jutau rožes širdyje ir sparnus ant pečių... Lyg vaiku pavirtusi, neatsiminau praeities, nebijojau ateities, tiek težinojau, kad gera man, linksma, lengva... Ir kaip vaikas užsimaniau pažaisti.

– Antanėli! Pasakyk man kokią nors pasaką! Toks užėjo noras pasiklausyti.

– Nežinau, ar beatsimenu kokią. Seniai visos išvėso iš galvos... Nebent kokią trumpą.

– Bet kokią, vis tiek.

Priglaudžiau galvą priėjo peties ir užmerčiau akis, o jis pradėjo patylomis, tarsi bijodamas sutrikdyti lakštingalą:

– Gyveno diedelis ir bobutė, turėjo vištą ir gaidelį. Išėjo vištelė ir gaidelis į girią riešutauti, atrado lazdynėlį. „Tu lipk, gaideli“. – „Mano kelinaitės pliš; lipk tu, vištele“. – „Mano andarokaitis pliš“. Įlindo gaidelis į lazdynėlį, o vištelė iš apačios: „Kar-kar-kar – mesk nors vieną kekelę; kar-kar-kar – nors vieną kekelę“. Metė gaidelis kekelę ir išmušė vištelei akį. „Gaidei, gaidel, kam akį išmušei?“ – „Kam lazdynėlis palūžo“. – „Lazdynėl, lazdynėl, kam tu palūžai?“ – „Kad ožkelė nugraužė“. – „Ožkel, ožkel, kam tu nugraužei?“ – „Kad piemenėlis neganė“. – „Piemenėl, piemenėl, kam tu neganei?“ – „Kad bobutė bandelės nepakepė“. – „Bobut, bobut, kam tu bandelės nepakepei?“ – „Kad kiaulė tešlą suėdė“. – „Kiaulel, kiaulel, kam tešlą suėdei?“ – „Kad vilkas paršelius nunešė“. – „Vilke, vilke, kam paršelius nunešei?“ – „Mano gerklė neužrakinama...“

O laime, kokia tu visagalė! Kaip viską gražini ir keiti! Tai per tave ta trumpa naivi pasakėlė pasirodė man gražesnė už gražiausias poetas. Prašiau atkartoti dar sykį ir dar sykį. Jis pasakojo ir juokės, sakydamas, kad aš tikrai esanti lyg vaikas, nereikalaujanti gražių daiktų, ir lyg vaiką galima esą mane

užimu bet kuo. O laime, kokia tu visagalė!

1 gegužio.

Mūsų vestuvės atidėtos metams – taip nori tėveliai ir aš. Tėveliai tvirtina, kad aš dar esanti labai jauna ir nieko nekenksią palaukti; o man taip gera dabar: esu pas tėvus, Antaną matau kasdien – ko gi daugiau benorėti? Žinau, kad tas laikas niekad os nebesugrįš, kad niekad os jau nebegyvensiu pas tėvelius – ir taip gaila atsiveikinti su dabartiniu gyvenimu, jog noriu jį kuo ilgiausiai pratęsti. Be to, turiu darbų, kuriuos noriu pabaigti. Nuo vakacijų Kaziuką atiduosime į gimnaziją – tas darbas bus atliktas; bet palieka dar mano mergaitės, negaliu mesti jas mokius, būtinai noriu išvaryti lig galo visą savo „prelekcijų“ kursą, kurs truks lig Kalėdų.

Tik vienas Antanas nelabai tesidžiaugė tuo mūsų sumanymu, bet, niekam jo dejavimų neklausant, sutiko su visų noru.

Vaikščiodami po sodą, svajojome apie ateitį, darėme mudviejų gyvenimo planą.

– Rudenį tikiuos atidaryti savo lignonę, – sakė mano mieliausiasis, – atėjus pas mane, rasi viską surengtą. Matai, brangioji, kaip įvyksta tavo svajonės: svajojai, nuvažiavus kažin kur toli, gelbėti lignonis, o dabar gali būti gailestingąja seserim čia pat, tėvynėje. Turėsi savo globoje visą lignonę, padėsi man gydyti... darbo nepritruks; pamatysi, kiek jo atrasi. Gal bent tuokart nebedejuosi, kad niekam jokios naudos iš tavęs nesą, ką?

– Turbūt nebedejuosiu. Kad žinotumei, kokia aš laiminga, pamąščius, kad gal tikrai ne visai veltui gyvensiu pasaulyje! Jau dabar iš tikro vien noro tereikės, nes ir dirvą turėsiu platesnę naudai atnešti, ir, jei nemokėsiu, tu visados mane pamokysi. Žinai, kad tave myliu iš visos širdies, tačiau man rodos, kad dar per mažai už viską, ką man padarei ir padarysi...

– Niekus kalbi, Viktute!.. Daug galėsi darbuotis: gelbėsi ir žmonių kūną, ir siela galėsi rūpintis, nes kas tau neleis sakyti gyjantiems ligoniams tokių „prelekcijų“, kaip kad savo mergaitėms sakai?

– Žinoma, būtinai mokysiu, kaip ir kame galėdama, juk tai vyriausias kelias į mūsų tikslą. Ir kokia aš laiminga, Antanė! Mūsų namai bus grynai lietuviški, nes lietuviškai mudu tarp savęs kalbame ir kalbėsime visados.

– Taip, Viktute. Sergėk mus, Dieve, tik vardu būti lietuviais! Jokiam žmogui nevalia būti tik vardu savo tėvynės sūnumi, o mums lietuviams, ypač. Mes esame pionieriai, o pionierius turi imtis kiekvieno darbo ir nepailsti nė valandėlei. Aukšta, stora siena prieš mus, turime naudotis kiekvienu plyšeliu, įleisdami pro jį nors mažytį spindulėlį. Kas kiek gali, kas kaip išmano – teleidžia. Kad tik greičiau sugriautume tą amžinąją sieną, kad tik greičiau atsidustame laisvai, plačiai!..

Griausim ir mudu, Viktute, sujungę jėgas, griausim, kiek galėdami ir išmanydami. O pavojingas tai darbas, mano mieliausioji! Nė juste nepajusim, kaip gal reikės dangintis kur nors už devynių kalnų ir miškų... Niekis tai! Vis dėlto gerą skylę lig to laiko išgriausim. Reikės – važiuosim ir lauksim grįžimo valandos – vėl griauti... Ar taip, Viktute?

– Važiuosim, Antanė, ir lauksim...

Nusileido tylus, šiltas vakaras, ir sumanėme vedu keltis su luotu pas tą gluosnį, kuriame giedojo lakštingala.

Ramiai ramiai liūliavo Venta... jos sidabrinėse bangose didelis mėnuo lingavo savo veidą, tiesdamas mums po kojų platų vieškelį, auksu grįstą. Tyliai, iš lengvo nerdami irklus tame aukse, vis arčiau plaukėm prie to dainos burtininko. Tyla, nieko netrukdoma, gili tyla... Tos dainos klauso seni gluosniai ir, žemai pasilenkę, susigraudinę bučiuoja savo tamsiomis šakomis sidabrinį Ventos veidą, ir kelmai, juodas galvas tarp bangų iškėlė, ir žvaigždės, mirgančios upės gelmėje... Nutilę ir mudu klausėm jos burtų, sustoję po gluosniu. O daina vis plaukė, gaudi ir galinga, lingavo kaip bangos, lėkė tolybėn, tolybėn, ir rodė, dangus tebuvo jai riba...

Ir rodė mums, kad lakštingala mudviem tegieda, kas su ta daina lekiame aukštyn, aukštyn, tarp žvaigždelių, kad aplinkui nebėra jau nieko – tik mudu ir ta daina...

Grįžome taip pat pamažu, patylomis... Ramiai liūliavo Venta; naktis nusileido šilta, sidabrinė...

Koks gražus šis pasaulis, ir kaip aš jį myliu! Žiūriu tai į snaudžiančius upės vandenį, apipintus tamsių gluosnių vainiku, tai į žvaigždes, žibančias viršum mūsų ir po mumis, tai į jį, į tą mano iš viso pasaulio išrinktąjį... Sutinku jo akis, žiūrinčias į mane, ir jaučiu tiek noro ir jėgų dirbti, naudingai gyventi, ir tiek laimės, tiek laimės, kad nėra visoje plačioje žemėje žmogaus, kuris būtų laimingesnis už mane. Prieš mane aiškus ir tiesus gyvenimas. Gal ir daug jis man ašarų rengia, gal ne sykį nelaimė lyg juoda baidyklė užstos man kelią – niekis tai! Tam gyvenimas... Bet žinau, kad jis, tas mano išrinktasis, niekad manęs neužvils, kad, jo padedama ir prie jo šalies, neprasapnuosiu amžiaus ir nepaklysiu iš kelio, vedančio prie idealo...

1901

Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 1: *Viktutė, Vincas Stonis, Sename dvare*, parengė Gediminas Mikėlaitis, Vilnius: Margi raštai, 2006, p. 21–129, 439–440.